

LEABHAR AN OIDE H

 AN GÚM

Baile Átha Cliath

© An Roinn Oideachais agus Eolaíochta / Foras na Gaeilge, 2010

ISBN 978-1-85791-787-1

Gach ceart ar cosaint. Ní ceadmhach aon chuid den fhoilseachán seo a atáirgeadh, a chur i gcomhad athfhála, ná a tharchur ar aon mhodh ná slí, bíodh sin leictreonach, meicniúil, bunaithe ar fhótachóipeáil, ar thaifeadadh nó eile, gan cead a fháil roimh ré ón bhfoilsitheoir.

Baineann an saothar seo le scéim Dhearthóirí Áiseanna Teagaisc na Roinne Oideachais agus Eolaíochta atá ann chun áiseanna Gaeilge a sholáthar do na bunscoileanna Gaeltachta agus do na bunscoileanna lán-Ghaeilge.

Dearthóirí Áiseanna Teagaisc na Gaeilge a scríobh

Dearadh agus leagan amach: Susan Meaney

Muintir Chathail Teo a chlóbhuail in Éirinn

Gabhaimid buíochas leo seo a leanas a thug cead dúinn íomhánna agus téacsanna a úsáid:

Damian McCann, Tobar Productions, as an ngrianghraf ar phictiúrchárta 6;
N. J. A. Williams as 'An té a thabharfadh gal dom' (*Cniogaide Cnagaide*, An Clóchomhar);
An tAonad Forbartha Curaclaim, Coláiste Mhuire gan Smál agus Oidhreacht Chorca Dhuibhne
as 'Míorúilt na Nollag' (*Scéilín Ó Bhéilín*).

Theip orainn teacht suas le cuid de na húinéirí cóipchirt a bhfuil ábhar leo i bpacáiste
Séideán Sí Rang a Sé, ach má théann siad i dteagmháil linn déanfar na socruithe cuí leo.

I measc na bhfoinsí ina bhfuarthas an t-eolas ar leathanaigh 55, 57 agus 65 tá na leabhair seo:

Tobar an Dúchais le Pádraig Ó Héalaí agus Lochlainn Ó Tuairisc (An Sagart)
The Year in Ireland le Kevin Danaher (Mercier Press)
Myth, Legend and Romance le Daithí Ó hÓgáin (Prentice Hall Press)

Le fáil tríd an bpost uathu seo:

An Siopa Leabhar,	nó	An Ceathrú Póilí,
6 Sráid Fhearchair,		Cultúrlann Mac Adam-Ó Fiaich,
Baile Átha Cliath 2.		216 Bóthar na bhFál,
ansiopaleabhar@eircom.net		Béal Feirste BT12 6AH.
		leabhair@an4poili.com

Orduithe ó leabhardhioltóirí chucu seo:

Áis,	nó	International Education Services,
31 Sráid na bhFínní,		Eastát Tionsclaíoch Weston,
Baile Átha Cliath 2.		Léim an Bhradáin,
eolas@forasnagaeilge.ie		Co. Chill Dara.
		info@iesltd.ie

An Gúm, 24-27 Sráid Fhreidric Thuaidh, Baile Átha Cliath 1

Clár

	Leathanach
1. Rang a Sé – An Pacáiste Iomlán	iv
2. Brollach	v
3. Dlúthdhiosca Leabhar an Oide H – liosta na bhfillteán agus na gcomhad	vi
4. Admhálacha	vii
5. Réamhrá	ix
6. Ceachtanna	
Éadaí / Siopadóireacht	1
Sa Bhaile	28
Ócáidí Speisialta 1 – An tSamhain	52
Ócáidí Speisialta 2 – An Nollaig	67
Mé Féin	83
An Scoil	108
An Aimsir / Bia	117
An Teilifís / Caitheamh Aimsire	145
Moltaí maidir le húsáid an úrscéil sa rang	1L
Moltaí maidir le húsáid na filíochta sa rang	13L
Moltaí maidir le húsáid na beathaisnéise sa rang	25L
Teimpléid éagsúla	41L
7. Eiseamláirí Rang a Sé	
8. Eiseamláirí Rang a Cúig	
9. <i>Fite Fuaite</i> – eolas don mhúinteoir	
10. Tráth na gCeist Dheireadh na Bliana	

Rang a Sé - An Pacáiste Iomlán

- 1 Leabhar an Oide H
  - Ceachtanna bunaithe ar théamaí an Churaclaim
  - Moltaí maidir le húsáid an úrscéil sa rang
  - Moltaí maidir le húsáid na filíochta sa rang
  - Moltaí maidir le húsáid na beathaisnéise sa rang
  - Teimpléid éagsúla
  - Dlúthdhiosca ‘Leabhar an Oide H’ – leathanaigh ar féidir fótachóip a dhéanamh díobh de na ceachtanna, na teimpléid, na póstaer agus na pictiúrchártaí
- 1 Fite Fuaite (Leabhar an Dalta H)
- Leabhair don léitheoireacht
- 2 Phóstaer (féach Liosta na bPóstaer)
- 1 Seastán do na póstaer
- 6 Phictiúrchárta (féach Liosta na bPictiúrchártaí)
  - 1 Dlúthdhiosca 1 agus 2
  - Dlúthdhiosca 1 (Scéalta) – leagan Ultach
  - Dlúthdhiosca 1 (Scéalta) – leagan Muimhneach
  - Dlúthdhiosca 1 (Scéalta) – leagan Connachtach
  - Dlúthdhiosca 2 (Sceitse, Fógra, Réamhaisnéis na hAimsire, Agallamh agus Sobaldráma) – leagan Ultach, Muimhneach agus Connachtach

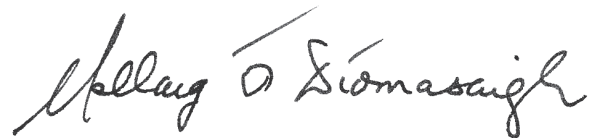
Brollach

Tá tábhacht ar leith ag baint leis an gcúrsa comhtháite teagaisc seo, *Séideán Sí*. Is fada a leithéid ag teastáil chun freastal cóir a dhéanamh ar riachtanais an oideachais trí mheán na Gaeilge sa Ghaeltacht agus ar fud na tíre i gcoitinne. Tuigeadh le fada go raibh easnaimh shuntasacha sa soláthar a bhí á dhéanamh ina leith. Dá réir sin, tá an-áthas orm gur shocraigh mo Roinnse ar thacaíocht a thabhairt don tionscadal seo chun tabhairt go cuimsitheach faoi chuid de na fadhbanna bunúsacha a bhaineann le soláthar an oideachais trí mheán na Gaeilge.

Is léir gur i méid atá an t-éileamh ag dul maidir le soláthar acmhainní den saghas seo. Ba dhúshlán nár bheag é do mo Roinnse féachaint chuige go gcuirfí raon oiriúnach acmhainní ar fáil a shásódh ardchaighdeán oideachais an lae inniu. D'éirigh linn é sin a dhéanamh trí fhoireann oidí a chur le chéile a raibh taithí luachmhar acu ar theagasc i scoileanna sa Ghaeltacht agus i scoileanna lán-Ghaeilge sna ceithre chúige. Fágann sin go bhfuil rian láidir den dúchas ar an saothar seo a shaibhreoidh cumas teanga na ndaltaí de réir na canúna is fearr a oireann dóibh. Molaim a saothar go hard. Molaim chomh maith, an dua a chaith fiche scoil go fonnmhar le linn dóibh a bheith ag píolótú gnéithe dá bhfuil sa phacáiste teagaisc seo. Níl amhras orm ná gur obair cheannródaíoch den scoth a bhfuil déanta eatarthu ar fad.

Níorbh fhéidir an obair stairiúil seo a dhéanamh, áfach, gan nasc torthúil a chothú idir teoiric na teangeolaíochta agus teagasc na Gaeilge sa seomra ranga. Dá thoradh sin, táimid faoi bhuanchomaoin ag líon mór de chomhairleoirí teanga a thacaigh go fial fonnmhar le foireann na ndearthóirí le linn dóibh a bheith i mbun oibre. Tá súil agam go leanfar leis an gcur chuige comhoibritheach seo feasta agus sinn ag leanúint lenár n-iarrachtaí chun freastal níos iomláine a dhéanamh ar an oideachas trí mheán na Gaeilge.

Is onóir ar leith dom, mar Aire Oideachais agus Eolaíochta, iomlán mo thacaíochta a thabhairt don saothar seo a bheidh chomh lárnach sin i mbuanú na Gaeilge mar ghné rithábachtach den saol nua-aimseartha ina mairimid.

Nollaig Ó Díomasaigh T.D.

Aire Oideachais agus Eolaíochta
Meitheamh 2002

Dlúthdhiosca Leabhar an Oide H - liosta na bhfillteán agus na gcomhad

CEACHTANNA BUNAITHE AR THÉAMAÍ AN CHURACLAIM

Fótachóipeanna

- 01 Féile na Samhna – Cuid 1
(Ócáidí Speisialta – An tSamhain: Ceacht 1)
- 02 Féile na Samhna – Cuid 2
(Ócáidí Speisialta – An tSamhain: Ceacht 1)
- 03 Cleasa a d'imríte Oíche Shamhna
(Ócáidí Speisialta – An tSamhain: Ceacht 3)
- 04 Míorúilt na Nollag
(Ócáidí Speisialta – An Nollaig: Ceacht 1)
- 05 Beithilín Cré
(Ócáidí Speisialta – An Nollaig: Ceacht 3)
- 06 Meanóra / Hanúicia Cré
(Ócáidí Speisialta – An Nollaig: Ceacht 3)
- 07 Blúirí eolais maidir le Tarlach
(Mé Féin: Ceacht 1)
- 08 Ní neart go cur le chéile – leagan Ultach
(An Aimsir / Bia: Ceacht 4)
- 09 Ní neart go cur le chéile – leagan Muimhneach
(An Aimsir / Bia: Ceacht 4)
- 10 Ní neart go cur le chéile – leagan Connachtach
(An Aimsir / Bia: Ceacht 4)
- 11 Cois Cuain
(An Teilifís / Caitheamh Aimsire: Ceacht 10)

Póstaeir

- 01 Geansaithe na gContaetha
(Éadaí / Siopadóireacht: Ceacht 3)
- 02 Bhí an lá le Tarlach (Mé Féin: Ceacht 2)

Pictiúrchártaí

- 01 Tá Dia láidir agus máthair mhaith Aige – Pictiúr 1
(Sa Bhaile: Ceacht 1)
- 02 Tá Dia láidir agus máthair mhaith Aige – Pictiúr 2
(Sa Bhaile: Ceacht 1)
- 03 Tá Dia láidir agus máthair mhaith Aige – Pictiúr 3
(Sa Bhaile: Ceacht 3)
- 04 Beithilín
(Ócáidí Speisialta – An Nollaig: Ceacht 3)
- 05 Meanóra / Hanúicia
(Ócáidí Speisialta – An Nollaig: Ceacht 3)
- 06 Éamonn Ó Catháin
(An Aimsir / Bia: Ceacht 6)

TEIMPLÉID ÉAGSÚLA

- 01 Mo stór litrithe féin 1
- 02 Mo stór litrithe féin 2
- 03 Focail agus nathanna a bhaineann
leis an téama _____
- 04 Staidéar ar fhocail aonair
- 05 Focail agus nathanna
- 06 Focail agus nathanna as teangacha eile
- 07 Siombailí eagarthóireachta
- 08 Féinmheasúnú ar chruinneas
sa scríbhneoireacht
- 09 Féinmheasúnú ar rogha stór focal
- 10 Measúnú ar théacs eolais
- 11 Measúnú ar théacs cruthaitheach
- 12 Scéal a phleanáil
- 13 Ciúb eolais
- 14 Deireadh scéil
- 15 Léirmheas ar dhán
- 16 Léirmheas ar ghearrscéal
- 17 Léirmheas ar úrscéal
- 18 Léirmheas ar bheathaisnéis
- 19 Léirmheas ar leabhar eolais
- 20 Dhá ghearrscéal a chur i gcomparáid
- 21 Dhá dhán a chur i gcomparáid
- 22 Cur síos ar charachtair
- 23 Cuntas ar mo chuid scríbhneoireachta
- 24 Cuntas ar mo chuid léitheoireachta
- 25 Ceistneoir faoin léitheoireacht phearsanta

EISEAMLÁIRÍ

- 01 Eiseamláirí Rang a Cúig
- 02 Eiseamláirí Rang a Sé

FITE FUAITE – EOLAS DON MHÚINTEOIR

- 01 Focail ar Iarraidh – leathanach 19
- 02 Crosfhocal – leathanach 29
- 03 Tóraíocht Focal – leathanach 31
- 04 Tóraíocht Focal – leathanach 43
- 05 Focail ar Iarraidh – leathanach 55
- 06 Crosfhocal – leathanach 61
- 07 Focail ar Iarraidh – leathanach 84
- 09 Tóraíocht Focal – leathanach 88
- 10 Logainmneacha as Albain – leathanach 94
- 11 Crosfhocal – leathanach 109

An Aimsir / Bia

CEACHT 1

CUSPÓIRÍ / FEIDHMEANNA TEANGA

Ba chóir go gcuirfí ar chumas an dalta:

- meas / drochmheas a léiriú
- tuairisciú
- eolas a fháil ar ghné ar leith de chultúr na hÉireann
- taighde a dhéanamh
- leabhrán a scríobh agus a dhearadh i bpáirt

EISEAMLÁIRÍ

1. **Déarfainnse go mbíonn an ceart ag (lucht) oifig na haimsire** [ag an dream in oifig na haimsire / ag lucht na haimsire] **formhór an ama** [an chuid is mó den am]. / **Ní fhéadfá mórán** [puinn] **airde / aon aird** [aird ar bith] **a thabhairt ar an réamhaisnéis** [ar thuar na haimsire]. / ... (de réir thuairimí na ndaltaí).
2. **Bhítí ag brath go mór ar chomharthaí aimsire sa dúlra agus sa timpeallacht. Deirtí dá mbeadh / dá dtiocfadh / dá mbaileodh / dá bhfeicfeá / dá gcloisfeá** ... (comhartha ar leith) **gurbh in (é) le rá nárbh fhada uathu an bháisteach** [go raibh báisteach air] / **gur drochaimsir a bhí ag teacht** [ar an mbealach] / ... (cur síos ar an gcineál aimsire a chreidtí a bheith á thuar ag comhartha ar leith). / ... (de réir thuairiscí na ndaltaí).

ÁISEANNA

- Foinsí eolais faoi thuar na haimsire agus faoin meitéareolaíocht, e.g. ciclipéidí / leabhair eolaíochta nó tíreolaíochta / an t-idirlíon / leabhair ina ndéantar cur síos ar bhéaloideas cheantar na scoile nó ar ghné éigin eile den cheantar

CUR CHUIGE

Pléigh réamhaisnéis na haimsire leis na daltaí. Cé chomh cruinn agus a bhíonn na réamhaisnéisí a eisíonn oifig na haimsire de ghnáth, dar leo? Múin an chéad eiseamláir. Iarr ar dhaltaí aonair tuairisciú mar atá san eiseamláir.

Fiafraigh de na daltaí conas a bhíodh a fhios ag ár sinsir cén sórt aimsire a bhí ag teacht nuair nach raibh réamhaisnéis ar fáil acu ar an teilifís, ar an raidió, sna páipéir nó ar an idirlíon. Cad atá cloiste ag na daltaí faoi chomharthaí sa dúlra agus sa timpeallacht a chabhraíodh lenár sinsir an aimsir a thuar iad féin? Múin an dara heiseamláir. Iarr ar dhaltaí aonair tuairisciú mar atá san eiseamláir. Cláraigh na comharthaí aimsire a ndearna na daltaí cur síos orthu. Iarr ar na daltaí a muintir sa bhaile a cheistiú faoi aon chomharthaí aimsire eile a bhfuil siadsan ar an eolas fúthu. Iarr ar dhaltaí aonair tuairisciú don rang an lá dár gcionn. Cláraigh an t-eolas breise sin freisin.

Abair leis na daltaí go bhfuil siad chun oibriú ina mbeirteanna agus leabhrán a chur le chéile faoin teideal ‘Ag Tuar na hAimsire: Inné agus Inniu’. Mínigh dóibh go mbeidh dhá chuid sa leabhrán – an chéad chuid ina mbeidh cur síos ar thuar na haimsire san am a chuaigh thart agus an dara cuid ina mbeidh cur síos ar thuar na haimsire sa lá atá inniu ann.

Pléigh an chéad chuid den leabhrán leis an rang – ‘Ag tuar na haimsire san am a chuaigh thart’. Abair leis na daltaí go bhfuil siad leis na comharthaí aimsire sa dúlra agus sa timpeallacht a chlárú sa chuid seo den leabhrán. Cad iad na slite éagsúla, dar leo, a d’fhéadfaí na comharthaí aimsire a rangú? Cad iad na ceannteidil is fearr le cur sa chuid seo den leabhrán? Mínigh do na daltaí go mbeidh ar gach beirt na ceisteanna sin a phlé le chéile agus teacht ar aontú fúthu sula dtosóidh siad ag obair ar an leabhrán.

Pléigh an dara cuid den leabhrán leis na daltaí ansin – ‘Ag tuar na haimsire sa lá atá inniu ann’. Iarr orthu smaoineamh ar na nithe ba mhaith leo a fháil amach faoin meitéareolaíocht agus faoi oifig na haimsire. Cad iad na foinsí taighde iontaofa a d’fhéadfaidís a úsáid chun teacht ar an eolas sin? Mínigh dóibh go mbeidh ar gach beirt na ceisteanna sin a phlé le chéile agus teacht ar aontú fúthu sula rachaidh siad i mbun taighde don chuid seo den leabhrán.

(Nóta faoi fhoinsí eolais: Pléigh arís, más gá, na moltaí a thugtar maidir le húsáid foinsí eolais Béarla sa cheacht ‘An Scoil Seo Againne: Cuid 1’.)

Pléigh leis na daltaí an tábhacht a bhaineann le dearadh agus le maisiú. Gríosáigh iad chun a oiread úsáide agus is féidir a bhaint as áiseanna ilmheán an ranga ag gach céim den obair.

Roinn an rang ina bheirteanna. Iarr ar na beirteanna a leabhrán ‘Ag Tuar na hAimsire: Inné agus Inniu’ a phlé agus a phleanáil le chéile. Roinnidís an obair eatarthu de réir mar a oireann dóibh féin. Scríobhaidís dréacht den chuid scríofa dá saothar ar dtús. Lorgaídís nó dearaidís pictiúir nó léaráidí chun dul leis. Déanaidís eagarthóireacht agus athdhréachtú ar an gcuid scríofa ansin agus déanaidís leathanaigh an leabhráin a mhaisiú agus a leagan amach go snasta. Dearaidís clúdach tosaigh agus clúdach cúil don leabhrán. Iarr orthu blurba a scríobh ar an gclúdach cúil agus a n-ainmneacha féin a scríobh ar an gclúdach tosaigh chomh maith le teideal an leabhráin. Iarr ar na daltaí a gcuid leabhrán a thabhairt do dhaltaí eile le léamh agus iad a chur sa leabharlann mar shampla den seánra.

(Nóta faoin scríbhneoireacht: Ní féidir a bheith ag súil go gcuirfí an obair scríbhneoireachta i gcrích in aon seisiún amháin. Ba cheart deis a thabhairt do na daltaí leanúint lena gcuid scríbhneoireachta go ceann cúpla lá ar a laghad. Cinnteoidh sé sin go ndéanfar an eagarthóireacht agus an t-athdhréachtú is gá. Féach an nóta i réamhrá an leabhair seo maidir le fad na gceachtanna.)

Téigh siar ar aon eiseamláir a raibh deacracht ag na daltaí léi.

FORLEATHNÚ

- © Pléigh breis comharthaí aimsire leis na daltaí. Má tá teacht agat ar fhoinsí béaloidis ina ndéantar cur síos ar chomharthaí aimsire cuir an t-eolas sin ar fáil do na daltaí. Múin más gá:

Má bhíonn míolta corra [corrmhíolta / míoltóga] **an-fhlúirseach ann tráthnóna samhraidh ní fada** [is gearr] **uait an bháisteach.**

Nuair a bhíonn na fáinleoga ag eitilt an-ard sa spéir bíonn aimsir bhreá air agus nuair a bhíonn siad ag eitilt go híseal bíonn drochaimsir air.

Nuair a thaibhsíonn na cnoic i bhfad uait, sin comhartha dea-aimsire agus nuair a thaibhsíonn siad gairid duit, sin comhartha drochaimsire. [Nuair atá an chuma ar na cnoic go bhfuil siad i bhfad uait, sin comhartha dea-aimsire agus nuair atá an chuma ar na cnoic go bhfuil siad i ngar duit, sin comhartha drochaimsire.]

Tugann an ghaoth aduaidh aimsir chrúa, thirim léi.

Tugann an ghaoth aneas báisteach léi.

Tugann an ghaoth anoir sioc léi.

Tugann an ghaoth aniar aimsir bhreá léi.

Is comhartha báistí é bearradh na gcaorach a bheith sa spéir, etc.

- © An bhfuil cuid de na seanfhocail seo thíos faoin aimsir nó leaganacha eile díobh cloiste ag na daltaí cheana féin? An bhfuil seanfhocail eile a bhaineann le cúrsaí aimsire ag na daltaí féin nó ag a muintir sa bhaile? Cláraigh na seanfhocail bhreise atá ag na daltaí nó ag a muintir.

(Is mairg a báitear le linn an anfa mar) tagann an ghrian i ndiaidh na fearthainne.

Fan leis an lá breá is gheobhair é.

Is ionann is creach i dtír maidin chiúin sna faoiligh.

Márta fuar gaofar, Aibreán bog braonach.

Garbhshíon na gcuach go fliuch is go fuar.

Is maith an cúnamh an lá breá.

Is olc an Aoine fána turadh.

Níl Satharn sa bhliain ná go spalpann an ghrian.

Mol an lá um thráthnóna.

Stoirm shamhraidh nó calm geimhridh, etc.

An Aimsir / Bia

CEAHT 2

CUSPÓIRÍ / FEIDHMEANNA TEANGA

Ba chóir go gcuirfí ar chumas an dalta:

- a scileanna grinnéisteachta a fhorbairt
- tuar a dhéanamh
- cur síos a scríobh ar imeacht / ócáid a bheidh ar siúl amach anseo
- réamhaisnéis aimsire a chumadh agus a scríobh
- foclóir a úsáid chun teacht ar théarmaíocht agus chun cruinneas litrithe a chinntiú
- tuairisciú

EISEAMLÁIRÍ

1. **Is é an chéad / an dara réamhaisnéis** [tuar aimsire] **an ceann is mó** [is fearr] / **is lú** a d'oirfeadh [a d'fheilfeadh] **do lá an bheárbaiciú toisc** [cionn is / ó tharla / mar] **gur aimsir bhreá** [dea-aimsir] / **báisteach / ceathanna** [múráil] (**scaipthe**) / **gaoth láidir** / **gála** / ... (cineál aimsire) **atá geallta** [tugtha (amach) / tuartha].
2. **Is ag ... (ainm) a bhí an réamhaisnéis ab oiriúnaí** [ab fheiliúnaí / ba chirt] **le haghaidh** [i gcomhair / do(n)] **... (imeacht / ócáid ar leith) toisc** [de bharr / mar gheall / cionn is] **... (cúis).**

ÁISEANNA

- Réamhaisnéis na haimsire ar an dlúthdhiosca (Dlúthdhiosca 2, Rian 3, 6 nó 9)

CUR CHUIGE

Abair leis na daltaí go mbeidh siad ag éisteacht le scéal faoi chlann Mhic Gearailt an chéad lá eile. Mínigh dóibh go bhfuil clann Mhic Gearailt chun beárbaiciú a bheith acu. Pléigh an sórt aimsire is fearr a d'oirfeadh do bheárbaiciú.

Mínigh do na daltaí go bhfuil siad chun éisteacht anois le dhá réamhaisnéis aimsire. Seinn an dá réamhaisnéis ceann ar cheann. Pléigh iad. Cé acu ceann is fearr a d'oirfeadh do lá an bheárbaiciú ag clann Mhic Gearailt, dar leo? Múin an chéad eiseamláir.

Roinn an rang ina dhá chuid – Grúpa A agus Grúpa B. Iarr ar gach dalta i nGrúpa A scríobh faoi imeacht nó ócáid ar mhaith leis a bheith páirteach ann Dé Sathairn seo chugainn. Iarr ar gach dalta i nGrúpa B réamhaisnéis a chumadh agus a scríobh don Satharn seo chugainn. Féadfaidh siad drochaimsir, aimsir bhreá nó meascán aimsire a thuar ina réamhaisnéis. Bainidís úsáid as na nathanna a bhí sna réamhaisnéisí ar an dlúthdhiosca agus tabhair deis dóibh foclóirí, e.g. *An Foclóir Beag*, *English-Irish Dictionary*, *Foclóir Gaeilge-Béarla* agus www.focal.ie, a úsáid chun an téarmaíocht agus an litriú a chinntiú más gá.

Iarr ar na daltaí i nGrúpa A na réamhaisnéisí a scríobh Grúpa B a léamh agus an ceann is fearr a d'oirfeadh dá n-imeacht / dá n-ócáid féin a aimsiú.

Múin an dara heiseamláir. Iarr ar dhaltaí aonair tuairisciú mar atá san eiseamláir.

Téigh siar ar aon eiseamláir a raibh deacracht ag na daltaí léi.

FORLEATHNÚ

- ☉ Cláraigh na nathanna cainte atá ag na daltaí cheana féin a dhéanann cur síos ar an aimsir. Abair leo a muintir sa bhaile a cheistiú agus taighde a dhéanamh i dtéacsanna éagsúla atá sa rang chun teacht ar nathanna breise. Múin más gá:

Is caillte an aimsir í. [Tá caill air.]

Tá an ghóimh [an diabhal] **air le fuacht.** [Tá fuacht creathnach ann.]

Tá báisteach air. [Tá fearthainn ar an bhealach. / Taibhsíonn sé [Dealraíonn sé] dom go bhfuil báisteach air. / Nach ndéarfá go bhfuil dealramh [cuma] na báistí air? / Tá sé in ainm is a bheith ina bháisteach [ag cur báistí] níos déanaí.]

Dealraíonn sé dom [Chítear domh / Feictear dom] **go bhfuil brothall** [aimsir mheirbh] / **aimsir bhreá** [dea-aimsir] / **drochaimsir chugainn** [ar an mbealach / ag déanamh orainn].

Tá teas tioránta ann.

Tá scalladh / marú ag baint leis an teas. [Loisceadh an teas thú.]

Tá an ghrian ag scoilteadh na gcloch le seachtain anuas, etc.,

de réir Ghaeilge an cheantair.

- ☉ Iarr ar na daltaí cuntas a choimeád ar an aimsir ar feadh seachtaine – ar an teocht, ar an mbáisteach, ar threo na gaoithe agus ar luas na gaoithe. Cláraigh an t-eolas agus ceangail an obair seo leis an Tíreolaíocht.
- ☉ Iarr ar na daltaí na tomhais seo a leanas dhéanamh amach. Ansin iarr orthu iad a fhoghlaim agus chur ar dhuine éigin sa bhaile nó ar scoil.

Deatach sa ghleann [sa ngleann] **agus gan aon spré** [dé] **ann.**

(Freagra an tomhais – ceo)

Chím ina suí is ina seasamh í,

Is chím ar bharr an aitinn í,

Drúcht ná féar ní leagann sí,

Is ní stadann sí dá siúl.

(Freagra an tomhais – an ghealach)

Tobairín fíoruisce in íochtar an tsléibhe, fuinneogín ghloine air agus doraisín cré.

(Freagra an tomhais – leac oighir)

Droichead thar loch gan mhaide gan chloch.

(Freagra an tomhais – leac oighir)

Bean óg uasal ag scuabadh an chaisleáin, gan chraobh, gan chuaille, gan scothán.

(Freagra an tomhais – an ghaoth)

Is breátha é ná an síoda,

Is buí é ná an t-ór,

Is goirme é ná bláth an líonghais,

A bhaintear sa bhfómhar.

(Freagra an tomhais – bogha síne [bogha ceatha])

U

RÉAMHAISNÉIS NA hAIMSIRE (Leagan Ultach)

Mír 1

Socróidh an ghaoth tráthnóna agus beidh ceathaideacha scaipthe ann anocht. Idir cúig chéim agus naoi gcéim a bheas an teocht is ísle.

Tréimhsí gréine agus ceathaideacha scaipthe atá geallta don lá amárach. D'fhéadfadh na ceathaideacha céanna a bheith trom go maith amanta. Idir dhá chéim déag agus sé chéim déag Celsius a bheas an teocht is airde agus gaoth láidir ag séideadh aduaidh.

Mír 2

Beidh sé fliuch gaofar agus spréifidh fearthainn soir trasna na tíre anocht. Beidh ceo cois cósta agus an teocht is ísle idir seacht gcéim agus aon chéim déag Celsius.

Amárach beidh sé scamallach i dtús an lae ach glanfaidh sé agus beidh tréimhsí fada gréine ar fud na tíre an chuid eile den lá agus an teocht is airde idir seacht gcéim déag agus trí chéim is fiche Celsius. Beidh gaoth mheasartha ag séideadh anoir aneas.

Agus de réir Oifig na hAimsire thig linn a bheith ag súil le deireadh seachtaine galánta.

RÉAMHAISNÉIS NA hAimsire (Leagan Muimhneach)

Mír 1

Maolóidh ar an ngaoth tráthnóna agus beidh ceathanna scaipthe ann anocht. Idir cúig chéim agus naoi gcéim a bheidh an teocht is ísle.

Tréimhsí gréine agus ceathanna scaipthe atá geallta ar maidin agus mórán an rud céanna don gcuid eile den lá, cé go bhféadfadh na ceathanna céanna a bheith trom go maith amanta. Idir dhá chéim déag agus sé chéim déag Celsius a bheidh an teocht is airde agus gaotha láidre ag séideadh aduaidh.

Mír 2

Beidh sé fliuch gaofar agus scaipfidh báisteach soir trasna na tíre anocht. Beidh ceo cois cósta agus an teocht is ísle idir seacht gcéim agus aon chéim déag Celsius.

Beidh sé scamallach amárach i dtosach an lae ach glanfaidh sé agus beidh tréimhsí gréine fairsinge ar fud na tíre an chuid eile den lá agus an teocht is airde idir seacht gcéim déag agus trí chéim is fiche Celsius. Beidh gaotha measartha ag séideadh anoir aneas.

Agus de réir Oifig na hAimsire beidh sé ina bhrothall i rith an deireadh seachtaine.

RÉAMHAISNÉIS NA hAIMSIRE (Leagan Connachtach)

Mír 1

Maolóidh an ghaoth tráthnóna agus beidh múraíl scaipthe ann anocht. Idir cúig chéim agus naoi gcéim a bheas an teocht is ísle.

Tréimhsí gréine agus múraíl scaipthe atá geallta ar maidin agus mórán an rud céanna don chuid eile den lá, cé go bhféadfadh an mhúraíl chéanna a bheith trom go maith amanta. Idir dhá chéim déag agus sé chéim déag Celsius a bheas an teocht is airde agus gaoth láidir ag séideadh aduaidh.

Mír 2

Beidh sé fliuch gaofar agus scaipfidh báisteach soir trasna na tíre anocht. Beidh ceo cois cósta agus an teocht is ísle idir seacht gcéim agus aon chéim déag Celsius.

Amárach beidh sé scamallach i dtús an lae ach glanfaidh sé agus beidh tréimhsí gréine fairsinge ar fud na tíre an chuid eile den lá agus an teocht is airde idir seacht gcéim déag agus trí chéim is fiche Celsius. Beidh gaoth mheasartha ag séideadh anoir aneas.

Agus de réir Oifig na hAimsire beidh sé ina bhrothall le linn an deireadh seachtaine.

An Aimsir / Bia

CEACHT 3

CUSPÓIRÍ / FEIDHMEANNA TEANGA

Ba chóir go gcuirfí ar chumas an dalta:

- saibhreas agus cruinneas Gaeilge a fhorbairt leis an tumadh teanga
- éisteacht le scéal agus taitneamh a bhaint as
- a scileanna grinnéisteachta a fhorbairt
- nótaí a bhreacadh le linn dó a bheith ag éisteacht
- comparáid a dhéanamh
- tuairisciú
- seanfhocal a léiriú go healaíonta
- saothar cruthaitheach a scríobh bunaithe ar sheanfocal agus é a scríobh ina rogha seánra

EISEAMLÁIRÍ

1. **Is iad na bianna** [Is é an bia / Is í an bheatha] **(c(h)eannann) c(h)éanna a bhí againne / ag ...**(an té a raibh an beárbaiciú aige / aici). / **Bhí sailéad prátaí** [fataí] / **ispíní / filléid sicín** [filléid chirce] / ... (bianna a bhí luaite sa scéal) **acus an ach ní raibh siad** [ní rabhadar] **sin againne / ag ...**(an té a raibh an beárbaiciú aige / aici). / **Ní raibh an rogha céanna** [an oiread céanna de rogha] **againne / ag ...**(an té a raibh an beárbaiciú aige / aici) **ó thaobh bia / dí de. / ...**(de réir thuairiscí na ndaltaí).
2. **Bhí mé** [Bhíos] **caillte** [lag / stiúgtha] **leis an ocras** [Bhí mo bholg thiar ar mo dhroim leis an ocras] **an lá / tráthnóna / oíche áirithe seo de bharr** [toisc / mar / cionn is] **nach raibh faic** [a dhath / tada / aon cheo / smeach] **ite agam ó mhaidin / ...**(cúis). / **Is éard** [Is é an rud] **a rinne mé ná ...**(de réir thuairiscí na ndaltaí).

ÁISEANNA

- Réamhaisnéis na haimsire ar an dlúthdhiosca (as Ceacht 2) (Dlúthdhiosca 2, Rian 3, 6 nó 9)
- An scéal ar an dlúthdhiosca (Dlúthdhiosca 1, Rian 5)

CUR CHUIGE

Téigh siar ar an dá réamhaisnéis (Ceacht 2). Abair leis na daltaí go bhfuil siad chun éisteacht anois leis an scéal faoi bheárbaiciú chlann Mhic Gearailt. An mbeidh aimsir bhreá ag clann Mhic Gearailt don bheárbaiciú, dar leis na daltaí? Seinn an dlúthdhiosca.

Pléigh an scéal leis na daltaí. An mó dalta a thuar i gceart an cineál aimsire a bheadh ann don bheárbaiciú? Cén rud ba mhó ar thug siad suntas dó sa scéal?

An raibh beárbaiciú ag na daltaí sa bhaile riamh nó ar fhreastail siad ar bheárbaiciú? Pléigh na hócáidí sin leo. Iarr orthu ansin éisteacht leis an scéal arís agus nótaí a bhreacadh de na bianna a bhí ar fáil ag an mbeárbaiciú sa scéal. (Féach a bhfuil ráite i réamhrá an leabhair seo maidir le breacadh nótaí.) Múin an chéad eiseamláir. Iarr ar dhaltaí aonair comparáid a dhéanamh idir na bianna a bhí ag an mbeárbaiciú sa scéal agus na bianna a bhí acu ag an mbeárbaiciú ar fhreastail siad féin air.

Bhí an-ocras ar Phroinsias sa scéal seo. An cuimhin leis na daltaí uair a raibh an-ocras orthu féin? Cén fáth a raibh siad chomh hocrach sin? Cad a rinne siad faoi? Múin an dara heiseamláir. Iarr ar dhaltaí aonair tuairisciú mar atá san eiseamláir.

An bhfuil a fhios ag na daltaí gur seanfhocal é teideal an scéil ‘Ní neart go cur le chéile’? Pléigh an bhrí atá leis. Iarr ar na daltaí an seanfhocal a scríobh go healaíonta ar leathanach nó ar an ríomhaire agus pictiúr a chur leis a léireodh é.

Iarr ar na daltaí ansin giota scríbhneoireachta cruthaithí a dhéanamh a mbeadh an seanfhocal mar theideal air. Pléigh na seánraí éagsúla scríbhneoireachta a bheadh oiriúnach agus lig do na daltaí ceann acu a roghnú. Scríobhaidís dréacht dá saothar ar dtús. Déanaidís eagarthóireacht, athdhréachtú agus profú air ansin agus déanaidís é a leagan amach go snasta. Moltar áiseanna ilmheán an ranga a úsáid chuige sin. Má tá na daltaí sásta lena saothar iarr orthu é a léamh do dhalta eile nó do dhuine fásta. Cuiridís ina bhfillteán scríbhneoireachta é ansin mar shampla den seánra.

Téigh siar ar aon eiseamláir a raibh deacracht ag na daltaí léi.

FORLEATHNÚ

- ☉ An bhfuil nathanna a dhéanann cur síos ar ocras nó ar thart ag na daltaí nár luadh sa dara heiseamláir? Iarr orthu a muintir sa bhaile a cheistiú agus nathanna ar an ábhar sin a bhailiú. Cláraigh na nathanna sa rang. Múin más gá:

Bhí airc [goin] **ocrais orm.** [Bhí mo phutóga ag beannú dá chéile leis an ocras. / D’íosfaínn cos an bhoird [an chos den bhord] duit. / Bhíos i riocht titim as mo sheasamh leis an ocras. / Bhí ampla orm.]

Bhí sí chomh stiúgtha [chomh hocrach sin] **is gur ith sí a dinnéar ar nós amhais** [gur alp sí a dinnéar].

Bíonn sé sin ag caitheamh [ag ithe] **roimhe** [roimis] **is ina dhiaidh** [is thairis]. [Ní bhíonn [Ní théann] aon stad [stop] uirthi ach ag caitheamh [ag ithe].]

D’fhág sé ocras tar éis altaithe orm.

Bhí tart gan mhúchadh orm. [Bhí mé [Bhíos] spallda [spalptha / marbh] leis an tart. / Bhí íota tarta orm. / Bhí mo theanga bheag amuigh le tart. / Bhí mo theanga amuigh agam leis an tart.]

Bhí mian gan sásamh acu agus fonn gan feidhm agus tart gan mhúchadh, etc., de réir Ghaeilge an cheantair.

- ☉ Abair leis na daltaí go bhfuil go leor seanfhocal sa Ghaeilge a dhéanann tagairt do chúrsaí ólacháin. Pléigh an chontúirt a bhaineann le halcól i gcomhthéacs na seanfhocal seo a leanas.

Dá mhéad é an t-ól is ea is mó é an tart.

An té nach n-ólann ach uisce ní bhíonn sé ar meisce.

Deoch roimh thart, deoch i ndiaidh tarta agus deoch in aghaidh tarta.

An té is mó a ólann is é is mó dúil ann.

Lá ar meisce is lá ag ól uisce.

Is túisce deoch ná scéal.

Iarr ar gach dalta ceann de na seanfhocail a roghnú agus póstaer a dhearadh bunaithe air.

U

NÍ NEART GO CUR LE CHÉILE (Leagan Ultach)

Bhí Máire agus Réamonn Mac Gearailt breá sásta nuair a chonaic siad go raibh an ghrian ag soilsiú.

‘Lá breá fá choinne beárbaiciú,’ arsa Réamonn lena bhean chéile.

‘Nach ea, buíochas do Dhia,’ arsa Máire. ‘Tá an t-ádh dearg orainn.’

San iarnóin a bheadh an beárbaiciú ar siúl agus bhí cuireadh tugtha acu dá gcairde, dá ngaolta agus dá gcomharsanaigh. Bhí togha gach bia agus rogha gach dí ceannaithe acu agus iad ag súil go mór leis an ócáid.

Ba ghairid go raibh sé in am tús a chur leis an obair. Shocraigh siad go gcuideodh Proinsias, a bhí deich mbliana d’aois, lena athair agus go mbeadh Bláthnaid, a bhí dhá bhliain níos óige, ag cuidiú lena máthair. An chéad rud a bhí le déanamh ag Proinsias ná na prátaí fá choinne an tsailéid phrátaí a ní agus an craiceann a bhaint díobh, rud a rinne sé go slachtmhar. Chuir Réamonn na prátaí ar an teas ansin. Nuair a bhí siad bruite lig sé dóibh fuaradh sula dearn sé sailéad astu.

Chuidigh Bláthnaid lena máthair na sailéid eile a ullmhú.

‘Caithfidh mé na sailéid a chur isteach sa chuisneoir,’ arsa Máire le Réamonn i gceann tamaill.

‘An dtógfá amach an deoch le spás a dhéanamh.’

‘Ach nach dtiocfadh leat iad a fhágáil ar an tábla?’ arsa Proinsias.

‘Tá an lá i bhfad róthe,’ arsa Máire. ‘Caithfidh tú a bheith iontach cúramach le bia in aimsir mar seo. Ní róbhúioch a bheadh ár gcairde dá mbeadh siad ag gabháil chun an bhaile agus tinneas boilg orthu.’

Bhí an ghrian go hard sa spéir faoin am a raibh an méid sin déanta. Bhí sé ag éirí te marbhánta. ‘B’fhearr duit scáth gréine a chur ag ceann de na táblaí,’ arsa Réamonn le Proinsias, ‘nó beidh achan duine bruite dóite.’

Níor bhain sé i bhfad as Proinsias sin a dhéanamh.

Nuair a bhí na sailéid curtha sa chuisneoir ag Máire nigh sí cúpla dosaen prátaí. Chuir sí cumhdach alúmanaim thart ar achan cheann acu agus chuir sí isteach san oigheann iad. Ina dhiaidh sin chuir sí na hispíní agus na filléidí agus leisreacha circe san oigheann fosta. Bhí Bláthnaid ag coimhéad uirthi.

‘Ach cad chuige a bhfuil tú á gcur san oigheann, a Mhamáí?’ ar sise. ‘Shíl mé go raibh Daidí leis na hispíní agus an chearc a róstadh ar an bheárbaiciú!’

‘Agus tá,’ arsa Máire, ‘ach cuidíonn sé tamall a thabhairt dóibh san oigheann ar dtús. Ghlacfaidh sé rófhada iad a chócáil i gceart ar an bheárbaiciú. Agus tá a fhios agat go mbíonn ispíní agus cearc iontach dainséarach muna bhfuil siad cócáilte i gceart.’

Chuir Réamonn scian agus forc i naipcín d’achan duine agus chuir sé isteach i mbabhla iad. Ansin chuir sé gloiní ar thrádaire. D’oibrigh Bláthnaid agus Proinsias le chéile ag cur éadach tábla ar thábla na cistine. Ansin chuir siad plátaí, piobar, salann, maonáis, anlainn agus sceanra ar an tábla. Chuir siad éadach tábla ar dhá thábla a bhí sa gharraí fosta.

‘Ach cad é fán mhilseog, a Mhamáí?’ arsa Proinsias nuair a bhí an méid sin déanta acu. ‘Shíl mé go mbeadh milseog againn.’

Bhí dúil mhór ag Proinsias sna rudaí milse.

‘Beidh milseog againn, a chroí,’ arsa Máire. ‘Nach bhfuil toirtíní úll agus rúbarb san oighreadán againn. Ní bheidh le déanamh ach iad a chaitheamh isteach san oigheann níos moille agus iad a théamh. Thig leatsa cuidiú liom. Béarfaidh muid uachtar agus uachtar reoite dóibh leo.’

Chuaigh Máire fríd a liosta ansin le cinnte a dhéanamh nach dearn sí dearmad de rud ar bith.

Bhí sí breá sásta go raibh achan rud i gceart.

‘Níor bhain sin i bhfad asainn,’ ar sise.

‘Mar a deir an seanfhocal “Ní neart go cur le chéile”,’ arsa Réamonn.

Níorbh fhada ina dhiaidh sin gur thosaigh a gcairde ag teacht. Fán am seo bhí naprún ar Réamonn agus cuma na hoibre air, é os coinne an bheárbaiciú, ina raibh fíoghual ina ghríosach dhearg.

‘Tá tusa cóirithe fá choinne na gnoithe,’ arsa a chara Séamas leis.

‘Mise an fear,’ arsa Réamonn. ‘Ní rud mór ar bith agamsa feoil a chócáil. Tá seanchleachtadh agam air. Agus m’anam féin nach mbeidh sí righin ach oiread!’

Thosaigh sé ag gríoscadh na stéigeanna, na bpíosáí circe, na leisreacha circe agus na mburgar.

Chuir Proinsias agus Bláthnaid na sailéid ar thábla na cistine. Chuir Réamonn an bia a bhí cócáilte aige ar phláta agus d’fhág Máire an pláta seo ar thábla na cistine fosta. Ansin d’iarr siad ar na cuairteoirí a gcuid bia féin a fháil sa chisteanach agus é a thabhairt leo amach. Chuir Máire na toirtíní san oigheann agus chuir Réamonn tuilleadh bia ar an bheárbaiciú.

Ansin thug Máire deoch d’achan duine. Bhí gloine fíona ag Réamonn chomh maith le achan duine eile agus é ag caint is ag comhrá lena chairde. Shuigh siad ag na táblaí sa gharraí ag ithe, ag ól is ag comhrá. Shuigh na páistí ar an fhéar.

An chéad rud eile mhothaigh siad boladh dó! Nuair a d’amharc siad ar an bheárbaiciú bhí toit dhubh ag teacht as.

‘Ó, a Mhuire Mháthair,’ arsa Réamonn agus é ag rith go dtí an beárbaiciú.

Thóg sé ar shiúl an bia dóite.

‘Tá achan rud millte!’ ar seisean. ‘Bhí muid ag déanamh barraíocht cainte!’

‘Barraíocht fíona, b’fhéidir,’ arsa Máire agus í ag gáire. ‘Caithfidh tú féin déanamh gan stéig anois, a Réamonn, mar nach bhfuil níos mó acu againn. Ach tá fuilleach circe, burgar agus ispíní ann. Déanfaidh siad sin thú!’

‘Tusa an fear!’ arsa Diarmaid go magúil.

‘Tá súil agam go mbeidh ár sáith bia againn anois,’ arsa Proinsias agus cineál d’imní air. ‘Tá mise marbh leis an ocras.’

Bhí tráthnóna breá comhrá agus cuideachta acu uilig. Shíl achan duine go raibh an bia iontach blasta agus bhain siad sult agus pléisiúr as. Bhí na daoine fásta ina suí ansin ar a sáimhín só ag caint agus ag cíoradh an tsaoil. D’imir na páistí cluichí d’achan chineál. Bhí siad ag rith agus ag léimigh agus ag déanamh achan chineál cleas ach anois is arís shuigh siad agus rinne siad scríste mar go raibh an ghrian ag scoilteadh na gcloch. I gceann tamaill thug Máire fá deara go raibh Bláthnaid á dó ag an ghrian.

‘A Bhláthnaid, b’fhearr duit lóis ghréine agus hata gréine a chur ort féin láithreach,’ arsa sise léi.

‘Ó, rinne mé dearmad glan de,’ arsa Bláthnaid, ‘leis an saothar uilig a bhí orm ó mhaidin.’

‘Ba cheart d’achan duine tréan lóis ghréine a chur orthu,’ arsa Máire, ‘mar tá an ghrian ag scoilteadh na gcloch.’

Agus d'fhág sí buidéal mór lóis ghréine ar an tábla.

Níos moille sa tráthnóna d'éirigh séideán beag gaoithe agus, an chéad rud eile, tháinig cith fearthainne a scaip a raibh sa gharraí. Cha raibh siad i bhfad ag déanamh isteach chun an tí. Is ansin a chonaic Réamonn go raibh Bláthnaid dóite go holc ag an ghrian.

'Caithfidh muid ungadh dó gréine a chur ortsá, a Bhláthnaid,' a dúirt sé léi. 'Nár dhúirt Mamaí leat tá fada ó shin lóis ghréine agus hata a chur ort.'

'Dúirt,' arsa Bláthnaid, 'ach chuir Proinsias an lóis ghréine agus mo hata i bhfolach orm.'

Chan róshásta a bhí Réamonn le Proinsias.

'Cén sórt geallamansaíocht sin,' ar seisean. 'Shílfeá go mbeadh níos mó céille ag Proinsias san aois a bhfuil sé ann!'

Níor luaithe istigh sa teach iad ná stad an fheartainn agus bhí tuar ceatha galánta le feiceáil sa spéir siar uathu. Ansin thosaigh ceo ag teacht isteach ón fharraige.

'Tá súil agam nach bhfuil an aimsir ag briseadh,' arsa Séamas.

'Níl ná a dhath cosúil leis,' arsa Uinseann. 'Níl ansin ach ceo teaspaigh.'

'Is dócha go bhfuil sé in am againn a bheith ag baint giota de chun an bhaile,' arsa Stanislaw.

'Tá an ceart agat,' arsa Séamas. 'Tá mé cinnte go bhfuil scríste ó Mháire agus ó Réamonn fán am seo.'

D'ofráil na fir na soithí a ní ach dúirt Máire leo nach raibh gnoithe ar bith leis sin.

'Ach ní trioblóid ar bith dúinn é,' arsa Stanislaw. 'Tá níos mó ná bhur sáith oibre déanta ag an bheirt agaibhse inniu.'

'Is é an rud is lú a thig linn a dhéanamh agus ár mbolg lán againn,' arsa Uinseann.

'Maith go leor, mar sin,' arsa Máire. 'Ní neart go cur le chéile.'

A fhad is bhí an chisteanach á glanadh agus na soithí á ní thug Réamonn cuid den bhia a bhí fágtha do na cuairteoirí le tabhairt leo chun an bhaile. Ansin chuir sé an chuid eile den bhia spáráilte sa chuisneoir. Níorbh fhada go raibh an chisteanach chomh glan le scilling úr. D'fhág an chuid dheireanach de na cuairteoirí slán ag muintir Mhic Gearailt agus thug buíochas ó chroí dóibh as an lá deas a bhí acu.

NÍ NEART GO CUR LE CHÉILE (Leagan Muimhneach)

Bhí Máire agus Réamonn Mac Gearailt breá sásta nuair a chonaiceadar go raibh an ghrian ag lonradh.

‘An-lá do bheárbaiciú,’ arsa Réamonn lena bhean chéile.

‘Nach ea,’ arsa Máire. ‘Buíochas mór le Dia na Glóire. Tá an-seans linn.’

San iarnóin a bheadh an beárbaiciú ar siúl agus bhí cuireadh tugtha acu dá gcairde, dá ngaolta agus dá gcomharsain. Bhí togha gach bia agus rogha gach dí ceannaithe acu agus iad ag súil go mór leis an ócáid.

Ba ghearr go raibh sé in am tabhairt faoin obair. Shocraíodar go gcabhródh Proinsias, a bhí deich mbliana d’aois, lena Dhaid agus go mbeadh Bláthnaid, a bhí dhá bhliain níos óige ná a deartháir, ag cabhrú lena Mam. Is é an chéad jab a bhí le déanamh ag Proinsias ná na prátaí don sailéad prátaí a ní agus a scamhadh, rud a dhein sé go críochnúil. Chuir Réamonn na prátaí ag beiriú ansan. Nuair a bhíodar beirithe lig sé dóibh fuarú sula ndein sé sailéad astu.

Chabhraigh Bláthnaid lena máthair chun na sailéid eile a ullmhú.

‘Caithfidh mé na sailéid a chur isteach sa chuisneoir,’ a dúirt Máire le Réamonn tar éis tamaill.

‘An dtógfá amach an deoch chun spás a dhéanamh dóibh.’

‘Ach nach bhféadfá iad a fhágaint ar an mbord?’ arsa Proinsias.

‘Tá an lá róbhog ar fad,’ arsa Máire. ‘Níor mhór duit a bheith an-chúramach le bia aimsir bhreá mar í seo. Ní róbhúioch a bheadh ár gcairde dúinn dá mbeidís ag dul abhaile agus tinneas boilg orthu.’

Bhí an ghrian go hard sa spéir ach a raibh an méid sin déanta. Bhí sé ag éirí meirbh marbhánta. ‘B’fhearr duit an scáth gréine a chur ag ceann de na boird,’ arsa Réamonn le Proinsias, ‘nó beidh gach éinne loiscithe dóite.’

Níorbh aon mhoill ar Phroinsias san a dhéanamh.

Nuair a bhí na sailéid curtha sa chuisneoir ag Máire nigh sí cuid mhaith prátaí. Chuir sí scragall alúmanaim timpeall ar gach aon cheann acu ar leithligh agus chuir sí ag bácáil san oigheann iad. Ina dhiaidh san chuir sí na hispíní agus na filléid agus lorgaí sicín san oigheann chomh maith. Bhí Bláthnaid ag faire ar a máthair.

‘Ach cad ina thaobh go bhfuil tú á gcur san oigheann, a Mham?’ arsa í sin. ‘Cheapas go raibh Daid chun na hispíní agus an sicín a ghríosadh ar an mbeárbaiciú!’

‘Tá leis,’ arsa Máire, ‘ach níor mhór tamall a thabhairt dóibh san oighean ar dtús. Thógfadh sé tamall maith iad a chócáil i gceart ar an mbeárbaiciú. Agus tá a fhios agat go mbíonn ispíní agus sicín an-dainséarach muna mbíonn siad cócáilte i gceart.’

Chuir Réamonn scian agus forc i naipcín do gach éinne agus chuir sé isteach i mbabhla iad. Ansan chuir sé gloiní ar thrádaire. D’oibrigh Bláthnaid agus Proinsias as láimh a chéile chun éadach boird a chur ar bhord na cistineach. Ansan leagadar plátaí, piobar, salann, maonáis, anlainn agus an sceanra ar an mbord. Chuireadar éadach boird ar an dá bhord a bhí sa ghairdín chomh maith.

‘Ach cad mar gheall ar an milseog, a Mham?’ arsa Proinsias nuair a bhí an méid sin ar fad déanta acu. ‘Cheapas go mbeadh milseog againn.’

Bhí an-dúil ag Proinsias sna rudaí milse.

‘Beidh milseog againn leis, a chroí,’ arsa Máire. ‘Nach bhfuil pióga úll agus biabhóige san oighreadán agam. Ní bheidh le déanamh agam ach iad a chaitheamh isteach san oigheann níos déanaí agus beidh siad te againn. Féadfaidh tusa cabhrú liom. Tabharfaimid uachtar agus uachtar reoite dóibh in éineacht leo.’

Chuaigh Máire trína liosta ansan chun deimhin a dhéanamh de nach raibh aon ní dearmadta aici. Bhí sí sásta go maith go raibh gach aon ní i gcóir is i gceart.

‘Níor thóg san i bhfad orainn,’ arsa í sin.

‘Faoi mar a deir an seanfhocal “Ní neart go cur le chéile”,’ arsa Réamonn.

Níorbh fhada ina dhiaidh san gur thosaigh a gcairde ag teacht. Faoi dtráth so bhí bib ar Réamonn agus cuma na hoibre air os comhair an bheárbaiciú, ina raibh an fioghual ar dearglasadh.

‘Tá balcaisí do ghnótha ort, ach go háirithe,’ arsa a chara Séamas leis.

‘Mise an fear,’ arsa Réamonn. ‘Ní haon nath agamsa an fheoil a chócáil. Tá seantaithí agam air. Agus m’anamsa féin nach mbeidh sí righin ach oiread!’

Thosaigh sé ag gríoscadh na stéigeanna, na bhfilléad sicín, na lorgaí sicín agus na mburgar.

Chuir Proinsias agus Bláthnaid na sailéid ar bhord na cistineach. Chuir Réamonn an bia a bhí cócáilte aige ar phláta agus leag Máire an pláta so ar bhord na cistineach chomh maith. Ansan dúradar leis na cuarteoirí a gcuid bia féin a fháil sa chistin agus é a thabhairt leo amach. Chuir Máire na pióga san oigheann agus chuir Réamonn a thuilleadh bia ar an mbeárbaiciú.

Ansan thug Máire deoch do gach éinne. Bhí gloine fíona ag Réamonn chomh maith le cách agus é ag caint is ag cadráil lena chairde. Shuíodar ag na boird sa ghairdín ag ithe, ag ól is ag cadráil. Shuigh na leanaí ar an bhféar.

Is ansan a fuairadar boladh an dó! Nuair a d’fhéachadar ar an mbeárbaiciú nach raibh deatach dubh ag éirí in airde as!

‘Ó, a Mhuire Mháthair,’ arsa Réamonn agus é ag rith go dtí an mbeárbaiciú.

Bhain sé an bia dóite den mbeárbaiciú.

‘Tá an diabhal déanta!’ arsa é sin. ‘Bhí an iomarca cainte agam!’

‘Nó an iomarca fíona, b’fhéidir,’ arsa Máire agus í ag gáire. ‘Caithfidh tú féin déanamh gan stéig anois, a Réamonn, mar nach bhfuil a thuilleadh acu fágtha againn. Ach tá fuilleach sicín, burgar agus ispiní ann. Déanfaidh siad san thú!’

‘Tusa an fear!’ arsa Diarmaid go magúil.

‘Tá súil agam go mbeidh ár ndóthain bia againn anois,’ arsa Proinsias agus smut d’imní air. ‘Tá airc ocrais ormsa.’

Bhí an-tráthnóna comhluadair acu ar fad. Mheas gach éinne go raibh an bia an-bhlasta agus bhaineadar súp go cluas as. Bhí na daoine fásta suite ansan ar a sáimhín só agus bús cainte acu agus iad ag cur an tsaoil trí chéile. D’imir na leanaí cluiche caide agus cluiche corr. Bhí rásanna acu chomh maith ach ligeadar a scíth idir eatarthu mar go raibh an ghrian ag scoilteadh na gcloch. Faoi cheann tamaill thug Máire faoi ndeara go raibh Bláthnaid á loisceadh ag an ngrian. ‘A Bhláthnaid, b’fhearr duit lóis ghréine agus hata gréine a chur ort féin anois díreach,’ arsa í sin léi.

‘Ó, dhearmadas glan é,’ arsa Bláthnaid, ‘leis an ngriothal ar fad a bhí orm ó mhaidin.’

‘Níor chás do gach éinne a thuilleadh lóis ghréine a chur orthu féin,’ arsa Máire, ‘mar tá an ghrian ag scoilteadh na gcloch.’

Agus leag sí buidéal mór lóis ghréine ar an mbord.

Siar sa tráthnóna d’éirigh leoithne bheag ghaoithe agus d’aon gheit dhein sé scrabha báistí a chuir scaipeadh na mionéan ar gach éinne sa ghairdín. Ba ghearr an mhoill orthu dul isteach.

Is ansan a chonaic Réamonn go raibh Bláthnaid dóite go holc ag an ngrian.

‘Caithfidimid ungadh do dhó gréine a chur ortsá, a Bhláthnaid,’ a dúirt sé léi. ‘Ná dúirt Mam leat ó chianaibhín lóis ghréine agus hata a chur ort?’

‘Dúirt,’ arsa Bláthnaid, ‘ach chuir Proinsias an lóis ghréine agus mo hata i bhfolach orm.’

Ní mó ná sásta a bhí Réamonn le Proinsias.

‘Cén sórt pleidhcíochta í sin,’ ar seisean. ‘Déarfá go mbeadh níos mó céille ag Proinsias agus an t-aos ina bhfuil sé.’

Níor luaithe istigh sa tigh iad ná gur stop an bháisteach agus bhí boghaisín aoibhinn le feiscint go soiléir sa spéir siar uathu. Tháinig ceo isteach ón bhfarraige.

‘Tá súil agam nach bhfuil an aimsir ag briseadh,’ arsa Séamas.

‘Níl ná é,’ arsa Uinseann. ‘Níl ansan ach ceo brothaill.’

‘Is dócha go bhfuil sé in am againn a bheith ag ciorrú an bhóthair abhaile,’ arsa Stanislaw.

‘Tá an ceart agat,’ arsa Séamas. ‘Táim siúráilte go bhfuil sos ó Mháire agus ó Réamonn faoin dtráth so.’

D’ofráil na fearaibh na háraistí a ní ach dúirt Máire leo nach raibh aon ghátar leis.

‘Ach ní haon mhoill orainn é,’ arsa Stanislaw. ‘Tá breis is bhur ndóthain oibre déanta ag an mbeirt agaibhse inniu.’

‘Is é is lú is gann dúinn a dhéanamh agus ár mbolg lán againn,’ arsa Uinseann.

‘Tá go maith, mar sin,’ arsa Máire. ‘Ní neart go cur le chéile.’

A fhad is a bhí an chistin á glanadh agus na háraistí á ní thug Réamonn cuid den mbia a bhí spártha do na cuairteoirí a bhí ag dul abhaile. Ansan chuir sé an chuid eile den mbia spártha sa chuisneoir. Níorbh fhada go raibh an chistin chomh glan le scilling. D’fhág an chuid dheireanach de na cuairteoirí slán ag muintir Mhic Gearailt agus ghabhadar buíochas ó chroí leo as an lá deas a bhí acu.

NÍ NEART GO CUR LE CHÉILE (Leagan Connachtach)

Bhí Máire agus Réamonn Mac Gearailt breá sásta nuair a chonaic siad go raibh an ghrian ag scaladh.

‘An-aimsir le haghaidh beárbaiciú,’ a deir Réamonn lena bhean chéile.

‘Is fíor duit é, buíochas le Dia,’ a deir Máire. ‘Tá an t-ádh dearg orainn.’

Bhí an beárbaiciú le bheith ann tar éis lóin agus bhí cuireadh tugtha acu dá gcairde, dá ngaolta agus dá gcomharsain. Bhí togha gach bia agus rogha gach dí ceannaithe acu agus iad ag súil go mór leis an ócáid.

Ba ghearr go raibh sé in am an obair a thosú. Shocraigh siad go dtabharfadh Proinsias, a bhí deich mbliana d’aois, cúnamh dá Dheaide agus go dtabharfadh Bláthnaid, a bhí dhá bhliain níos óige, cúnamh dá Mam. Is é an chéad jab a bhí le déanamh ag Proinsias ná na fataí don sailéad a níochnán agus an craiceann a bhaint díobh, rud a rinne sé gan stró. Bhruith Réamonn na fataí agus lig sé dóibh fuarú sula ndearna sé sailéad astu.

Thug Bláthnaid cúnamh dá máthair leis na sailéid eile a réiteach.

‘Caithfidh mé na sailéid a chur isteach sa gcuisneoir,’ a dúirt Máire le Réamonn tar éis tamaill.

‘An dtógfá amach na deochanna le haghaidh spás a dhéanamh dóibh.’

‘An bhféadfá iad a leagan ar an mbord?’ a deir Proinsias.

‘Tá an lá rómheirbh,’ a deir Máire. ‘Caithfidh muid a bheith fíorchúramach leis an mbia san aimsir bhreá seo. Ní bheadh ár gcairde róshásta linn dá mbeadh bolg tinn orthu ag gabháil abhaile.’

Bhí an lá caite go maith faoin am a raibh an méid seo déanta acu. Bhí sé ag éirí meirbh marbhánta.

‘B’fherr duit an scáth gréine a chur ar cheann de na boird,’ a deir Réamonn le Proinsias, ‘nó beidh chuile dhuine dóite ag an ngrian.’

Níor thóg sé dhá mheandar ar Phroinsias an méid sin a dhéanamh.

Nuair a bhí na sailéid curtha sa gcuisneoir ag Máire nigh sí slám fataí. Chuir sí scragall alúmanaim ar chuile cheann acu sular chuir sí ag bácáil san oigheann iad. Ina dhiaidh sin chuir sí na hispíní agus na filléid agus lorgaí sicín isteach san oigheann freisin. Bhí Bláthnaid ag faire ar a máthair.

‘Ach cén fáth a bhfuil tú á gcur san oigheann, a Mham?’ ar sise. ‘Cheap mé go raibh Deaide le hiad a ghríoscaidh ar an mbeárbaiciú!’

‘Tá,’ a deir Máire, ‘ach caithfear iad a bhruth san oigheann ar feadh scaithimh ar dtús. Thógfadh sé rófhada iad a bhruth ceart ar an mbeárbaiciú. Tá a fhios agat nach mbíonn ispíní agus sicín sábháilte le n-ithe muna mbíonn siad bruite go maith.’

Chuir Réamonn scian agus forc an duine i naipcín agus chuir sé isteach i mbabhla iad. Leag sé gloineacha ar thrádaire. D’oibrigh Bláthnaid agus Proinsias as láimh a chéile le haghaidh éadach boird a chur ar bhord na cistine. Ansin leag siad plátaí, piobar, salann, maonáis, anlainn agus an sceanra ar an mbord. Chuir siad éadach boird ar an dá bhord a bhí sa ngairdín freisin.

‘Céard faoin milseog, a Mham?’ a deir Proinsias nuair a bhí an méid sin uileag déanta acu. ‘Bhí mise ag súil go mbeadh milseog againn.’

Bhí an-dúil ag Proinsias sna rudaí milse.

‘Beidh milseog againn, a stór,’ a deir Máire. ‘Tá pióga úll agus biabhóige sa reoiteoir agam. Ní bheidh le déanamh ar ball ach iad a chaitheamh isteach san oigheann agus íosfaidh muid téite iad. D’fhéadfá cúnaimh a thabhairt dom. Cuirfidh muid uachtar agus uachtar reoite in éindí leo.’

Sheiceáil Máire a liosta ansin lena chinntiú nach raibh dearmad déanta aici ar thada. Bhí sí sásta go raibh chuile cheo faoi réir aici.

‘Níor thóg sé sin rófhada orainn,’ ar sise.

‘Mar a deireann an seanfhocal “Ní neart go cur le chéile”,’ a deir Réamonn.

Go gairid ina dhiaidh sin thosaigh a gcairde ag teacht. Bhí cuma na hoibre ar Réamonn a bhí feistithe amach i naprún. Bhí sé i mbun an bheárbaiciú ina raibh an fioghual ar dearglasadh.

‘Tá cuma na hoibre ortsa, ar chuma ar bith,’ a dúirt a chara Séamas leis.

‘Fág fúmsa é,’ a deir Réamonn. ‘Ní bheidh stró ar bith ormsa an fheoil a bhruth. Tá cleachtadh mhaith agam air. Agus ní bheidh an fheoil righin ach an oiread!’

Thosaigh sé ag gríoscadh na stéigeanna, na bhfilléad sicín, na lorgaí sicín agus na mburgair ar an mbeárbaiciú.

Leag Proinsias agus Bláthnaid na sailéid ar bhord na cistine. Chuir Réamonn an bia a bhí bruite aige ar phláta amháin agus leag Máire in éindí leis an gcuid eile é. Ghlaoigh siad ar na cuarteoirí ansin agus dúirt siad leo freastal orthu féin sa gcisteanach agus a mbia a thabhairt amach leo. Sháigh Máire na pióga san oigheann agus chuir Réamonn tuilleadh bia ar an mbeárbaiciú.

Thairg Máire deoch do chuile dhuine. Ghlac Réamonn gloine fíona in éindí le chuile dhuine eile agus bhí sé ag caint is ag clabaireacht lena chairde. Shuigh siad síos chun boird ar a sáimhín só sa ngairdín ag ithe, ag ól is ag comhrá. Shuigh na gasúir in aice leo ar an bhféar.

Ba ansin a fuaireadar an boladh dó! Nuair a bhreathnaigh siad ar an mbeárbaiciú chonaic siad go raibh deatach dubh ag gabháil go haer!

‘Ó, a mhac go deo,’ a deir Réamonn agus é ag rith chuig an mbeárbaiciú.

Scríob sé an bia a bhí dóite den bheárbaiciú.

‘Tá an diabhal déanta!’ ar seisean. ‘Bhí an iomarca fíbin cainte orm!’

‘An iomarca fíona, b’fhéidir,’ a deir Máire agus í ag gáire. ‘Déanfaidh tú féin d’uireasa stéig anois, a Réamonn, mar nach bhfuil níos mó acu againn. Tá neart sicín, burgar nó ispíní ann. Déanfaidh siad sin thú!’

‘Fág fúmsa é!’ a deir Diarmaid go magúil.

‘Tá súil agam go mbeidh ár ndóthain bia againn anois,’ a deir Proinsias agus sórt imní ag teacht air. ‘Tá mise stiúgha.’

Bhí an-tráthnóna acu in éindí. Cheap chuile dhuine go raibh an bia breá blasta agus bhain siad an-sásamh as. Bhí na daoine fásta suite ansin ar a gcompord ag cur an tsaoil trína chéile. D’imir na gasúir cluichí peile agus cluiche corr agus rith siad rásaí le chéile freisin. Lig siad a scíth ó am go chéile mar go raibh an ghrian ag scoilteadh na gloch. Tar éis scaithimh thug Máire faoi deara go raibh Bláthnaid ag fáil dó gréine.

‘A Bhláthnaid, b’fhearr duit taos gréine agus hata gréine a chur ort féin anois díreach,’ a dúirt sí léi.

‘Rinne mé dearmad glan air,’ a deir Bláthnaid, ‘leis an bhfurú uileag a bhí orm ó mhaidin.’
‘Ní dhéanfadh sé dochar dúinn uileag tuilleadh taos gréine a chur orainn,’ a deir Máire, ‘sula mbeidh muid loiscthe ag an ngrian.’
Leag sí buidéal mór taos gréine i lár an bhoird.

Amach sa tráthnóna d’ardaigh gaoth bheag agus gan súil ar bith leis rinne sé múirín gréine a chuir rith orthu uileag isteach sa teach. Is ansin a chonaic Réamonn go raibh Bláthnaid dóite go dona ag an ngrian.

‘Caithfidh muid ungadh le haghaidh dó gréine a chur ortsá, a Bhláthnaid,’ a dúirt sé léi. ‘Nár dhúirt Mam leat taos gréine agus hata a chur ort féin níos luaithe?’

‘Dúirt,’ a deir Bláthnaid, ‘ach chuir Proinsias i bhfolach orm iad.’

Ní mó ná sásta a bhí Réamonn le Proinsias.

‘Cén sórt ealaíne í sin,’ ar seisean. ‘Cheapfá go mbeadh níos mó céille ag Proinsias san aois atá aige.’

Ní túisce a bhí siad istigh sa teach ná gur stop an bháisteach agus go bhfaca siad bogha ceatha álainn sa spéir thiar. Tháinig ceo isteach ón bhfarraige.

‘Tá súil agam nach bhfuil an aimsir ag briseadh,’ a deir Séamas.

‘Níl, muis,’ a deir Uinseann. ‘Níl ansin ach ceo brothaill.’

‘Is dóigh go bhfuil sé in am againn a bheith ag baint píosa as,’ a deir Stanislaw.

‘Tá an ceart agat,’ a deir Séamas. ‘Tá mé cinnte go bhfuil scíth ag teastáil ó Mháire agus ó Réamonn.’

Thairg na fir na soithí a níochán ach dúirt Máire leo nach raibh aon chall leis.

‘Ní ualach ar bith orainn é,’ a deir Stanislaw. ‘Tá bhur ndóthain oibre déanta ag an mbeirt agaibhse inniu.’

‘Is é an rud is lú dúinn é a dhéanamh agus ár mbolg lán againn,’ a deir Uinseann.

‘Más maith libh é, mar sin,’ a deir Máire. ‘Ní neart go cur le chéile.’

A fhad is bhí an chisteanach á glanadh agus na soithí á níochán thug Réamonn cuid den bhia a bhí fágtha do na cuairteoirí a bhí ag gabháil abhaile. Chuir sé an chuid eile den bhia sa gcuisneoir. Níorbh fhada go raibh an chisteanach sciúrtha. D’imigh an méid a bhí fágtha de na cuairteoirí agus iad fíorbhuíoch de mhuintir Mhic Gearailt as an lá deas a bhí acu.

An Aimsir / Bia

CEAHT 4

CUSPÓIRÍ / FEIDHMEANNA TEANGA

Ba chóir go gcuirfí ar chumas an dalta:

- nathanna ar leith a aimsiú i dtéacs scéil
- nathanna úsáideacha a fhoghlaim
- nótaí a bhreacadh le linn dó a bheith ag éisteacht
- príomheachtraí scéil a aithint agus a léiriú i bhfoirm cartúin
- cluiche litrithe a imirt

ÁISEANNA

- Giota den scéal ‘Ní neart go cur le chéile’ (le roghnú ag an múinteoir) le cur ar scáileán (Dlúthdhiosca *Leabhar an Oide H*)
- An scéal ar an dlúthdhiosca (as Ceacht 3) (Dlúthdhiosca 1, Rian 5)

CUR CHUIGE

Taispeáin giota den scéal ‘Ní neart go cur le chéile’ ar an scáileán. Iarr ar na daltaí é a léamh go ciúin in éineacht leat agus focail nó nathanna a bhaineann leis an aimsir a aithint. Marcáil na focail / nathanna sin agus pléigh iad. Iarr ar na daltaí cuid de na focail / nathanna a roghnú agus a bhreacadh síos ina leabhar scríbhneoireachta pearsanta chun gur féidir leo iad a úsáid ina gcuid scríbhneoireachta.

Roinn na daltaí ina ghrúpaí de chúigear nó de réir mar a oireann don rang. Mínigh dóibh go gcaithfidh gach grúpa teacht ar aontú faoin gcúig eachtra is tábhachtaí sa scéal ‘Ní neart go cur le chéile’ (Ceacht 3). Tabhair deis don rang éisteacht leis an scéal agus nótaí a bhreacadh de na príomheachtraí agus iad ag éisteacht. Seinn an dlúthdhiosca. Pléadh gach grúpa na heachtraí éagsúla sa scéal ansin agus tagaidís ar aontú maidir leis na cúig cinn is tábhachtaí. Iarr orthu ansin sraith de phictiúir chartúin a tharraingt chun na heachtraí sin a léiriú. Cuiridís bolgáin chainte leis na pictiúir. Roinnidís an obair eatarthu de réir mar a oireann don ghrúpa féin. Cuir toradh a gcuid oibre ar taispeáint sa rang / sa scoil.

Tabhair dalta os comhair an ranga chun cur chuige an chluiche ‘Slabhra’ a léiriú. Litrígh focal éigin amach os ard, focal a bhfuil baint aige leis na ceachtanna faoin téama ‘An Aimsir / Bia’, ach ná habair an focal féin, e.g. ‘o-c-r-a-s’. Iarr ar an dalta atá os comhair an ranga an focal sin a aithint agus a rá. Ansin abradh sé cén litir dheireanach atá san fhocal. Ansin iarr ar an dalta focal éigin a thosaíonn leis an litir sin a litriú amach os ard ach gan an focal féin a rá, e.g. ‘s-t-i-ú-g-t-h-a’. Abair thusa an focal atá i gceist agus ansin an litir dheireanach atá ann. (Nóta: Ní gá go mbeadh baint ag an bhfocal nua leis an téama má shíleann tú go mbeadh sé sin ródhúshlánach.)

Roinn an rang ina fhoirne – Foireann A agus Foireann B. Iarr ar an dá fhoireann liosta a scríobh d’fhocail as an scéal ‘Ní neart go cur le chéile’ nó as na ceachtanna atá déanta go dtí seo a

bhaineann leis an téama ‘An Aimsir / Bia’. Iarr ar an gcéad dalta ó Fhoireann A focal éigin as liosta na foirne sin a litriú os ard. Roghnaíodh an dalta sin dalta as Foireann B chun an focal a aithint, a rá cén litir lena gcríochnaíonn sé, agus focal nua a litriú os ard a thosaíonn leis an litir dheireanach. Má éiríonn leis an dalta as Foireann B an méid sin a dhéanamh i gceart tugtar marc amháin dá fhoireann. Roghnaíodh seisean dalta as Foireann A ansin chun an focal a litrígh sé a aithint, a rá cén litir lena gcríochnaíonn sé, agus focal nua arís a litriú os ard a thosaíonn leis an litir dheireanach. Lean leis an gcur chuige sin go dtí go dteipeann ar dhalta éigin smaoineamh ar fhocal. Tabhair pointe don fhoireann eile. Ansin iarr ar an gcéad dalta ó Fhoireann B focal éigin as liosta na foirne sin a litriú os ard agus lean leis an gcluiche agus na foirne ag imirt ar a seal. Ag an bhfoireann leis an scór is airde a bheidh an bua.

FORLEATHNÚ

- © Iarr ar na daltaí oibriú ina mbeirteanna chun teacht ar sheanfhocail a bhaineann le bia. D’fhéadfá duais a thabhairt don bheirt is mó a aimsíonn seanfhocail. Is féidir leo cabhair a muintire sa bhaile a lorg chomh maith le leabhair a úsáid chun taighde a dhéanamh, e.g. *Seanfhocail i nGaeilge* le Gerry Bannister (ForSai Publications – ISBN 0-9541038-8-2), *Irish Proverbs* le Laurence Flanagan (Gill & Macmillan – ISBN 978-0-71713-166-2), *Seanfhocail Chonnacht* le Tomás S. Ó Máille (Cló Iar-Chonnacht – ISBN 978-1-901176-41-4), *Seanfhocail na Mumhan* leis an Seabhac (An Gúm – ISBN 1-85791-511-9) agus *Seanfhocla Uladh* le hÉnri Ua Muirgheasa (Connradh na Gaedhilge – as cló in 2011 ach ar fáil ar-líne ag www.archive.org).
- © Dhóigh Daid cuid den fheoil sa scéal ‘Ní neart go cur le chéile’. Pléigh leis na daltaí an tábhacht a bhíonn le sábháilteacht agus daoine ag cócaireacht. Iarr orthu fógraí sábháilteachta a dhearadh agus a scríobh a d’fhéadfaí a chur in airde ag beárbaiciú.

An Aimsir / Bia

CEAHT 5

CUSPÓIRÍ / FEIDHMEANNA TEANGA

Ba chóir go gcuirfí ar chumas an dalta:

- taitneamh agus easpa taitnimh a léiriú
- liostaí a scríobh
- foclóir a úsáid chun teacht ar théarmaíocht agus chun cruinneas litrithe a chinntiú
- páirt a ghlacadh i gcluiche cainte
- ceisteanna a chur agus a fhreagairt

EISEAMLÁIRÍ

1. **Bia milis / searbh / géar / goirt / saille / Síneach / ...**(aidiachtaí) **is mó a thaitníonn** [is deise / is fearr] **liomsa**. [B'fhearr liomsa bia ... (aidiachtaí) ná aon saghas bia eile.] / **Ní bhlaisfinn / Ní íosfainn ...**(cineál bia) **dá bhfaighinn Éire air** [ar ór ná ar airgead / ar ór na cruinne / dá sábhálfadh [dá saorfadh] sé ón mbás mé / dá n-íocfá mé].

CUR CHUIGE

Cé na saghsanna bia is fearr ar fad leis na daltaí? Cé na saghsanna bia nach maith leo ar chor ar bith? Múin an chéad eiseamláir. Iarr ar dhaltáí aonair tuairisciú mar atá san eiseamláir.

Iarr ar na daltaí liostaí a scríobh faoi na ceannteidil 'Bianna a thaitníonn liom', 'Bianna nach dtaitníonn liom' agus 'Bianna nár bhlais mé riamh'. Scríobhaidís dréacht de na liostaí ar dtús. Iarr orthu foclóirí agus áiseanna eile a úsáid chun an téarmaíocht agus litriú na bhfocal a chinntiú, e.g. *Lámhleabhar Bia agus Dí*, *An Foclóir Beag*, *English-Irish Dictionary*, *Foclóir Gaeilge-Béarla*, www.focal.ie. Déanaidís eagarthóireacht, athdhréachtú agus profú orthu ansin agus déanaidís iad a leagan amach go snasta. D'fhéadfaí áiseanna ilmheán an ranga a úsáid chuige sin. Má tá na daltaí sásta lena gcuid oibre cuiridís cóip den liosta ina bhfillteán scríbhneoireachta mar shampla den seánra.

Iarr ar roinnt daltaí a liostaí a léamh don rang. Cuir liostaí na ndaltaí éagsúla i gcomparáid lena chéile.

Mínigh do na daltaí go bhfuil sibh chun cluiche 'Ceistigh Mé' a imirt. Le cabhair na ndaltaí scríobh briathra a bhfuil baint acu le bia agus deoch ar chártaí san aimsir chaite, e.g. d'ith / d'ól / bhlais / shlog / chogain [changail] / chócaráil / d'ordaigh.

Iarr ar dhá ghrúpa teacht os comhair an ranga chun gur féidir leat an cluiche a léiriú don rang.

(**Nóta:** D'imir na daltaí an cluiche seo cheana. Féach *Leabhar an Oide F 'An Teilifís: Ceacht 4'*.)

RIALACHA

1. Roghnaigh dhá ghrúpa – Foireann A agus Foireann B. Bíodh na daltaí eile sa rang ina lucht féachana.
2. Léigh an briathar atá scríofa ar chárta amháin tú féin, e.g. **‘D’ith.’**
3. Cumadh Foireann A ceist a d’oirfeadh don fhreagra **‘D’ith’**, e.g. **‘Ar ith tú calóga arbhair ar maidin?’** Caithfidh an cheist a bheith bunaithe ar chúrsaí bia. Mínigh do na daltaí go mbeidh dhá mharc ag dul don fhoireann má chumann siad ceist atá cruinn ceart ó thaobh gramadaí, comhréire agus ábhair de. Beidh marc amháin ag dul dóibh má chumann siad ceist ach nach bhfuil an ghramadach cruinn ar fad inti. Ní bheidh aon mharc ag dul dóibh má theipeann orthu ceist a chumadh.
4. Tabhair cárta amháin do gach imreoir. Léadh imreoir as Foireann A an briathar ar a chárta agus cumadh Foireann B ceist a d’oirfeadh dó. Ansin léadh imreoir as Foireann B an briathar atá ar a chárta agus cumadh Foireann A ceist a d’oirfeadh dó. Tabhair go leor ama don fhoireann atá ag cumadh na ceiste chun í a phlé eatarthu féin. Meall na himreoirí chun treoir a lorg ar an rang nó ar an múinteoir maidir le cruinneas má bhíonn amhras orthu. Is é an múinteoir a bheidh ina chathaoirleach chun an cruinneas a mheas agus an scór a chlárú.
5. Lean ar aghaidh mar sin go dtí go mbeidh seans faighte ag gach imreoir sa dá ghrúpa a bhriathar a léamh.
6. Ag an bhfoireann leis an marc is airde a bheidh an bua.
7. Tabhair deis do ghrúpaí eile an cluiche a imirt go dtí go mbeidh seans faighte ag gach dalta. Cláraigh scór gach grúpa agus tabhair luach saothair don ghrúpa leis an scór is airde.

(**Nóta:** Moltar an cluiche seo a imirt go minic ag úsáid briathra agus aimsirí difriúla.)

Téigh siar ar an eiseamláir má bhí deacracht ag na daltaí léi.

FORLEATHNÚ

- © Tabhair deis do na daltaí cur leis an gcéad eiseamláir. Iarr orthu nathanna a bhailiú óna muintir a bhaineann le taitneamh nó a mhalairt a bhaint as bia. Cláraigh na nathanna. Múin más gá:

Thar rud ar bith [aon ní] **eile is breá le mo chroí** [is aoibhinn liom] ... (cineál bia).

Tá an dúil chéadfach agam i(n) ... (cineál bia).

Bíonn an-fhonn ... (cineál bia) **orm.**

Thabharfainn mo dhá shúil ar ... (cineál bia).

Is mór liom féachaint ar ... (cineál bia).

Tá fuath [an ghráin (dhearg)] **agam ar** ... (cineál bia).

Ní lú liom an sioc ná (an) ... (cineál bia).

Chuirfeadh ... (cineál bia) **masmas** [casadh aigne / múisiam] **ort.**

Cuireann ... (cineál bia) **fonn cur amach orm.**

Dá bhfaighinn Éire air ní íosfainn ... (cineál bia). [Ní íosfainn ... (cineál bia) ar ór ná ar airgead / ar ór na cruinne / dá sábhálfadh [dá saorfadh] sé ón mbás mé / dá n-íocfá mé.]

© Pléigh cuid de na samhlacha seo a bhaineann le bia:

Chomh bog le gruth [le him].

Chomh crua le hail.

Chomh fliuch le scailliúin [leis an gcabáiste glas].

Chomh glas le geamhar (aile).

Chomh goirt leis an sáile [le salann].

Chomh leamh le huisce portaigh.

Chomh mion le plúr.

Chomh searbh le seansearbhán goirt [le súich / le domlas].

Chomh tirim le plúr [le spríos / le púdar].

An féidir leis na daltaí cur leis an liosta seo iad féin? Iarr orthu a muintir sa bhaile a cheistiú chomh maith.

An Aimsir / Bia

CEAHT 6

CUSPÓIRÍ / FEIDHMEANNA TEANGA

Ba chóir go gcuirfi ar chumas an dalta:

- fiosracht a léiriú
- éisteacht le hagallamh beathaisnéise agus eolas a bhaint as
- saibhreas agus cruinneas Gaeilge a fhorbairt leis an tumadh teanga
- ceisteanna a chur agus a fhreagairt
- feasacht teanga a fhorbairt (aird a dhíriú ar dhifríochtaí idir na canúintí)

EISEAMLÁIRÍ

1. **Is éard ba mhaith liomsa a fháil amach ná** [Ba mhaith liomsa a fháil amach] **cé hé féin / cén fáth** [tuige / cad chuige] **a** [go] **bhfuil cáil** [ainm in airde] **air / cén tslí bheatha** [cén tslí mhaireachtála] **atá aige / cá bhfuil sé ina chónaí** [cá bhfuil cónaí air] **/ an maith leis go bhfuil an oiread sin aithne air** [go bhfuil ainm in airde air] **/ ...** (ceisteanna na ndaltaí faoin té atá sa phictiúr).

ÁISEANNA

- Pictiúrchárta 6
- An t-agallamh ar an dlúthdhiosca (Dlúthdhiosca 2, Rian 10)

(**Nóta:** Cinneadh gan ach leagan amháin den agallamh le hÉamonn Ó Catháin a chur ar fáil toisc gurb é Éamonn féin a chuir an t-eolas ar fáil agus atá le cloisteáil ar an dlúthdhiosca.)

CUR CHUIGE

Abair leis na daltaí go bhfuil grianghraf agat de dhuine cáiliúil. Taispeáin an pictiúrchárta dóibh gan a rá leo cé atá sa ghrianghraf. (Iarr ar na daltaí a aithníonn Éamonn Ó Catháin gan aon rud a rá fós.) Cad iad na príomhrudaí ba mhaith leis na daltaí a fháil amach faoin duine atá sa ghrianghraf? Múin an eiseamláir. Iarr ar dhaltaí aonair tuairisciú mar atá san eiseamláir.

Inis do na daltaí gurb é Éamonn Ó Catháin an té atá sa ghrianghraf. Mínigh dóibh go bhfuil siad chun éisteacht anois le hagallamh raidió le hÉamonn Ó Catháin. Seinn an dlúthdhiosca.

Pléigh an t-agallamh i bhfianaise an phlé a bhí déanta agaibh sular éist sibh leis. Ar tugadh an t-eolas a bhí ó na daltaí san agallamh? Faigh amach chomh maith cad iad na rudaí a dúradh san agallamh ba mhó ar chuir na daltaí suntas iontu.

Mínigh do na daltaí go gcaithfidh siad éisteacht leis an agallamh arís agus a oiread eolais agus is féidir leo a fháil faoi Éamonn Ó Catháin. Tabhair deis dóibh nótaí a bhreacadh agus iad ag éisteacht más mian leo. Seinn an dlúthdhiosca.

Lig do dhaltá atá muiníneach go bhfuil an t-eolas ar fad a thug Éamonn san agallamh ar bharr a ghoib aige suí os comhair an ranga. Cuireadh na daltaí eile ceisteanna air faoin eolas a thug Éamonn. Má theipeann air ceist a fhreagairt fágadh sé an suíochán agus glacadh an dalta a chuir an cheist a áit.

Téigh siar ar an oideas a thug Éamonn Ó Catháin ag deireadh an agallaimh. Pléigh an t-oideas leis na daltaí. Iarr orthu é a thriail ag baile má bhíonn an deis sin acu.

Iarr ar na daltaí a bhfuil níos mó taithí acu ar chanúint Chúige Chonnacht nó Chúige Mumhan cuid de na nathanna agus den fhoghraíocht atá difriúil i gcanúint Chúige Uladh a aithint.

Téigh siar ar an eiseamláir má bhí deacracht ag na daltaí léi.

FORLEATHNÚ

- ☉ Pléigh an aithne nó a mhalairt a bhí ag na daltaí ar Éamonn Ó Catháin ag tús an cheachta. Múin más gá:
Bhí a fhios agamsa go maith cérbh é féin. D'aithneoinnse in áit ar bith é. [D'aithneoinnse in aon áit é. / D'aithneoinnse ag dul faoi thír é. / D'aithneoinnse é agus a leath dóite. / Nach bhfuil a fhios ag an saol mór cé hé sin.]
An gcreidfeá nach raibh a fhios ag ... (ainm) ó Dhia anuas [(beo ná) baiste / ó thalamh an domhain / dubh, bán ná riabhach] **cérbh é!**
Bhí a fhios agam go / gur ... (eolas maidir le hÉamonn Ó Catháin) cheana féin ach bhí iontas orm a chluinstin [a chloisteáil / a chlos] **ná / nár ... (eolas maidir le hÉamonn Ó Catháin).**
- ☉ Roghnaigh tuismitheoirí nó daoine eile ón bpobal a bhfuil Gaeilge acu le cur faoi agallamh maidir leis an oideas is fearr leo féin. Iarr orthu na comhábhair agus an modh déanta a thabhairt chomh maith. Roinn na daltaí ina ngrúpaí chun ceisteanna a ullmhú roimh ré don agallamh. Cinntigh cruinneas na gceisteanna. Roghnaigh daltaí aonair le bheith ina n-agallóirí agus déan na hagallaimh a thaifeadadh. Iarr ar na daltaí a bhí ag cumadh agus ag cur na gceisteanna éisteacht leis an thaifeadadh le chéile chun measúnú a dhéanamh ar an leibhéal cruinnis a bhain siad amach.
- ☉ Déan agallamh le duine cáiliúil a thaifeadadh roimh an gceacht. Seinn an t-agallamh sa rang ach ná luaigh ainm an té atá faoi agallamh. Lig do na daltaí a thomhas cé atá ag caint.
- ☉ Tabhair deis do na daltaí éisteacht le clár de chuid Éamoinn Uí Chatháin nó le clár cócaireachta eile ar TG4. Iarr orthu nóta a ghlacadh de na téarmaí cócaireachta atá in úsáid. Cén chuid de na téarmaí sin nach raibh ag na daltaí cheana? An bhfuil focal nó nath eile acu a bhfuil an bhrí chéanna leis? Múin más gá:
Is fearr [B'fhearr] **le daoine áirithe** [cuid de na daoine] **é seo a bheith griollta** [gríosctha] / **gualghriollta** / **bácáilte** [déanta san oigheann] / **beirithe** [bruite] / **friochta** / **stofa** / ... (modh cócaireachta).
Ní maith an rud (é) an ... (cineál bia) a bheith dóite (go smior) [(loiscthe) dóite] / **amh / leath-amh / chomh crua le hail** [le cloch] / **chomh righin le gad / róbheirithe** [róbhruite], etc.

ÉAMONN Ó CATHÁIN

- Agallóir:** Agus anseo liom anois le caint ar a shaol agus ar a chuid cócaireachta tá an cócaire cáiliúil Éamonn Ó Catháin. Tá fáilte romhat, a Éamonn.
- Éamonn:** Go raibh céad maith agat.
- Agallóir:** A Éamonn, beidh aithne ag go leor de na héisteoirí ort ó tú a fheiceáil ag cócaireacht agus ag caint ar chúrsaí bia ar an teilifís. Inis seo dom, an raibh suim agat sa mbia agus sa gcócaireacht nuair a bhí tú ag fás aníos?
- Éamonn:** Ó, bhí. Chuir mise suim insa bhia i gcónaí. Nuair a bhí mé i mo ghasúr óg bhí dúil mhór agam insa bhia agus chuirinn ceisteanna an t-am ar fad ar mo mhuintir ag iarraidh fáil amach, mar shampla, cad chuige a ndearnadh bia ar leith a ullmhú ar an dóigh seo nó cad chuige ar ith muid an bia seo leis an deoch seo agus rudaí den tsórt sin.
- Agallóir:** Rugadh agus tógadh gar do Bhéal Feirste tú agus is ansin a bhí tú ar scoil. An ndeachaigh tú leis an gcócaireacht láithreach nuair a d'fhág tú an scoil?
- Éamonn:** Ní dheachaigh. Nuair a d'fhág mé an scoil fuair mé jab i siopa ceirníní ar dtús. Is ina dhiaidh sin a chuaigh mé go dtí an Bhreatain Bheag go bhfaighinn mo chuid ollscolaíochta.
- Agallóir:** Agus cén cháilíocht a bhain tú amach ansin?
- Éamonn:** Rinne mé céim sa Léann Ceilteach agus sa Fhraincis. Ach rud tábhachtach a tharla sna blianta sin ó thaobh na cócaireachta de go raibh orm imeacht ón Bhreatain Bheag ar feadh bliana agus dul go dtí an Fhrainc. Chaith mé bliain ag staidéar in St. Malo na Briotáine. D'fhoghlaim mé cuid mhaith fán bhia ansin – an dóigh cheart le hé a chur le chéile agus an dóigh cheart lena ithe. Spreag an grá a bhí ag na daoine don bhia agus don chócaireacht mé agus chuir sé go mór leis an dúil a bhí agamsa sa bhia agus sa chócaireacht.
- Agallóir:** Agus chuaigh tú ag obair mar chócaire nuair a tháinig tú ar ais go hÉirinn?
- Éamonn:** Ní dheachaigh! Chaith mé dhá bhliain mar bhainisteoir ar shiopa ceoil i mBaile Átha Cliath ar dtús. Ach dhruid an siopa ceoil agus is ansin a chuaigh mé ag obair mar chócaire. D'oscail mé mo bhialann féin i mBaile Átha Cliath.
- Agallóir:** Níl an bhialann sin agat níos mó. Cé chomh fada is a bhí an bhialann agat?
- Éamonn:** Thart fá deich mbliana nó mar sin.
- Agallóir:** Bíonn tú ag plé anois cuid mhaith leis an teilifís agus tá cúpla leabhar cócaireachta curtha amach agat. An maith a bheith ag plé lena leithéid?
- Éamonn:** Ó, is maith, cinnte. Is ea, tá trí shraith teilifíse déanta agam anois ó thosaigh mé ag plé go rialta leis an teilifís in 1999. Nua Gach Bia an chéad cheann a rinne mé agus ansin Bia is Bóthar. Agus rinne mé Bia is Bóthar ar feadh cúig bliana. Agus an ceann is déanaí ná Cóstá Uí Chatháin. Agus, maidir leis na leabhair chócaireachta, chuir mé leabhar amach *Around Ireland with a Pan* ar dtús. Agus níos déanaí ansin chuir mé amach leabhar eile *The Hard Times Cookbook*.
- Agallóir:** Inis dom anois, nuair a bhíonn tusa i mbun cócaireachta tú féin sa bhaile agus gan tú ag obair i mbialann ná ag cócaireacht le haghaidh clár teilifíse céard é an rud is fearr leat a chócaráil?
- Éamonn:** Nuair a bhímse i mbun cócaireachta sa bhaile is maith liom sean-oidis de chuid na Fraince a dhéanamh – *Boeuf Bourignon* nó pióg oinniúin, mar shampla. Is maith liom an seanbhia sin – bia ceart, bia ionraic.
- Agallóir:** Agus má bhíonn tú amuigh ag ithe i mbialann agus duine éigin eile ag cócaireacht?

- Éamonn:** Nuair nach mbíonn mise i mbun na cócaireachta is é an bia is maith liom a ithe ná bia de chuid thuaisceart na hAfraice nó an Maghreb. Ní maith liom an bia sin a réiteach mé féin mar glacann sé, ó a Dhia, glacann sé barraíocht ama na béilí seo acu siúd a réiteach! Ach bia iontach amach is amach is ea é nuair atá sé déanta go maith.
- Agallóir:** Tá go leor daoine óga ag éisteacht leis an gclár seo anois. An bhfuil aon oideas simplí agat a d'fhéadfadh siad a chócaráil le cabhair ó dhuine fásta?
- Éamonn:** Oideas simplí. Bhuel, seo rud atá iontach simplí, oideas ón Iodáil. Tá sé bunaithe ar arán agus tugann na hIodálaigh *Bruschetta* air. Anois is iad na comhábhair a bheadh uait chun é seo a dhéanamh ná builín d'arán na hIodáile, mar shampla, ola olóige den scoth, salann mara agus piobar dubh. Agus chomh maith leis sin bheadh trí ionga gairleoige uait, sé phiobar (cinn dhearga agus cinn bhuí), duilleoga lus mín, 50g de chaprais agus 120g d'ainseabhaithe. Anois an chéad rud atá le déanamh ná na piobair a réiteach agus an craiceann a bhaint díobh. Chun é seo a dhéanamh cuir ar an ghríoscán iad agus déan an craiceann a dhó. Nuair atá an craiceann dubh bain na piobair den ghríoscán agus cuir isteach i mála plaisteach iad go bhfuairann siad. Ansin bain an craiceann díobh faoi uisce fuar. Ba cheart go dtiocfadh an craiceann díobh go furasta. An dara rud atá le déanamh ná an meascán a rachaidh ar an arán a ullmhú. Mar sin, gearr na piobair agus an ghairleog go mion. Coinnigh leath-ionga amháin gairleoige gan é a ghearradh. Measc ansin na piobair, an ghairleog, an lus mín, na caprais agus na hainseabhaithe le chéile. Cuir rud beag den tsalann agus den phiobar leo. Sin déanta, cuir cúpla spúnóg ola olóige leis an mheascán. An chéad rud eile ná an t-arán a ghearradh ina shlisíní. Tóg an leath-ionga gairleoige atá fágtha agat agus cuimil gach slis aráin léi chun go mbeidh blas na gairleoige ar gach slis. Cuir gach slis aráin ar maos in ola olóige fosta. Ansin déan dhá thaobh an aráin a thóstáil ar an ghríoscán nó ar an fhriochtán go dtí go mbíonn dath deas órga orthu. Cuir píosa den mheascán ar gach slis aráin agus rud beag eile piobair ar a mhullach. Sin é – lón beag deas do do chairde nuair a thagann siad ar cuairt!
- Agallóir:** Sin agaibh anois é, a éisteoirí. Muise, tá ocras ag teacht orm leis an gcaint seo ar fad ar bhia! A Éamoinn, go raibh maith agat as a bheith linn ar an gclár inniu. Guím gach rath ort le do chuid cócaireachta. Tá mé cinnte go bhfeicfimid ar an teilifís arís thú go luath!
- Éamonn:** Seans maith go bhfeicfidh! Go raibh maith agat féin, a Chaitlín.

An Sobaldráma 'Cois Cuain'

CUSPÓIRÍ / FEIDHMEANNA TEANGA

Ba chóir go gcuirfí ar chumas an dalta:

- éisteacht le mír de shobaldráma agus taitneamh a bhaint aisti
- saibhreas agus cruinneas Gaeilge a fhorbairt leis an tumadh teanga
- a scileanna grinnéisteachta a fhorbairt
- tuairimí a nochtadh agus a chur chun cinn
- breithiúnas a thabhairt ar iompraíocht duine eile
- treoracha sábháilteachta a scríobh leis an rang
- gealltanais a thabhairt

EISEAMLÁIRÍ

1. **Déarfainnse** [Cheapfainnse / D'fhéadfadh sé / Deirimse amach] / **Is léir** [Tá sé soiléir] **gur cairde / deirfiúracha / deartháireacha / cúpla / col ceathracha / ...**(gaol) **iad** ... (ainmneacha) [go bhfuil gaol ag ... (ainm) le ... (ainm)] **cionn is** [de bharr / toisc / mar] ... (leideanna sa sobal).
2. **Tá Gráinne dícheallí** [amaideach / seafóideach]. [Níl aon chiall ag Gráinne.] **Nach gceapfá** [Nach sílfeá] **go mbeadh a fhios aici nár cheart** [nár chóir] / **gur cheart** [gur chóir] ... (rudáí ba chóir a dhéanamh chun sábháilteacht ar an idirlíon a chinntiú). / **Chomh fada** [A fhad] **is go / nach** ... (de réir thuairimí na ndaltaí) **níl dochar ar bith** [aon dochar / aon díobháil] **ann**.
3. **Déanfad** [Déanfaidh mé] **mo mhíle dícheall (a theacht / ...**(rudáí eile a dhéanamh)).

ÁISEANNA

- An chéad mhír den sobaldráma ar an dlúthdhiosca (Dlúthdhiosca 2, Rian 11)

CUR CHUIGE

(Nóta: Tá script iomlán an tsobaldráma i gCeacht 10.)

Pléigh na sobaldrámaí teilifíse is fearr a thaitníonn leis na daltaí. An áireoidís 'féachaint ar shobail' mar chaitheamh aimsire dá gcuid?

Abair leis na daltaí go bhfuil siad chun éisteacht anois leis an gcéad mhír de shobaldráma raidió darbh ainm 'Cois Cuain'. Mínigh dóibh nár scríobhadh an mhír dheireanach den sobaldráma go fóill agus gurb iadsan a scríobhfaidh an mhír sin nuair a thiocfaidh sibh chomh fada léi. Abair leis na daltaí ansin gur sobaldráma é seo faoi ghrúpa daoine óga atá sa chéad bhliain sa mheánscoil. Scríobh ainm na bpríomhcharachtar ar an gclár – Gráinne, Ríonach, Orla, Darach agus Páid. Seinn an dlúthdhiosca. Pléigh an chéad mhír den sobaldráma leis an rang. Cén rud ba mhó ar thug na daltaí suntas dó?

Óna bhfuil cloiste acu sa chéad mhír, an féidir leis na daltaí a oibriú amach cén bhaint atá ag na príomhcharachtair lena chéile nó cén gaol atá eatarthu? Múin an chéad eiseamláir. Iarr ar dhaltaí aonair tuairisciú mar atá san eiseamláir.

Mínigh do na daltaí go bhfuil siad chun éisteacht leis an gcéad mhír arís chun a fháil amach cén úsáid a bhaineann Gráinne as an idirlíon. Seinn an dlúthdhiosca go dtí an áit a deir Páid **‘Dá mbeadh a fhios ag Daidí céard?’** Cén dearcadh atá ag na daltaí i leith iompar Ghráinne agus í ag scimeáil ar an idirlíon? Múin an dara heiseamláir. Iarr ar dhaltaí aonair tuairisciú mar atá san eiseamláir.

Iarr ar na daltaí smaoineamh ar threoracha sábháilteachta a d’fhéadfaí a chur faoin teideal **‘Sábháilteacht ar an idirlíon’**. Scríobh moltaí na ndaltaí ar an gclár agus pléigh iad. Iarr ar an rang vóta a chaitheamh ansin chun na sé threoir is tábhachtaí agus is soiléire a roghnú as a bhfuil ar an gclár. Má tá fáil agaibh sa scoil ar aon ábhar breise ar an téama sábháilteachta áirithe seo dáil ar na daltaí é nó taispeáin ar an scáileán é. Pléigh aon mholtaí nua a eascraíonn as an ábhar. Cuir na moltaí nua le treoracha sábháilteachta na ndaltaí má oireann sé. Déan eagarthóireacht, athdhréachtú agus profú ar na treoracha le cabhair na ndaltaí. Roghnaigh grúpa as an rang chun na treoracha a leagan amach agus a mhaisiú i bhfoirm póstaer. Moltar áiseanna ilmheán an ranga a úsáid chun an póstaer a mhaisiú. Croch an póstaer sa rang / sa scoil.

Abair leis na daltaí go bhfuil siad chun éisteacht leis an gcéad mhír arís chun a fháil amach cén freagra a thug Orla ar Ríonach nuair a dúirt sí **‘Déan achan iarracht a theacht, a Orla.’** Seinn an dlúthdhiosca. Dearbhaigh go ndúirt Orla **‘Déanfad. Déanfad mo mhíle dícheall.’** Meall na daltaí chun an nath sin a úsáid i gcomhthéacsanna eile.

Téigh siar ar aon eiseamláir a raibh deacracht ag na daltaí léi.

FORLEATHNÚ

- ◎ Múin nathanna eile chun forbairt a dhéanamh ar an gcéad eiseamláir, e.g:
  - Cé a chreidfeadh** [Nach deacair a chreidiúint] **go bhfuil gaol ag ... (ainm) le ... (ainm eile)** [go bhfuil ... (ainm) agus ... (ainm eile) muintearach].
  - Tá gaol (gar [gairid]) agamsa le ... (ainm).** [Tá mise muintearach do ... (ainm).]
  - Gaol i bhfad amach** [Gaol mhada Úna le mada Áine] **atá ag ... (ainm) le ... (ainm eile).**
  - Is léir go bhfuil seanaithne acu ar a chéile.**
  - Bhí dlúthchairdeas eatarthu sin** [Bhíodar sin mór [muinteartha / muintearach] le chéile] **riamh (sa saol)** [riamh [is choíche]], agus nathanna eile de réir Ghaeilge an cheantair.
- ◎ Roinn na daltaí ina mbeirteanna. Cuireadh duine acu an duine eile faoi agallamh maidir leis an sobaldráma is fearr leis. Lig dóibh na hagallaimh a thaifeadh. Iarr ar na beirteanna éisteacht go cúramach leis an taifeadh a rinneadh ar a n-agallamh féin agus a mbreithiúnas a thabhairt air. Déanaidís measúnú ar chruinneas na Gaeilge, ar oiriúnacht na gceisteanna, ar struchtúr an agallaimh, ar stíl na cainte ag an agallóir agus ag an duine atá faoi agallamh, etc. Mura bhfuil siad sásta leis an gcéad iarracht, iarr orthu an t-agallamh a thaifeadh arís.

COIS CUAIN

Mír 1: Sa scoil tráthnóna Dé hAoine

- Tuairisceoir:** Tráthnóna Dé hAoine atá ann i Scoil Chuimsitheach Chaoimhín. Tá daltaí na céad bliana ag siúl tríd an halla ar a mbealach go dtí an clós. Tá Gráinne, a leathchúpla Ríonach agus cara leo, Orla, ag caint faoin rang atá díreach thart.
- Gráinne:** Ó, mise bocht! Míle altú do Dhia go bhfuil an rang sin thart!
- Orla:** Ach cad ina thaobh? Thaitin sé liomsa. Ba mhaith liom Fraincis a bheith ar mo thoil agam. *Bonjour! Ca va?*
- Gráinne:** Tú féin agus do *ca va*. Tá fuath an domhain agam ar an Fhraincis chéanna. Níl mé ábalta bun ná barr a dhéanamh di.
- Ríonach:** Muise, a chréatúir bhoicht. Nach mór an trua tú! Dá gcaithfeá níos mó ama ag éisteacht leis na téipeanna Fraincise a cheannaigh Mamaí dúinn in áit a bheith ag scimeáil ar an idirlíon agus ag caint le ‘strainséirí’ iontacha thiocthadh feabhas inteacht ar do chuid Fraincise. *N’est-ce pas?*
- Orla:** Cad é seo faoi strainséirí iontacha? Ná habair liom, a Ríonach, go mbíonn do dheirfiúr istigh sna seomraí comhrá san ar an idirlíon. Dúirt mo Mham nach bhfuil aon chead agamsa dul i ngiorracht scread asail de na suíomhanna san agus go bhfuil an-chontúirt –
- Gráinne:** Muise, ná tabhair aird ar bith ar Ríonach, a Orla. Éad atá uirthi – sin uilig! Ná bíodh eagla ort. Ní bhímse ag caint le strainséirí ar bith. Taobh amuigh de, b’fhéidir, leaid deas óg amháin ...
- Orla:** Cén leaid óg é seo, a Ghráinne? Agus cá bhfios duit go bhfuil sé óg?
- Gráinne:** Ó, tá sé óg, ceart go leor. Tá suim aige sa cheol chéanna liom féin. Agus sna scannáin chéanna. Jack an t-ainm atá air.
- Ríonach:** Jack! Is ea, ... más ea? Nár dhúirt mé leat, a Orla, go gcaitheann sí an tráthnóna ar an ríomhaire, ag cur teachtaireachtaí chuig an leaid seo. Más leaid é. Dá mbeadh a fhios ag Daidí é ...
- Páid:** Dá mbeadh a fhios ag Daidí céard? Céard faoi atá sibh ag caint?
- Orla:** Bhí Gráinne díreach ag insint dúinn faoi –
- Gráinne:** Díreach ag inse dóibh fá scannán maith atá i bPictiúrlann an Chladaigh anocht. Nach ea, a Orla? ‘Teitheadh’ an t-ainm atá air. Tá iomrá mór leis. An bhfuil an bheirt agaibhse ag smaointiú a ghabháil chuige?
- Páid:** Diabhal a fhios agam fós. An bhfuil tusa ag gabháil ann, a Orla?
- Orla:** ... aaa
- Gráinne:** Nach bhfuil a fhios agat, a Pháid, nach ligtear Orla in áit ar bith. Ach dá mba rud é go raibh tusa ag gabháil déarfainn go ndéanfadh sí achan iarracht a bheith linn. Nach fíor sin, a Orla?
- Ríonach:** Stad de sin, a Ghráinne. An té a bhíos ag magadh is minic gur ag magadh air féin a bhíonn sé.
- Orla:** Ní fheadar fós, a Pháid. Seans maith nach dtabharfar aon chead dom dul ann ar aon tslí.
- Gráinne:** Bhuel, beidh mé féin agus Ríonach ag gabháil ann ar scor ar bith. Tá muid ag sábháil ár gcuid airgid póca le mí anuas.

Darach: Áit ar bith a mbíonn tusa ... bíonn craic ann, a Ghráinne ...
Páid: ... nó trioblóid.
Gráinne: Arú, croithigí sibh féin suas, a bhuachaillí. Caithfidh sibh a ghabháil! Agus, a Pháid, tabhair leat an cara úr sin atá agat. An leaid sin as an Pholainn. Carlos, an ea, atá air? Múinfidh mise an Ghaeilge dó agus béarfaidh mé aire mhaith dó. Hé, a Ríonach, sin Daidí ag teacht.
Ríonach: Arú, a Orla, nach dtiocfadh leat scéal inteacht a chumadh do do Mhamáí. Abair léi gur ... gur scannán staire atá ann.
Orla: Tá go maith. Ceisteoidh mé í a luaithe agus a raghad abhaile agus cuirfead téacs chugat.
Ríonach: Déan achan iarracht a theacht, a Orla.
Orla: Déanfad. Déanfad mo mhíle dícheall.
Ríonach: B'fhearr dúinn imeacht, a Ghráinne! Tá Daidí ag croitheadh orainn.
Gráinne: Slán go fóill, mar sin. Tchífidh muid níos moille sibh.
Darach: Tá sé in am baile againn uileag. Tá mise ag gabháil an bealach céanna leatsa, a Pháid. Fág seo.
Páid: Fan soicind, a Dharach. A Orla, seans go bhfeicfidh mé ag an bpictiúrlann anocht thú, mar sin?
Orla: B'fhéidir. Au revoir!

An Sobaldráma 'Cois Cuain'

CUSPÓIRÍ / FEIDHMEANNA TEANGA

Ba chóir go gcuirfí ar chumas an dalta:

- a scileanna grinnéisteachta a fhorbairt trí dhíriú ar nathanna ar leith
- feasacht teanga a fhorbairt
- nathanna a bhaineann le mothúcháin, plámás, cur i gcéill, etc., a aithint agus a phlé
- béim agus tuin chainte a thabhairt faoi deara sa teanga labhartha

EISEAMLÁIRÍ

1. **Bonjour! Ca va?** / ... (an rud a deir cairde i dteangacha éagsúla nuair a chasann siad ar a chéile).
2. **Au revoir!** / ... (an rud a deir cairde i dteangacha éagsúla agus iad ag fágáil slán ag a chéile).
3. **Sílimidne** [Ceapann muidne / Deinimidne amach] **go raibh / Is léir go raibh ...** (ainm) **cúthail** [cúthalach / náireach / támáilte] / **éadmhar** / **neirbhíseach** / **náirithe** / **mífhoighneach** / ... (mothúcháin eile) [go raibh ... (ainm) ag brath cúthalach / go raibh éad ar ... (ainm), etc.,] **nuair a dúirt sé / sí '...'**.
Is dóigh linne [Tá muidne ag déanamh / Deinimidne amach] **nach raibh ...** (ainm) **ach ag cur i gcéill** [ag ligean [ag ligint] air / uirthi] / **ag plámás (le ... (ainm))** / **ag ... nuair a dúirt sé / sí '...'**.

ÁISEANNA

- An chéad mhír den sobaldráma ar an dlúthdhiosca (as Ceacht 1) (Dlúthdhiosca 2, Rian 11)
- Script de mhír 1 den sobaldráma

CUR CHUIGE

Pléigh an chéad mhír den sobaldráma 'Cois Cuain' (Ceacht 1). An cuimhin leis na daltaí cé acu carachtar sa sobal ar thaitin an Fhraincis léi? Dearbhaigh gurb í Orla a bhí i gceist.

Mínigh do na daltaí go gcaithfidh siad éisteacht leis an gcéad mhír arís chun a fháil amach cé na nathanna Fraincise a d'úsáid Orla agus í ag caint le Gráinne ag tús na míre. Seinn an dlúthdhiosca. Dearbhaigh go ndúirt Orla **'Bonjour!'** agus **'Ca va?'** Cláraigh iad seo mar chéad eiseamláir. Mínigh do na daltaí ansin gurb in é a deir cairde le chéile i bhFraincis nuair a chasann siad ar a chéile. Faigh amach an labhraíonn daltaí sa rang nó a muintir sa bhaile aon teanga eile seachas Gaeilge nó Béarla. Iarr ar na daltaí sin a fháil amach cad a deir cairde le chéile sna teangacha sin nuair a chasann siad ar a chéile. Cláraigh na leaganacha sin mar chuid den chéad eiseamláir.

Mínigh do na daltaí go gcaithfidh siad éisteacht leis an gcéad mhír arís chun a fháil amach cé na nathanna Fraincise a d'úsáid Orla ag deireadh na míre nuair a bhí sí ag fágáil slán ag Páid. Seinn an dlúthdhiosca. Dearbhaigh go ndúirt Orla **'Au revoir!'** Cláraigh é sin mar dhara heiseamláir. Mínigh do na daltaí gurb in é a deir cairde le chéile i bhFraincis nuair a bhíonn siad ag fágáil slán ag a chéile. Faigh amach an labhraíonn daltaí sa rang nó a muintir sa bhaile aon teanga eile seachas Gaeilge nó Béarla. Iarr ar na daltaí sin a fháil amach cad a deir cairde le chéile sna teangacha sin agus iad ag fágáil slán ag a chéile. Cláraigh na leaganacha sin mar chuid den dara heiseamláir.

Roinn na daltaí ina mbeirteanna. Tabhair cóip de chéad mhír an tsobaldráma do gach beirt. Iarr orthu an script a léamh agus nóta a bhreacadh de nathanna nó abairtí sa script ina léirítear mothúcháin, plámás, cur i gcéill, etc. Múin an tríú heiseamláir. Iarr ar dhaltáí aonair tuairisciú mar atá san eiseamláir. Pléigh na nathanna ar thagair na beirteanna dóibh. An bhfuil difríochtaí idir na mothúcháin a shíl na beirteanna éagsúla a bheith á léiriú ag na carachtair? Má tá, pléigh na difríochtaí sin. Cláraigh cuid de na nathanna / abairtí as an gcéad mhír ina léirítear mothúcháin láidre.

Abair leis na daltaí go bhfuil siad chun éisteacht leis an dlúthdhiosca arís agus iad ag faire amach do na nathanna / abairtí atá cláraithe. Seinn an dlúthdhiosca agus stop ag gach nath atá cláraithe ceann ar cheann. Pléigh an dóigh a léiríonn an t-aisteoir an mothúchán áirithe atá i gceist, e.g. An labhraíonn sé go mall nó go tapa? An labhraíonn sé go garbh nó go séimh? Cén focal nó siolla a gcuireann sé béim air? Cén úsáid a bhaineann sé as sosanna? Lig do dhaltáí aonair na nathanna / abairtí atá cláraithe a rá agus aithris á dhéanamh acu ar na haisteoirí.

Téigh siar ar aon eiseamláir a raibh deacracht ag na daltaí léi.

FORLEATHNÚ

- ☉ Mínigh do na daltaí gur as coda éagsúla den tír tuismitheoirí na gcarachtar éagsúla sa sobaldráma 'Cois Cuain'. An bhféadfadh na daltaí a rá go garbh cén chuid den tír arbh as na tuismitheoirí éagsúla, bunaithe ar an gcanúint atá ag na carachtair sa sobaldráma? Roghnaigh cúpla nath as an gcéad mhír den sobaldráma nach mbeadh coitianta i nGaeilge cheantar na scoile seo agaibh féin. Iarr ar na daltaí a oibriú amach conas a déarfá i nGaeilge an cheantair iad. An bhfuil níos mó ná bealach amháin ann chun aon cheann acu a rá?
- ☉ Mínigh do na daltaí go bhfuil go leor nathanna i nGaeilge is féidir a úsáid chun beannú do dhaoine nó chun slán a fhágáil acu. Iarr ar na daltaí liosta a dhéanamh de na cinn is comónta i nGaeilge an cheantair. Abair leo cabhair a muintire sa bhaile a lorg ina leith seo. Cláraigh na nathanna sa rang. Iarr ar na daltaí ansin nathanna a bhailiú as ceantair Ghaeltachta eile a bhfuil an bhrí chéanna leo. D'fhéadfaí liosta ranga de na nathanna a chur le chéile faoin teideal **'Ag beannú do dhaoine'** agus **'Ag fágáil slán ag daoine'**.

An Sobaldráma 'Cois Cuain'

CUSPÓIRÍ / FEIDHMEANNA TEANGA

Ba chóir go gcuirfí ar chumas an dalta:

- achoimre a dhéanamh ar mhír de shobaldráma
- tomhas a dhéanamh
- éisteacht le mír de shobaldráma agus taitneamh a bhaint aisti
- saibhreas agus cruinneas Gaeilge a fhorbairt leis an tumadh teanga
- a scileanna grinnéisteachta a fhorbairt
- tuar a dhéanamh
- breithiúnas a thabhairt ar iompraíocht duine eile
- ceist mhorálta a phlé (bréaga a insint)

EISEAMLÁIRÍ

1. **Ós rud é** [Ó tharla / Toisc / De bharr / Cionn is] **go / gur / nach / nár ...**(cúinsí) **gach seans** [chuile sheans / tá gach aon tseans ann] **go ligfear ann í** [go scaoilfear ann í / go dtabharfar cead di dul ann] / **is beag seans go ligfear ann í** [go scaoilfear ann í / go dtabharfar cead di dul ann] / **is deacair a rá** [a dhéanamh amach] **cad** [céard / cad é] **a tharlóidh** [a tharlós] / ... (de réir thuairiscí na ndaltaí).
2. **Is é an fáth** [Is í an chúis] **is mó a** [go] **n-insíonn páistí** [leanaí / daoine óga] **bréaga** [go mbíonn daoine óga ag tabhairt [ag insint] éithigh] **ná ...** (cúiseanna de réir thuairimí na ndaltaí).
3. **Tá an bheirt againne den tuairim** [den bharúil] **nár cheart bréag a insint** [éitheach a thabhairt [a insint]] **riamh** [choíche] / **nach mbeadh mórán dochair ann** [gur beag dochair a bheadh ann / nach mór an díobháil a dhéanfadh sé] **bréag a insint** [éitheach a thabhairt [a insint]] **sa chás (is) go / nach ...** (cúinsí de réir thuairimí na ndaltaí). / **Níl an bheirt againn** [Nílimid] **ar aon fhocal** [ar aon aigne / ar fhocal amháin] **faoi seo.** ... (cur síos ar dhearcadh na beirte).

ÁISEANNA

- An dara mír den sobaldráma ar an dlúthdhiosca (Dlúthdhiosca 2, Rian 12)

CUR CHUIGE

Iarr ar dhaltaí aonair achoimre a thabhairt ar ar tharla ag deireadh mhír 1 den sobal 'Cois Cuain' (Ceacht 1).

Abair leis na daltaí go bhfuil siad chun éisteacht anois leis an dara mír den sobal. Iarr orthu a thomhas cá mbeidh an mhír sin den sobal suite. Seinn an dlúthdhiosca chomh fada le **'A Mham, an dtabharfaidh tú cead dom dul ann? Más é do thoil é!'** Cé mhéad de na daltaí a thomhais gur i dteach Orla a bheadh an mhír sin suite?

An gceapann na daltaí go ligfear d'Orla dul chuig an bpictiúrlann? Múin an chéad eiseamláir. Iarr ar roinnt daltaí tuairisciú mar atá san eiseamláir.

Seinn an chuid eile den dara mír. Cé hiad na daltaí a thuar go ligfí d'Orla dul chuig an bpictiúrlann?

Pléigh an bealach a bhfuair Orla cead óna máthair dul chuig an bpictiúrlann, i.e. chum sí scéal nach raibh fíor. Múin an dara heiseamláir. Pléigh na cúiseanna a n-insíonn páistí bréaga. Iarr ar dhaltaí aonair tuairisciú mar atá san eiseamláir.

An bhfuil sé ceart riamh bréag a insint, dar leis na daltaí? Roinn na daltaí ina mbeirteanna chun an cheist sin a phlé. Múin an tríú heiseamláir. Iarr ar roinnt beirteanna tuairisciú don rang mar atá san eiseamláir. Pléigh na difríochtaí a bhí idir an tuairim a léirigh na beirteanna éagsúla.

Téigh siar ar aon eiseamláir a raibh deacracht ag na daltaí léi.

FORLEATHNÚ

- © Múin nathanna eile chun forbairt a dhéanamh ar an gcéad eiseamláir, e.g:

Bheadh a fhios ag duine ar bith [Bheadh a fhios agat go rímhaith / Tá a fhios ag an saol mór]
go dtabharfaí cead d'Orla dul chuig an bpictiúrlann [chuig an phictiúrlann / go dtí an
phictiúrlann / go dtí an bpictiúrlann] **cionn is** [mar] ...(cúis).

Shíl mise [Cheapas-sa / Mheasas-sa] **nach raibh seans dá laghad** [(aon) seans faoin spéir / aon
tseans / sean ar bith (beo)] **aici cead a fháil de bhrí** [toisc / mar] ...(cúis).

Ní ligfí [Ní scaoilfí] **chuig an bpictiúrlann** [chuig an phictiúrlann / go dtí an phictiúrlann / go dtí
an bpictiúrlann] **í murach** [mura mbeadh / ach gurb é] **gur éirigh léi an dallamullóg a chur
ar a máthair / leithscéal maith** [leithscéal a chreidfí] **a chumadh.** [Ní ligfí di imeacht go dtí an
bpictiúrlann mura mbeadh gur chuir sí an dubh ina gheal ar a máthair / gur lig sí uirthi lena máthair /
gur chuir sí ina luí ar a máthair ... (leithscéal / éitheach).]

Dá mba mise a máthair ní chreidfinn í / ní ligfinn [ní scaoilfinn] **amach í cionn is**
[de bharr / toisc / mar] ...(cúis), etc.

- © Múin na leaganacha cainte seo i gcomhthéacs a bhfuil tite amach sa sobal go dtí seo:

Is deacair ceann críonna a chur ar cholainn óg.

Is fearr múineadh ná maise.

Seasfaidh an fhirinne i gcónaí ach caithfear frapaí a chur faoin mbréag.

Ní hionúin le Dia béal bréagach.

Is measa an fear bréagach ná an fear bradach.

Níor bhris focal maith fiacail riamh.

Filleann an feall ar an bhfeallaire.

COIS CUAIN

Mír 2: Orla sa bhaile

- Peadar:** A Mham! A Orla! Tá cluiche caide agam tráthnóna! Agus is sna lán-tosaithe a bhead ag imirt. Don gcéad uair riamh!
- Mam:** Ambaiste féin! Nár lagaí Dia thú, a Pheadair. Tá do sheans á fháil agat ar deireadh. Cé leis a bheidh sibh ag imirt?
- Peadar:** Scoil Iósaef. Táid go maith ach buafaimid go maith anocht orthu ...
- Mam:** Cad ina thaobh nach mbuafadh sibh, a chroí, agus tusa ag imirt.
- Peadar:** An raghaidh tú ann, a Mham? Thíos sa chlub áitiúil a bheidh sé ar bun.
- Mam:** Mhuise, ní chaillfinn é ar ór ná ar airgead. Tabharfaidh mé an ceamara liom. Agus, gan dabht, beidh Daid agus Orla ann chomh maith!
- Orla:** Mmmm. Thabharfaínn mo dhá shúil ar dhul ann, a Mham, ach ... ach ... táim féin agus Gráinne ... ag obair ar thionscnamh staire le chéile. Táim ag cur téacs chuici anois díreach faoi ...
- Peadar:** Is é an trua é sin. Ach cén díobháil. Nach mbeidh Mam agus Daid ann, ar aon tslí.
- Mam:** Tionscnamh staire, a Orla? An ea, anois? Labharfaimid faoi sin faoi cheann tamaillín.
- Téacs ó Orla**
go dtí Ríonach: Mam agus Daid ag dul go dtí cluiche caide.
- Téacs ar ais**
ó Ríonach: Sleamhnaigh amach nuair a bheas siad ar shiúl.
- Téacs ó Orla**
go dtí Ríonach: Ní fhéadfainn é.
- Téacs ar ais**
ó Ríonach: Iarr cead anois díreach. Tá muidinne ár gcóiriú féin anois!
- Téacs ó Orla**
go dtí Ríonach: Tar éis an tae.
- Téacs ar ais**
ó Ríonach: Scairt orm ar ball.
- Peadar:** Níor chuaigh aon stop ort ach ag téacsáil ansan le tamall, a Orla. Caithfidh go bhfuil an tionscnamh san an-tábhachtach ar fad.
- Orla:** Níl puinn ama againn chun é a chríochnú. Dúirt an múinteoir go mbeidh sí ag tabhairt marcanna air. Agus duais don gceann is fearr.
- Peadar:** Bhuel, más in é an scéal é ... Ar aon tslí, caithfeadsa mo bhalcaisí a chur le chéile.
- Orla:** A Mham?
- Mam:** Is ea. Cad atá uait anois?
- Orla:** Faic, a Mham, ach ... go rabhas ag iarraidh cead chun dul go dtí an bpictiúrlann. Bhí Ríonach ag rá go bhfuil scannán iontach ar bun anocht. Scannán faisnéise faoi na Rómhánaigh agus ... agus deir sí go gcabhródh sé linn sa tionscnamh staire seo atá ar siúl againn.
- Mam:** Mmmm. Tionscnamh staire, an ea?
- Orla:** Is ea. Teastaíonn uainne an duais a bhuachtaint. Ach caithfidh sé a bheith críochnaithe againn laistigh de sheachtain. A Mham, an dtabharfaidh tú cead dom dul ann? Más é do thoil é!

Mam: Cén t-am a bheidh an scannán so ag tosú? Agus cén t-am atá sé in ainm is a bheith críochnaithe?

Orla: Ar a leathuair tar éis a seacht atá sé ag tosú. Agus beidh sé críochnaithe ar a leathuair tar éis a naoi. D'fhéadfainn marcaíocht a fháil in éineacht le Gráinne agus Ríonach.

Mam: D'fhéadfá, mhuis! Má théann tú ann in aon chor tabharfadsa ann tú agus baileoidh Daid tú ina dhiaidh. Cé eile a bheidh ag dul ann?

Orla: Páid agus Darach, is dóigh liom.

Mam: Leaid staidéartha is ea an Páid sin ... mac leis an nGarda Ó Dónaill. Bhuel, ... maith go leor, mar sin. Ach éist liom, anois. Téigh cruinn díreach isteach sa phictiúrlann nuair a fhágfaidh mé ann thú. Agus cuir glaoch ar Dhaid chomh luath in Éirinn agus a bheidh an scannán críochnaithe. Ná bíodh aon phleidhcíocht agaibh anois. ... An bhfuil tú ag éisteacht liom, a Orla?

Orla: Táim, a Mham. Cuirfead téacs anois díreach go dtí Ríonach ag rá léi go mbead ag dul ann.

Téacs ó Orla
go dtí Ríonach: Tá cead agam dul ann!

Téacs ar ais
ó Ríonach: Nach maith sin!

Téacs ó Orla
go dtí Ríonach: Jeans nó sciorta?

Téacs ar ais
ó Ríonach: Jeans. Ní thabharfadh Daidí cead domhsa mo sciorta gairid a chaitheadh.

Orla: Jeans. Mmm.

Téacs ó Orla
go dtí Ríonach: Buataisí nó bróga?

Téacs ar ais
ó Ríonach: Buataisí. Beidh oíche ar dóigh againn!

Orla: Fáinní cluaise, mála dearg ... Yipí!

An Sobaldráma 'Cois Cuain'

CUSPÓIRÍ / FEIDHMEANNA TEANGA

Ba chóir go gcuirfí ar chumas an dalta:

- scéal a insint mar a dhéanadh carachtar ar leith é
- a scileanna grinnéisteachta a fhorbairt trí dhíriú ar nathanna ar leith
- nótaí a bhreacadh le linn dó a bheith ag éisteacht
- sceitse a chumadh agus a chur i láthair i gcomhar le páirtí

EISEAMLÁIRÍ

1. Nathanna / abairtí as an sobaldráma a d'úsáid Orla lena cás a threisiú:

(Nóta: Tabhair tús áite do nathanna a mbeidh deis ag na daltaí úsáid rialta a bhaint astu.)

---

2. Le roghnú ag an múinteoir de réir riachtanais na ndaltaí agus iad i mbun plé agus aisteoireachta:

ÁISEANNA

- An dara mír den sobaldráma ar an dlúthdhiosca (as Ceacht 3) (Dlúthdhiosca 2, Rian 12)

CUR CHUIGE

Iarr ar dhaltaí aonair cur síos a dhéanamh ar ar thit amach sa dara mír den sobaldráma mar a dhéanadh Orla é.

Abair leis na daltaí go bhfuil siad chun éisteacht leis an dara mír arís. Iarr orthu a bheith ag faire amach do na hargóintí a chuir Orla chun cinn chun go ligfí chuig an bpictiúrlann í. Iarr orthu na nathanna / abairtí a d'úsáid Orla chun a cás a threisiú a bhreacadh síos agus iad ag éisteacht. Seinn an dlúthdhiosca. Cláraigh cuid de na nathanna / abairtí a d'úsáid Orla mar chéad eiseamláir.

Abair leis na daltaí go bhfuil siad chun oibriú ina mbeirteanna anois chun sceitse a chumadh ina mbeidh máthair agus athair Orla ag caint. Mínigh dóibh nach raibh athair Orla tagtha abhaile go fóill nuair a thiomáin a máthair Orla chuig an bpictiúrlann. Ghlaoigh sé ar an

teach tamall tar éis do mháthair Orla filleadh abhaile ón bpictiúrlann. Cum an comhrá a tharla ar an bhfón idir athair agus máthair Orla. Cén dearcadh a léirigh athair Orla, dar leis na beirteanna, nuair a fuair sé amach go raibh a bhean chéile tar éis cead a thabhairt d'Orla dul chuig an bpictiúrlann lena cairde? Iarr orthu an sceitse a ullmhú agus a chleachtadh. Seinn an dlúthdhiosca arís, má éilíonn na daltaí é. Éist leis na daltaí agus iad i mbun plé agus aisteoireachta. Breac nóta maidir le haon deacrachtaí cruinnis atá acu. Breac síos freisin na príomhnathanna / an stór focal atá de dhíth orthu. Bunaigh mioncheacht i ndeireadh an tseisiúin ar na riachtanais chomónta atá ag na daltaí. D'fhéadfá iarraidh ar na beirteanna atá sásta lena sceitse é a chur i láthair an ranga.

Téigh siar ar aon eiseamláir a raibh deacracht ag na daltaí léi.

FORLEATHNÚ

- © Iarr ar na daltaí tóraíocht focal nó crosfhocal a chumadh bunaithe ar fhocail atá sa dara mír den sobaldráma. Roinn na daltaí ina mbeirteanna. Tabhair cóip den script dóibh mar chúnamh. Ullmhaíodh gach beirt tóraíocht focal nó crosfhocal. Cuir samplaí ar fáil dóibh, más gá, maraon le foclóirí chun litriú na bhfocal a sheiceáil. Malartaíodh gach beirt a dtóraíocht focal nó a gcrosfhocal le beirt eile agus bainidís triail as ceann na beirte eile a chríochnú.
- © Roinn na daltaí ina ngrúpaí. Tabhair cóip den dara mír den sobaldráma do gach grúpa. Iarr ar gach grúpa an plota sa mhír sin a mheas agus teacht ar chomhréiteach maidir le haon mholtaí a bheadh acu chun an plota a fheabhsú. Tabhair deis dóibh a leagan leasaithe de mhír 2 a chur i láthair an ranga ansin.

An Sobaldráma 'Cois Cuain'

CUSPÓIRÍ / FEIDHMEANNA TEANGA

Ba chóir go gcuirfí ar chumas an dalta:

- tomhas a dhéanamh
- éisteacht le mír de shobaldráma agus taitneamh a bhaint aisti
- saibhreas agus cruinneas Gaeilge a fhorbairt leis an tumadh teanga
- a scileanna grinnéisteachta a fhorbairt
- páirt a ghlacadh i ndíospóireacht ranga
- tuairimí a nochtadh agus cúis a thabhairt leo
- aontú agus easaontú le ráiteas agus cúis a thabhairt
- impí ar dhuine
- gearán a dhéanamh
- breithiúnas a léiriú

EISEAMLAIRÍ

1. **Feictear domsa** [Chítear domhsa] **go / nach bhfuil / bhfaigheann / dteastaíonn / ... (briathra eile) ... (pointí na ndaltaí).** [Ó mo thaobhsa den scéal [De réir mar a chímse é] tá / níl / faigheann / teastaíonn / ... (briathra eile) ... (pointí na ndaltaí).] **Is é an fáth** [Is í an chúis] **a ndeirim é seo ná ... (cúis de réir thuairimí na ndaltaí).**
2. **A Chathaoirligh, an bhféadfainnse** [an dtig liomsa] **rud éigin** [inteacht / eicint] **eile a chur leis na pointí atá cláraithe cheana féin, más é do thoil é** [le do thoil]?
[A Chathaoirligh, an bhféadfainnse cur leis na pointí atá cláraithe cheana féin, más é do thoil é?]
A Chathaoirligh, níor cláraíodh an pointe faoi [fá dtaobh de / i dtaobh / mar gheall ar] **... ar chor ar bith** [in aon chor].
3. **Bunaithe ar na pointí** [na hargóintí] **a cuireadh chun cinn** [a cuireadh os ár gcomhair / a ardaíodh] **creideann an rang seo go bhfuil / nach bhfuil daoine óga i dtús na ndéaga sách ciallmhar** [go bhfuil / nach bhfuil déagóirí óga ciallmhar a ndóthain / go bhfuil / nach bhfuil dóthain céille ag déagóirí óga] **le breathnú amach** [chun faire amach / le haire a thabhairt] **dóibh féin.**

ÁISEANNA

- An tríú mír den sobaldráma ar an dlúthdhiosca (Dlúthdhiosca 2, Rian 13)

CUR CHUIGE

Mínigh don rang go bhfuil siad chun éisteacht leis an tríú mír den sobaldráma anois. Abair leo go mbeidh an mhír seo suite in dhá áit. Iarr orthu a thomhas cá mbeidh an mhír seo suite. Seinn an dlúthdhiosca.

Pléigh ar tharla sa mhír seo. Cé hiad na daltaí a thomhas gur sa phictiúrlann agus sa pháirc a bheadh an mhír seo suite? Céard é dearcadh na ndaltaí i leith na n-eachtraí a tharla? Cén rud ba mhó ar thug siad suntas dó?

Mínigh do na daltaí go bhfuil sibh chun díospóireacht a bhunú ar an rún **‘Tá daoine óga i dtús na ndéaga sách ciallmhar le breathnú amach dóibh féin.’** Iarr ar na daltaí smaoineamh ar phointí a d’fhéadfaí a úsáid chun tacú leis an rún seo. Iarr orthu na pointí sin a bhreacadh síos.

Múin an chéad eiseamláir. Roghnaigh dalta chun a bheith ina chathaoirleach ar an seisiún díospóireachta. Tabhair seans do gach dalta pointe amháin an duine a chur i láthair ar son an rúin. Meall iad chun a bpointí a fhorbairt. Cláraigh na pointí a luann na daltaí le linn na díospóireachta. Cuir béim ar a bheith ag éisteacht go cúramach lena bhfuil á rá ag daltaí eile chun nach ndéarfad an rud céanna faoi dhó.

Iarr ar na daltaí ansin smaoineamh ar phointí a d’fhéadfaí a úsáid chun cur in aghaidh an rúin. Lean an cur chuige thuas.

Iarr ar na daltaí na pointí ar fad atá cláraithe a léamh. Múin an dara heiseamláir. An bhfuil pointí eile fós a d’fhéadfaí a chur lena bhfuil cláraithe? An bhfuil pointí a bhí luaite ach nár cláraíodh?

Pléigh na pointí a chuir na daltaí chun cinn ar son agus i gcoinne an rúin. Múin an tríú heiseamláir. Iarr ar dhaltaí aonair tuairisciú mar atá san eiseamláir bunaithe ar an díospóireacht a bhí agaibh.

Téigh siar ar aon eiseamláir a raibh deacracht ag na daltaí léi.

FORLEATHNÚ

- © Pléigh an tromaíocht i measc daoine óga. Pléigh conas is ceart déileáil leis an tromaíocht. Ceangail an obair seo leis an OSCP. Pléigh nathanna a úsáidtear chun cur síos ar an tromaíocht. Múin más gá:

Ní stopann [Ní stadann / Ní théann aon stop ar] ... (ainm) **(ach) ag crá** ... (ainm eile).

[Ní thugann ... (ainm) sos ná suaimhneas do ... (ainm eile).]

Thug ... (ainm) **daite do** ... (ainm eile) **é.**

Tá cos ar bolg á himirt ag ... (ainm) **ar** ... (ainm eile).

Rinne [Dhein] ... (ainm) **beag (is fiú) de** ... (ainm eile).

Bíonn siad siúd seasta síoraí [de shíor is de ghnáth / i gcónaí / i dtólamh] **ag piocadh ar a chéile** [i muineál a chéile].

Bíonn mo chroí dubh [Goilleann sé go mór orm / Cuireann sé isteach orm / Cuireann sé as dom] **a bheith fágtha amach as cluichí / ainmneacha a bheith á nglaoch orm** [á dtabhairt orm / á scairteadh liom] / ... (cineálacha eile tromaíochta).

Tá ... (ainm) **ag magadh fúm** [ag fíodmhagadh fúm / ag déanamh ceap magaidh díom / ag spochadh asam [orm]] / **ag glaoch** [ag tabhairt] **leasainmneacha orm / do mo shaighdeadh** [do m’ardú / do mo spréachadh] / **ag baint asam / ag cur drochainm orm / ag cur droch-cháil amach orm** [ag tabhairt drochainm orm] / **ag eascaíní orm.**

Iarr ar na daltaí nathanna eile mar seo a bhailiú óna muintir mar chuid den obair bhaile. Cláraigh agus pléigh na nathanna nua.

COIS CUAIN

Mír 3: *Ag an bpictiúrlann*

Téacs ó Orla

go dtí Ríonach: Cá bhfuil sibh?

Téacs ar ais

ó Ríonach: Anseo!!!

Orla: Haló! Conas atá sibh? A Thiarna Dia! An bhfaca do Dhaid an sciorta san, a Ghráinne?

Ríonach: Chonaic. Agus thosaigh sé ag scamhailéireacht. Dúirt sé nach dtiocfadh léi a ghabháil amach i sciorta giortach mar sin. Ach, ar ndóigh, chuir sí uirthi arís sa leithreas anseo é.

Gráinne: Tá mo Dhaidí beo sa tseansaol! Ach, a Orla, ní chreidim go bhfuil tusa anseo. Ná habair liom gur ligeadh amach thú!

Ríonach: Ná bí ag gabháil di, a Ghráinne. Ní stadann tú ag piocadh ar Orla.

Gráinne: Ní bhím!

Orla: Bhuel, ... muna mbeadh an tionscnamh staire sin, a Ríonach, ní bheinn anso in aon chor. Bhíos in ainm is dul ag féachaint ar chluiche a bhí á imirt ag Peadar.

Ríonach: Bhuel, ní bheidh buaireamh ar bith ort go dtáinig tú, geallaimse duit. Fan go bhfeice tú. Beidh cuideachta ar dóigh againn anocht.

Orla: Nárbh fhearr dúinn na ticéadaí a fháil? Tá sé geall leis ...

Gráinne: Arú, glac d'am. Nach bhfuil neart ama againn! Rachaidh muid trasna an bhealaigh go bhfeicfidh muid an bhfuil duine ar bith a aithníonn muid thall ag an pháirc.

Orla: Ní fheadar faoi sin ... Dúirt Mam liom dul cruinn díreach isteach sa phictiúrlann.

Gráinne: Agus cad é an dóigh a mbeidh a fhios aici nach ndeachaigh?

Orla: Bhuel, ... mmm.

Ríonach: Tá an ceart ag Gráinne. Tá neart ama againn go fóill. Seo. Ní mharóidh sé muid amharc. Ní bheadh a fhios agat nach mbeadh Páid agus Darach ann.

Orla: Páid? An raibh sé timpeall?

Gráinne: Tá mé ag déanamh gurb é a chonaic mé thall sa pháirc ansin ar ball beag. Leis an amadán sin de Dharach.

Orla: Ó, tá go maith, mar sin. Ní dócha go ndéanfaidh sé aon díobháil dul chomh fada leis an bpáirc.

Orla: A Ghráinne, cad atá ansan agat? Cad atá tú ag déanamh?

Gráinne: Ag caitheamh tobac. Cad é eile? An amhlaidh nach bhfaca tú toitín riamh roimhe?

Ríonach: Ach cá bhfuair tú na toitíní, a Ghráinne?

Gráinne: Sciob mé amach as póca Ghraindea iad. Ní thabharfaidh sé fá deara iad ar shiúl.

Ríonach: Ní fhéadfá a bheith cinnte. Tá tú ar shiúl leis, a Ghráinne. Cad é a dhéanfaidh tú má fhaigheann Daidí amach go bhfuil tú ag caitheamh? Rachaidh sé ar mire!

Gráinne: Agus cad é mar a gheobhadh sé amach é muna n-osclaíonn mo leathchúpla a béal mór. Seo. Caith ceann, a Orla. Níl dochar ar bith iontu.

Orla: Ní fhéadfainn é. Ní thaitneodh sé liom.

Gráinne: Ach ní bheidh a fhios agat an dtaitneoidh nó nach dtaitneoidh muna dtríailleann tú é. Seo, déan é. Tá achan duine sa chéad bhliain ag caitheamh, tá a fhios agat.

Ríonach: Arú, tabhair domhsa é!

Orla: Iuch! Tá drochbhlas i mo bhéal!

Gráinne: Ar mhaith leat braon líomanáide, a Orla? Bhainfeadh sé an blas as do bhéal.

Orla: Ó! Tabhair dom bolgam de tapaidh.

Gráinne: Maith an bhean. Sin anois é. Caith siar é, a Orla.

Ríonach: Líomanáid a deir tú, a Ghráinne?

Gráinne: Cad é an cineál gám tú, a Orla! An bhfeiceann tú cad é atá déanta anois agat. Droch-chríoch air! Tá an buidéal ina smionagar.

Garda: Heileó. Cé atá ansin? Tar amach anseo láithreach.

Ríonach: Droch-chríoch air seo! Garda atá ann. Athair Pháid, tá mé ag déanamh.

Gráinne: Sh! Fan! Ná déan trup! Ná bog!

Orla: Garda! Ó, a thigh ná tit orm ... táim i dtrioblóid anois. Marófar mé ag baile!

Garda: Cé atá ansin? Tar amach anois ar hap an tairne ...

An Sobaldráma 'Cois Cuain'

CUSPÓIRÍ / FEIDHMEANNA TEANGA

Ba chóir go gcuirfí ar chumas an dalta:

- a scileanna grinnéisteachta a fhorbairt trí dhíriú ar nathanna ar leith
- nótaí a bhreacadh le linn dó a bheith ag éisteacht
- duine a mhealladh
- glacadh le tairiscint nó diúltú di
- deireadh nua a chumadh do mhír de shobaldráma agus é a léiriú i bhfoirm sceitse
- tuar a dhéanamh

EISEAMLÁIRÍ

1. Nathanna as an sobaldráma a d'úsáid Gráinne agus Orla:

(Nóta: Tabhair tús áite do nathanna a bhaineann le duine a mhealladh agus le glacadh nó diúltú do thairiscint.)

---

2. Le roghnú ag an múinteoir de réir riachtanais na ndaltaí agus iad i mbun aisteoireachta:

ÁISEANNA

- An tríú mír den sobaldráma ar an dlúthdhiosca (as Ceacht 5) (Dlúthdhiosca 2, Rian 13)

CUR CHUIGE

Iarr ar dhaltaí aonair cur síos a dhéanamh ar ar thit amach sa tríú mír den sobaldráma (Ceacht 5).

Abair leis na daltaí go bhfuil siad chun éisteacht leis an tríú mír arís. Iarr orthu a bheith ag faire amach do na nathanna a d'úsáid Gráinne agus í ag tairiscint tobac agus deoch d'Orla agus do na nathanna a d'úsáid Orla agus í á freagairt. Iarr orthu na nathanna a bhreacadh síos agus iad ag éisteacht. Seinn an dlúthdhiosca. Cláraigh cuid de na nathanna a bhreac na daltaí síos mar chéad eiseamláir.

Mínigh do na daltaí ansin go bhfuil siad le deireadh nua a chumadh don tríú mír ón bpointe go n-ofráileann Gráinne toitín d'Orla. Roinn na daltaí ina ngrúpaí de thriúr – Orla, Gráinne

agus Ríonach – chun sceitse a chumadh bunaithe ar an deireadh nua a roghnóidh siad féin. Iarr ar na daltaí na nathanna a cláraíodh mar chéad eiseamláir a úsáid ina sceitse. Éist leis na daltaí agus iad i mbun aisteoireachta. Breac síos na príomhnathanna / an stór focal atá de dhíth orthu, go háirithe nathanna a bhaineann le duine a mhealladh agus le glacadh nó diúltú do thairiscint. Múin i ndeireadh an cheachta iad. D'fhéadfá iarraidh ar na grúpaí atá sásta lena sceitse é a chur i láthair an ranga.

Iarr ar an daltaí a thuar cad a tharlóidh sa chéad mhír eile.

Téigh siar ar aon eiseamláir a raibh deacracht ag na daltaí léi.

FORLEATHNÚ

- ☉ An bhfuil nathanna ag na daltaí a úsáideann siad chun dúil nó a mhalairt a chur in iúl? Cláraigh aon nathanna atá acu. Múin más gá:

Tá an-dúil [dúil mhór] **agam i(n) ....** [Tá an dúil chéadfach agam i(n) ....]

Is túisce a chuirfinn mo chos sa [don] **tine ná ....**

Níl mé [Nílim] **ag iarraidh tú a eiteach** [a eiteachtáil].

Bíonn sé deacair cathú a shéanadh.

Bíonn cathú orm nuair a thairgeann ... (ainm) ... dom.

Iarr orthu leaganacha eile a bhailiú ag baile agus pléigh agus cláraigh iad sa rang.

- ☉ Roinn na daltaí ina ngrúpaí beaga. Dáil leagan scríofa den tríú mír den sobaldráma ar gach grúpa. Iarr ar na grúpaí giota as an mír a roghnú agus an giota sin a athscríobh go hiomlán ina gcanúint féin. Iarr orthu toradh a gcuid oibre a thaispeáint dá muintir mar chuid den obair bhaile agus a gcuid moltaí siúd a lorg ina leith. Déanadh na grúpaí athscríobh ar a gcuid oibre más gá an lá dár gcionn.

An Sobaldráma 'Cois Cuain'

CUSPÓIRÍ / FEIDHMEANNA TEANGA

Ba chóir go gcuirfí ar chumas an dalta:

- na saintréithe a bhaineann le sobaldráma a aithint agus tuairisciú fúthu
- éisteacht le mír de shobaldráma agus taitneamh a bhaint aisti
- saibhreas agus cruinneas Gaeilge a fhorbairt leis an tumadh teanga
- a scileanna grinnéisteachta a fhorbairt
- breithiúnas a thabhairt ar iompraíocht duine eile
- a chumas samhlaíochta a fhorbairt trí é féin a chur i mbróga duine eile

EISEAMLÁIRÍ

1. Is iondúil [Is gnách] go mbíonn plotáí casta / fadhbanna le réiteach / teannas idir na carachtair / achrann idir na carachtair / míthuiscintí idir na carachtair / ... (saintréithe eile de réir thuairimí na ndaltaí) i sobaldráma. Sa sobal 'Cois Cuain' agus sa sobal ... (ainm an tsobaldráma eile) ... (cur síos ar na plotáí, fadhbanna, etc.).
2. Dá mbeinnse i bhfolach agus Garda ar mo thóir [i mo dhiaidh] / Dá mbeinnse ... (cás éigin eile) tá mé cinnte [táim siúráilte / táimse á rá leat] go / nach ... (an rud a dhéanfaidh an dalta). ... (an chúis a ndéanfaidh sé / sí an rud sin).

ÁISEANNA

- An ceathrú mír den sobaldráma ar an dlúthdhiosca (Dlúthdhiosca 2, Rian 14)

CUR CHUIGE

Pléigh na tréithe comónta atá ag sobail. Pléigh na cosúlachtaí atá ann idir na plotáí, na fadhbanna a bhíonn ag na carachtair, an teannas a bhíonn idir na carachtair, etc., idir an sobaldráma 'Cois Cuain' agus na sobaldrámaí eile a mbíonn tóir ag na daltaí orthu. Múin an chéad eiseamláir. Iarr ar dhaltaí aonair tuairisciú mar atá san eiseamláir.

Pléigh an tuar a rinne na daltaí ag deireadh Cheacht 6 maidir lena dtarlódh sa chéad mhír eile den sobaldráma. Abair leis na daltaí go bhfuil siad chun éisteacht leis an gceathrú mír anois. Seinn an dlúthdhiosca. Cé na daltaí a raibh an ceart acu maidir lena dtarlódh sa mhír seo?

Pléigh an rud a tharla sa cheathrú mír. Múin an dara heiseamláir. Dá mbeadh na daltaí sa chás ina raibh na príomhcharachtair sa cheathrú mír céard a dhéanfaidís?

Téigh siar ar aon eiseamláir a raibh deacracht ag na daltaí léi.

FORLEATHNÚ

- ☉ Míinigh don rang go n-úsáidtear samhlacha go minic chun cur síos a dhéanamh ar phearsantacht duine. Cén chuid acu seo a d'fhéadfaí a úsáid, dar leo, chun cur síos a dhéanamh ar charachtair sa sobal 'Cois Cuain' nó i sobail eile a mbíonn tóir acu orthu?

Iarr orthu cúiseanna a thabhairt lena bhfreagraí.

chomh luaineach le bean bhocht ar aonach;

chomh dána le reithe;

chomh haerach le Seán Buí [le meannán gabhair];

chomh géar le rásúr;

chomh sleamhain le heascann;

chomh cam le corrán;

chomh ceanndána le muc;

chomh cantalach le dris (chosáin);

chomh díreach le dorú;

chomh meanmnach le meannán;

chomh slíoctha le cat siopa;

chomh haibí le spideog;

chomh scaipthe le dinnéar madra.

Iarr ar na daltaí samhlacha eile a dhéanann cur síos ar phearsantacht duine a bhailiú ag baile. Pléigh agus cláraigh sa rang iad an lá dár gcionn.

- ☉ Pléigh leis na daltaí an difríocht a bhíonn ann idir an tslí a labhraíonn siad lena gcairde agus an chaoi a labhraíonn siad le Gardaí agus le daoine eile údarásacha.

COIS CUAIN

Mír 4: Sa pháirc

- Gráinne:** Bainfidh muid giota de, a chailíní! An bealach seo ...
- Orla:** Ach ... an ndéarfá ... nárbh fhearr dúinn fanacht anso agus labhairt leis? Beidh an scéal seacht n-uaire níos measa má rithimid agus go mbeireann sé orainn.
- Ríonach:** B'fhéidir go bhfuil an ceart ag Orla. D'fhéadfadh muid a rá leis nach raibh muid ag déanamh a dhath as cosán – nach raibh muid ach inár suí anseo go múinte ag fanacht le Páid agus le Darach.
- Gráinne:** Arú, scrios ar an bheirt agaibh. Tá mise ag baint giota de anois díreach ...
- Ríonach:** Tá mé ag déanamh gurbh fhearr dúinn í a leanstan, a Orla. An bhfuil tú ag teacht?
- Tuairisceoir:** Tá Gráinne ag bailiú léi sa dorchadas go dtí bearna atá sa gclaí agus Ríonach sna sála uirthi. Tá Orla idir dhá chomhairle agus faoin am a socraíonn sí iad a leanacht tá sé rómhall. Scalann solas san éadan uirthi.
- Garda:** Cé atá ansin? Cé thú féin?
- Orla:** O ... Or ... Orla, a Gharda.
- Garda:** Orla Ní Bhriain. Go bhfóire Dia orainn. Céard atá tú a dhéanamh anseo leat féin?
- Orla:** Ag ... ag fanacht le Páid agus le Darach.
- Garda:** Páid? Ach nach bhfuil Páid imithe chuig an bpictiúrlann?
- Orla:** Tá. Ach cheapas ... Dúirt Grá– ... Cheap sí go raibh sé ... go raibh sé anso – sa ... sa pháirc.

An Sobaldráma 'Cois Cuain'

CUSPÓIRÍ / FEIDHMEANNA TEANGA

Ba chóir go gcuirfí ar chumas an dalta:

- scéal a insint mar a dhéanadh carachtar ar leith é
- éisteacht le mír de shobaldráma agus taitneamh a bhaint aisti
- saibhreas agus cruinneas Gaeilge a fhorbairt leis an tumadh teanga
- a scileanna grinnéisteachta a fhorbairt
- teacht ar chomhaontú i ngrúpa
- cur síos ar thréithe pearsanta
- a chumas cognaíoch agus mothúchánach a fhorbairt
- ceist mhorálta a phlé (cairdeas)

EISEAMLÁIRÍ

1. Is duine mífhoighneach [griothalach] / cúthail [cúthalach / náireach / támáilte] / réchúiseach [sochma / neamhfhuadrach] / béasach [mín macánta / múinte] / aerach [spráíuil] / cantalach [cancrach / ciotrúnta / clamhsánach] / goilliúnach / glic / suáilceach [cairdiúil] / greannmhar [barrúil] / ... (aidiachtaí eile) í / é ... (ainm). Léiríonn [Taispeánann] sé / sí é seo nuair a deir [a deireann] / a dhéanann sé / sí ....

ÁISEANNA

- An cúigiú mír den sobaldráma ar an dlúthdhiosca (Dlúthdhiosca 2, Rian 15)

CUR CHUIGE

Iarr ar dhaltaí aonair cur síos a dhéanamh ar ar thit amach sa cheathrú mír den sobaldráma mar a dhéanadh Orla, Gráinne, Ríonach nó an Garda é.

Cad a cheapann na daltaí a tharlóidh sa chéad mhír eile? Seinn an dlúthdhiosca. An raibh an ceart ag aon dalta maidir lenar tharla? Pléigh an cúigiú mír den sobaldráma. Cad iad na rudaí ar thug na daltaí suntas dóibh?

Roinn an rang ina ghrúpaí de thriúr. Abair leis na daltaí go mbeidh orthu pearsantachtaí na gcarachtar sa sobal a phlé mar ghrúpa agus teacht ar réiteach maidir le cén saghas daoine na carachtair éagsúla. Seinn an cúigiú mír den sobaldráma arís, má éilíonn na daltaí é. Iarr ar gach grúpa a chinntiú go dtugtar deis do gach duine sa ghrúpa a thuairimí féin a thabhairt faoi phearsantachtaí na gcarachtar.

Múin an eiseamláir. Iarr ar gach grúpa duine amháin a roghnú chun tuairisciú don rang thar cheann an ghrúpa mar atá san eiseamláir.

Pléigh an cairdeas atá idir na carachtair sa sobal. Iarr ar na daltaí rudaí a dúirt na carachtair nó rudaí a rinne siad a thabhairt chun cuimhne a thugann le fios dúinn gur cairde maithe a bhí iontu.

Scríobh an ráiteas seo ar an gclár **‘Is cara maith an duine ...’**. Iarr ar na grúpaí oibriú le chéile arís agus a oiread abairtí agus is féidir leo a scríobh chun an ráiteas sin a chríochnú. Iarr orthu uimhir a scríobh le gach ráiteas chun iad a chur in ord tábhachta, i.e. uimhir ‘1’ don ráiteas is tábhachtaí, dar leo, uimhir ‘2’ don dara ráiteas is tábhachtaí, agus mar sin de. Iarr ar na grúpaí ansin a gcuid ráiteas a léamh don rang. Scríobh na ráitis is minice a luaitear ar an gclár. Pléigh iad i gcomhthéacs na gcarachtar sa sobal.

Téigh siar ar an eiseamláir má bhí deacracht ag na daltaí léi.

FORLEATHNÚ

- ☉ Déan forbairt bhreise ar an eiseamláir. Mínigh do na daltaí gur minic a úsáidtear nathanna cainte in áit aidiachtaí chun cur síos a dhéanamh ar dhaoine. Múin más gá:

Ní haon ribín réidh í sin. [Ní sheasfa ar chos uirthi. / Ní shatlófa ar a lúidíní siúd. / Bhainfeadh sí an tsrón [an ceann] díot.]

Tá sí chomh cantalach [cianach / gairgeach / cancrach / ciotrúnta] **le mála easóga** [le dris].

Thógfadh sé an ubh ón gcearc. [Tá sé chomh cam le corrán [chomh cam le hadharc reatha]. / Caimiléir amach is amach is ea é. / Thógfadh sé an tsúil as do cheann.]

Níl ann ach codaí ceart. [Smíste gan stuaim atá ann.]

(Is) ceolán críochnaithe é.

Níl ann ach pléiseam.

Tá sí chomh crua leis na clocha glasa [chomh crua le hiarann].

Ní thógfadh sí an splanc de do chos.

Ní thabharfadh sí oiread na fríde [oiread áiméan] **duit.**

Chuirfeadh sí méar faoi do shúil.

Scaoilfeadh sé sin go gaineamh rua thú.

Ní théann aon stop air ag filíocht ar dhaoine. [Ní stopann sé (ach) ag cúlchaint ar [faoi] dhaoine.]

Tá sí chomh bréagach le Máire Bheil.

Iarr ar na daltaí nathanna eile mar seo a bhailiú ag baile agus cláraigh sa rang iad.

- ☉ Pléigh na nathanna seo thíos. An bhféadfaí iad a úsáid, dar leis na daltaí, chun cur síos ar charachtar ar leith ag pointe ar bith sa sobaldráma?

Bhí olc ar ... (ainm) le ... (ainm eile).

Bhí olc ina chroí ag ... (ainm) do ... (ainm eile).

Bhuaíl taom [racht] **feirge ... (ainm).**

Bhí ... (ainm) le ceangal [spréachta / tógtha / ag dul in aer].

Bhí ... (ainm) ar steallaí mire.

D’ith is d’fheann ... (ainm) ... (ainm eile).

Bhris ar an bhfoighne ag ... (ainm). [Chaill ... (ainm) a f(h)oighid le ... (ainm eile).]

Bhris ar an misneach ar ... (ainm). [Thit an lug ar an lag [an drioll ar an dreall] ag / ar ... (ainm). / Chaill ... (ainm) a m(h)isneach.]

Bhí ... (ainm) i gcruachás / trína chéile / corraithe [oibrithe] **/ ligthe síos / ....**

Chuir ... (ainm) an milleán ar ... (ainm eile).

Bhí ... (ainm) (i gcás) idir dhá chomhairle faoin rud ba cheart a dhéanamh / faoin rud ab fhearr le déanamh, etc.

COIS CUAIN

Mír 5: Taobh istigh den phictiúrlann

- Darach:** Cá raibh sibh, a Ghráinne?
- Gráinne:** Áit ar bith. Cá bhfuil Carlos, a Pháid? An bhfuil sé libh?
- Glór:** Sh ... Sh ... Sh ...
- Páid:** Ní fheicim Orla. An é an chaoi nár tháinig sí ar chor ar bith?
- Ríonach:** Tháinig sí, ceart go leor. A Ghráinne, cá bhfuil Orla? Caithfidh sé go bhfuil sí thall sa pháirc go fóill. Caithfidh muid a ghabháil ar ais, ar eagla gur éirigh a dhath di.
- Páid:** Sa bpáirc ... D'fhág sibh Orla sa bpáirc – léi féin! Céard sa diabhal? ... Cén fáth ar fhág sibh í? Céard atá oraibh?
- Glór:** Sh ... Sh ...
- Ríonach:** A Ghráinne, nár cheart dúinn a ghabháil anonn go bhfeicfidh muid ...?
- Gráinne:** Arú, lig domh, a Ríonach. Ní naíonán í. Déanfaidh sí a bealach féin.
- Ríonach:** Rachaidh mé anonn liom féin, más mar sin atá.
- Páid:** Fan mar atá tú, a Ríonach. Gabhfaidh mise anonn. Coinnigh mo shuíochán dom.

An Sobaldráma 'Cois Cuain'

CUSPÓIRÍ / FEIDHMEANNA TEANGA

Ba chóir go gcuirfí ar chumas an dalta:

- éisteacht le mír de shobaldráma agus taitneamh a bhaint aisti
- saibhreas agus cruinneas Gaeilge a fhorbairt leis an tumadh teanga
- a scileanna grinnéisteachta a fhorbairt
- grinnstaidéar a dhéanamh ar théacs
- dialann carachtair ar leith a scríobh

ÁISEANNA

- An séú mír den sobaldráma ar an dlúthdhiosca (Dlúthdhiosca 2, Rian 16)

CUR CHUIGE

Pléigh an cúigiú mír den sobal. Mínigh do na daltaí go bhfuil siad anois chun éisteacht leis an séú mír. Seinn an dlúthdhiosca. Pléigh an méid a tharla sa mhír sin den sobaldráma. An raibh aon rud a chuir ionadh ar na daltaí nó nach raibh siad ag súil leis?

Iarr ar gach dalta mír amháin den sobal a roghnú agus grinnstaidéar a dhéanamh uirthi. D'fhéadfaí é sin a dhéanamh mar chuid den obair bhaile. Roghnaigh daltaí chun teacht os comhair an ranga agus ceisteanna ó dhaltaí eile a fhreagairt ar an mír a ndearna siad grinnstaidéar uirthi.

Iarr ar gach dalta carachtar amháin as an sobal a roghnú agus sliocht as dialann an charachtair sin a scríobh mar a dhéanfaidh an carachtar féin é ag deireadh an lae. Scríobhadh gach dalta dréacht den nóta dialainne ar dtús. Déanadís eagarthóireacht, athdhréachtú agus profú air ansin agus déanadís é a leagan amach go snasta. Moltar áiseanna ilmheán an ranga a úsáid chuige sin. Tabhair deis do na daltaí ar mian leo é a nóta dialainne a léamh don rang. Má tá siad sásta lena gcuid oibre iarr orthu an nóta dialainne a chur ina bhfillteán scríbhneoireachta mar shampla den seánra.

Faigh amach cé hiad na daltaí a scríobh nóta dialainne don charachtar céanna. Iarr orthu na cosúlachtaí agus na difríochtaí idir na nótaí dialainne a scríobh siad a phlé.

FORLEATHNÚ

- ◎ Roinn na daltaí ina ngrúpaí beaga. Dáil leagan scríofa den séú mír den sobaldráma orthu. Iarr ar na grúpaí giota a roghnú as an séú mír agus an giota sin a athscríobh go hiomlán ina gcanúint féin. Iarr orthu toradh a gcuid oibre a thaispeáint dá muintir mar chuid den obair bhaile agus a gcuid moltaí siúd a lorg ina leith. Déanadh na grúpaí athscríobh ar a gcuid oibre más gá an lá dár gcionn.

COIS CUAIN

Mír 6: Ar ais sa pháirc

- Garda:** Céard atá tusa a dhéanamh anseo, a Pháid? Cheap mé go raibh tú ag an bpictiúrlann.
- Páid:** Bhí, a Dheaide. Ach dúirt Ríonach go raibh Orla abhus anseo léi féin. Ní raibh a fhios agam céard a bhí ag tarlú. Cén chaoi ar fhág an bheirt raicleach sin anseo thú, a Orla? An bhfuil sibh in árach a chéile nó rud eicint?
- Orla:** Ó, a Pháid. Dúirt Gráinne liom gur líomanáid a bhí sa bhuidéal. Chuir sí an dubh ina gheal orm. Ní raibh a fhios agam gur ...
- Garda:** Céard é seo faoi bhuidéal? Agus cé hí Gráinne? Inis dom, a Orla, céard go díreach a bhí tú féin agus do chairde a dhéanamh anseo? Ná habair liom gur ag ...
- Orla:** Ní bhraithim rómhaith. Tá míobhán i mo cheann.
- Páid:** Seo. Suigh síos nóiméad. Fan go bhfaighe mé greim ar an nGráinne sin. Ní mórán í. Bainfidh mise siar aisti é.
- Garda:** Déarfainn gur cheart dúinn tusa a thabhairt abhaile anois, a Orla. Ní féidir leat ...
- Orla:** Ach marófar mé! Nach bhféadfaimis ...
- Páid:** B'fhearr duit a ghabháil abhaile, a Orla. Gabhfaidh mise in éindí libh.
- Orla:** Ach ní theastaíonn uaim dul abhaile. Ní thuigeann éinne de lán na beirte agaibh ...
- Garda:** Níl an dara rogha agam, a Orla. Caithfidh mé thú a thabhairt abhaile. Agus ansin caithfidh mé an scéal seo a fhiosrú.

An Sobaldráma 'Cois Cuain'

CUSPÓIRÍ / FEIDHMEANNA TEANGA

Ba chóir go gcuirfí ar chumas an dalta:

- éisteacht le sobaldráma agus taitneamh a bhaint as
- saibhreas agus cruinneas Gaeilge a fhorbairt leis an tumadh teanga
- mír de shobaldráma a chumadh agus a scríobh mar bhall de ghrúpa
- ábhar a thaifeadadh agus éifeachtaí fuaime a chur leis

EISEAMLÁIRÍ

1. Le roghnú ag an múinteoir de réir riachtanais na ndaltaí agus iad i mbun aisteoireachta:

ÁISEANNA

- An sobaldráma iomlán ar an dlúthdhiosca (Dlúthdhiosca 2, Rian 11-16)
- Script an tsobaldráma (Dlúthdhiosca Leabhar an Oide H)

CUR CHUIGE

Mínigh do na daltaí go bhfuil siad chun éisteacht leis an sobaldráma 'Cois Cuain' arís ó thús deireadh. Ina dhiaidh sin caithfidh siad oibriú ina ngrúpaí chun deireadh an tsobaldráma (an seachtú mír) a chumadh. Beidh an seachtú mír bunaithe ar a dtarlaíonn nuair a thugann an Garda Orla abhaile chuig a teach féin. Seinn an dlúthdhiosca.

Cad a dhéanfaidh deireadh maith don sobaldráma seo, dar leis na daltaí? Pléigh na tréithe a bhaineann le deireadh maith.

Roinn an rang ina ghrúpaí de cheathrar. Iarr orthu páirt Orla, athair Orla, mháthair Orla agus an Gharda Uí Dhónaill a roinnt eatarthu. (D'fhéadfadh sé, bunaithe ar mhian an ghrúpa go mbeadh ról ag Gráinne, Ríonach, Páid nó Darach sa scéal freisin. Sa chás seo d'fhéadfadh duine amháin ról beirt charachtar a thógáil air féin.) Éist leis na daltaí agus iad i mbun aisteoireachta. Breac síos stór focal / nathanna atá de dhíth orthu. Múin iad seo mar an chéad eiseamláir.

Lig do gach grúpa a sceitse a léiriú don rang. Pléigh na difríochtaí agus na cosúlachtaí a bhí idir na deirí éagsúla a chum siad don sobaldráma. Iarr ar an rang an ceann is fearr a roghnú mar dheireadh don sobal 'Cois Cuain'. Pléigh na cúiseanna lena rogha.

Iarr ar an ngrúpa a roghnaíodh a sceitse a chleachtadh agus é a thaifeadadh amhail is gur aisteoirí proifisiúnta iad. Is féidir le daltaí eile an ranga comhairle a chur orthu / cabhrú leo agus iad ag cleachtadh agus ag taifeadadh. Iarr orthu éifeachtaí fuaime cuí a chur leis an ábhar ar deireadh. Moltar áiseanna ilmheán an ranga a úsáid chuige sin.

FORLEATHNÚ

- © Abair leis na daltaí go bhfuil siad chun iris a bhunú ar an sobaldráma ‘Cois Cuain’. Pléigh na gnéithe a bhaineann le hiris dá sórt agus iarr ar na daltaí samplaí dá leithéid a thabhairt ar scoil. Lig do na daltaí iad féin a eagrú agus an obair a roinnt eatarthu. Dáil leagan scríofa den sobal orthu mar chabhair. Iarr orthu a gcuid oibre a thaispeáint dá muintir mar chuid den obair bhaile de réir mar atá siad ag dul ar aghaidh. Iarr orthu a gcuid moltaí siúd a lorg ina leith. Déanaidís athscríobh ar a gcuid oibre más gá. Iarr ar na daltaí teideal a chumadh don iris. Tar éis eagarthóireacht agus maisiú a bheith déanta uirthi cuir an iris sa leabharlann mar shampla den seánra.
- © Pléigh na seanfhocail seo a bhaineann le cúrsaí cainte agus caidrimh. Iarr ar na daltaí ceann acu a roghnú agus giota scríbhneoireachta nó ealaíne a bhunú air.

Bíonn an fhírinne searbh.

Bíonn dhá insint ar gach scéal.

Ná creid an chéad scéal go gcluine tú an dara ceann.

Is binn béal ina thost.

An té a thabharfas [thabharfadh] scéal chugat tabharfaidh [thabharfadh] sé dhá scéal uait.

Is minic a bhris béal duine a shrón.

Ní scéal rúin é ó chloiseann triúr é [más fios do thriúr é].

COIS CUAIN

Mír 1: Sa scoil tráthnóna Dé hAoine

- Tuairisceoir:** Tráthnóna Dé hAoine atá ann i Scoil Chuimsitheach Chaoimhín. Tá daltaí na céad bliana ag siúl tríd an halla ar a mbealach go dtí an clós. Tá Gráinne, a leathchúpla Ríonach agus cara leo, Orla, ag caint faoin rang atá díreach thart.
- Gráinne:** Ó, mise bocht! Míle altú do Dhia go bhfuil an rang sin thart!
- Orla:** Ach cad ina thaobh? Thaitin sé liomsa. Ba mhaith liom Fraincis a bheith ar mo thoil agam. *Bonjour! Ca va?*
- Gráinne:** Tú féin agus do *ca va*. Tá fuath an domhain agam ar an Fhraincis chéanna. Níl mé ábalta bun ná barr a dhéanamh di.
- Ríonach:** Muise, a chréatúir bhoicht. Nach mór an trua tú! Dá gcaithfeá níos mó ama ag éisteacht leis na téipeanna Fraincise a cheannaigh Mamaí dúinn in áit a bheith ag scimeáil ar an idirlíon agus ag caint le ‘strainséirí’ iontacha thioctadh feabhas inteacht ar do chuid Fraincise. *N’est-ce pas?*
- Orla:** Cad é seo faoi strainséirí iontacha? Ná habair liom, a Ríonach, go mbíonn do dheirfiúr istigh sna seomraí comhrá san ar an idirlíon. Dúirt mo Mham nach bhfuil aon chead agamsa dul i ngiorracht scread asail de na suíomhanna san agus go bhfuil an-chontúirt –
- Gráinne:** Muise, ná tabhair aird ar bith ar Ríonach, a Orla. Éad atá uirthi – sin uilig! Ná bíodh eagla ort. Ní bhímse ag caint le strainséirí ar bith. Taobh amuigh de, b’fhéidir, leaid deas óg amháin ...
- Orla:** Cén leaid óg é seo, a Ghráinne? Agus cá bhfios duit go bhfuil sé óg?
- Gráinne:** Ó, tá sé óg, ceart go leor. Tá suim aige sa cheol chéanna liom féin. Agus sna scannáin chéanna. Jack an t-ainm atá air.
- Ríonach:** Jack! Is ea, ... más ea? Nár dhúirt mé leat, a Orla, go gcaitheann sí an tráthnóna ar an ríomhaire, ag cur teachtaireachtaí chuig an leaid seo. Más leaid é. Dá mbeadh a fhios ag Daidí é ...
- Páid:** Dá mbeadh a fhios ag Daidí céard? Céard faoi atá sibh ag caint?
- Orla:** Bhí Gráinne díreach ag insint dúinn faoi –
- Gráinne:** Díreach ag inse dóibh fá scannán maith atá i bPictiúrlann an Chladaigh anocht. Nach ea, a Orla? ‘Teitheadh’ an t-ainm atá air. Tá iomrá mór leis. An bhfuil an bheirt agaibhse ag smaointiú a ghabháil chuige?
- Páid:** Diabhal a fhios agam fós. An bhfuil tusa ag gabháil ann, a Orla?
- Orla:** ... aaa
- Gráinne:** Nach bhfuil a fhios agat, a Pháid, nach ligtear Orla in áit ar bith. Ach dá mba rud é go raibh tusa ag gabháil déarfainn go ndéanfadh sí achan iarracht a bheith linn. Nach fíor sin, a Orla?
- Ríonach:** Stad de sin, a Ghráinne. An té a bhíos ag magadh is minic gur ag magadh air féin a bhíonn sé.
- Orla:** Ní fheadar fós, a Pháid. Seans maith nach dtabharfar aon chead dom dul ann ar aon tslí.
- Gráinne:** Bhuel, beidh mé féin agus Ríonach ag gabháil ann ar scor ar bith. Tá muid ag sábháil ár gcuid airgid póca le mí anuas.

Darach: Áit ar bith a mbíonn tusa ... bíonn craic ann, a Ghráinne ...
Páid: ... nó trioblóid.
Gráinne: Arú, croithigí sibh féin suas, a bhuachaillí. Caithfidh sibh a ghabháil! Agus, a Pháid, tabhair leat an cara úr sin atá agat. An leaid sin as an Pholainn. Carlos, an ea, atá air? Múinfidh mise an Ghaeilge dó agus béarfaidh mé aire mhaith dó. Hé, a Ríonach, sin Daidí ag teacht.
Ríonach: Arú, a Orla, nach dtiocfadh leat scéal inteacht a chumadh do do Mhamáí. Abair léi gur ... gur scannán staire atá ann.
Orla: Tá go maith. Ceistoidh mé í a luaithe agus a raghad abhaile agus cuirfead téacs chugat.
Ríonach: Déan achan iarracht a theacht, a Orla.
Orla: Déanfad. Déanfad mo mhíle dícheall.
Ríonach: B'fhearr dúinn imeacht, a Ghráinne! Tá Daidí ag croitheadh orainn.
Gráinne: Slán go fóill, mar sin. Tchífidh muid níos moille sibh.
Darach: Tá sé in am baile againn uileag. Tá mise ag gabháil an bealach céanna leatsa, a Pháid. Fág seo.
Páid: Fan soicind, a Dharach. A Orla, seans go bhfeicfidh mé ag an bpictiúrlann anocht thú, mar sin?
Orla: B'fhéidir. Au revoir!

Mír 2: Orla sa bhaile

- Peadar:** A Mham! A Orla! Tá cluiche caide agam tráthnóna! Agus is sna lán-tosaithe a bhead ag imirt. Don gcéad uair riamh!
- Mam:** Ambaiste féin! Nár lagaí Dia thú, a Pheadair. Tá do sheans á fháil agat ar deireadh. Cé leis a bheidh sibh ag imirt?
- Peadar:** Scoil Iósaef. Táid go maith ach buafaimid go maith anocht orthu ...
- Mam:** Cad ina thaobh nach mbuafadh sibh, a chroí, agus tusa ag imirt.
- Peadar:** An raghaidh tú ann, a Mham? Thíos sa chlub áitiúil a bheidh sé ar bun.
- Mam:** Mhuise, ní chaillfinn é ar ór ná ar airgead. Tabharfaidh mé an ceamara liom. Agus, gan dabht, beidh Daid agus Orla ann chomh maith!
- Orla:** Mmmm. Thabharfainn mo dhá shuíl ar dhul ann, a Mham, ach ... ach ... táim féin agus Gráinne ... ag obair ar thionscnamh staire le chéile. Táim ag cur téacs chuici anois díreach faoi ...
- Peadar:** Is é an trua é sin. Ach cén díobháil. Nach mbeidh Mam agus Daid ann, ar aon tslí.
- Mam:** Tionscnamh staire, a Orla? An ea, anois? Labharfaimid faoi sin faoi cheann tamaillín.
- Téacs ó Orla**
go dtí Ríonach: Mam agus Daid ag dul go dtí cluiche caide.
- Téacs ar ais**
ó Ríonach: Sleamhnaigh amach nuair a bheas siad ar shiúl.
- Téacs ó Orla**
go dtí Ríonach: Ní fhéadfainn é.
- Téacs ar ais**
ó Ríonach: Iarr cead anois díreach. Tá muidinne ár gcóiriú féin anois!
- Téacs ó Orla**
go dtí Ríonach: Tar éis an tae.
- Téacs ar ais**
ó Ríonach: Scairt orm ar ball.
- Peadar:** Níor chuaigh aon stop ort ach ag téacsáil ansan le tamall, a Orla. Caithfidh go bhfuil an tionscnamh san an-tábhachtach ar fad.
- Orla:** Níl puinn ama againn chun é a chríochnú. Dúirt an múinteoir go mbeidh sí ag tabhairt marcanna air. Agus duais don gceann is fearr.
- Peadar:** Bhuel, más in é an scéal é ... Ar aon tslí, caithfeadsa mo bhalcaisí a chur le chéile.
- Orla:** A Mham?
- Mam:** Is ea. Cad atá uait anois?
- Orla:** Faic, a Mham, ach ... go rabhas ag iarraidh cead chun dul go dtí an bpictiúrlann. Bhí Ríonach ag rá go bhfuil scannán iontach ar bun anocht. Scannán faisnéise faoi na Rómhánaigh agus ... agus deir sí go gcabhródh sé linn sa tionscnamh staire seo atá ar siúl againn.
- Mam:** Mmmm. Tionscnamh staire, an ea?

Orla: Is ea. Teastaíonn uainne an duais a bhuachtaint. Ach caithfidh sé a bheith críochnaithe againn laistigh de sheachtain. A Mham, an dtabharfaidh tú cead dom dul ann? Más é do thoil é!

Mam: Cén t-am a bheidh an scannán so ag tosú? Agus cén t-am atá sé in ainm is a bheith críochnaithe?

Orla: Ar a leathuair tar éis a seacht atá sé ag tosú. Agus beidh sé críochnaithe ar a leathuair tar éis a naoi. D'fhéadfainn marcaíocht a fháil in éineacht le Gráinne agus Ríonach.

Mam: D'fhéadfá, mhuis! Má théann tú ann in aon chor tabharfadsa ann tú agus baileoidh Daid tú ina dhiaidh. Cé eile a bheidh ag dul ann?

Orla: Páid agus Darach, is dóigh liom.

Mam: Leaid staidéartha is ea an Páid sin ... mac leis an nGarda Ó Dónaill. Bhuel, ... maith go leor, mar sin. Ach éist liom, anois. Téigh cruinn díreach isteach sa phictiúrlann nuair a fhágfaidh mé ann thú. Agus cuir glaoch ar Dhaid chomh luath in Éirinn agus a bheidh an scannán críochnaithe. Ná bíodh aon phleidhcíocht agaibh anois. ... An bhfuil tú ag éisteacht liom, a Orla?

Orla: Táim, a Mham. Cuirfead téacs anois díreach go dtí Ríonach ag rá léi go mbead ag dul ann.

Téacs ó Orla

go dtí Ríonach: Tá cead agam dul ann!

Téacs ar ais

ó Ríonach: Nach maith sin!

Téacs ó Orla

go dtí Ríonach: Jeans nó sciorta?

Téacs ar ais

ó Ríonach: Jeans. Ní thabharfadh Daidí cead domhsa mo sciorta gairid a chaitheadh.

Orla: Jeans. Mmm.

Téacs ó Orla

go dtí Ríonach: Buataisí nó bróga?

Téacs ar ais

ó Ríonach: Buataisí. Beidh oíche ar dóigh againn!

Orla: Fáinní cluaise, mála dearg ... Yipí!

Téacs ó Orla

go dtí Ríonach: Cá bhfuil sibh?

Téacs ar ais

ó Ríonach: Anseo!!!

Orla: Haló! Conas atá sibh? A Thiarna Dia! An bhfaca do Dhaid an sciorta san, a Ghráinne?

Ríonach: Chonaic. Agus thosaigh sé ag scamhailéireacht. Dúirt sé nach dtiocfadh léi a ghabháil amach i sciorta giortach mar sin. Ach, ar ndóigh, chuir sí uirthi arís sa leithreas anseo é.

Gráinne: Tá mo Dhaidí beo sa tseansaol! Ach, a Orla, ní chreidim go bhfuil tusa anseo. Ná habair liom gur ligeadh amach thú!

Ríonach: Ná bí ag gabháil di, a Ghráinne. Ní stadann tú ag piocadh ar Orla.

Gráinne: Ní bhím!

Orla: Bhuel, ... muna mbeadh an tionscnamh staire sin, a Ríonach, ní bheinn anso in aon chor. Bhíos in ainm is dul ag féachaint ar chluiche a bhí á imirt ag Peadar.

Ríonach: Bhuel, ní bheidh buaireamh ar bith ort go dtáinig tú, geallaimse duit. Fan go bhfeice tú. Beidh cuideachta ar dóigh againn anocht.

Orla: Nárbh fhearr dúinn na ticéadaí a fháil? Tá sé geall leis ...

Gráinne: Arú, glac d'am. Nach bhfuil neart ama againn! Rachaidh muid trasna an bhealaigh go bhfeicfidh muid an bhfuil duine ar bith a aithníonn muid thall ag an pháirc.

Orla: Ní fheadar faoi sin ... Dúirt Mam liom dul cruinn díreach isteach sa phictiúrlann.

Gráinne: Agus cad é an dóigh a mbeidh a fhios aici nach ndeachaigh?

Orla: Bhuel, ... mmm.

Ríonach: Tá an ceart ag Gráinne. Tá neart ama againn go fóill. Seo. Ní mharóidh sé muid amharc. Ní bheadh a fhios agat nach mbeadh Páid agus Darach ann.

Orla: Páid? An raibh sé timpeall?

Gráinne: Tá mé ag déanamh gurb é a chonaic mé thall sa pháirc ansin ar ball beag. Leis an amadán sin de Dharach.

Orla: Ó, tá go maith, mar sin. Ní dócha go ndéanfaidh sé aon díobháil dul chomh fada leis an bpáirc.

Orla: A Ghráinne, cad atá ansan agat? Cad atá tú ag déanamh?

Gráinne: Ag caitheamh tobac. Cad é eile? An amhlaidh nach bhfaca tú toitín riamh roimhe?

Ríonach: Ach cá bhfuair tú na toitíní, a Ghráinne?

Gráinne: Sciob mé amach as póca Ghraindea iad. Ní thabharfaidh sé fá deara iad ar shiúl.

Ríonach: Ní fhéadfá a bheith cinnte. Tá tú ar shiúl leis, a Ghráinne. Cad é a dhéanfaidh tú má fhaigheann Daidí amach go bhfuil tú ag caitheamh? Rachaidh sé ar mire!

Gráinne: Agus cad é mar a gheobhadh sé amach é muna n-osclaíonn mo leathchúpla a béal mór. Seo. Caith ceann, a Orla. Níl dochar ar bith iontu.

Orla: Ní fhéadfainn é. Ní thaitneodh sé liom.

Gráinne: Ach ní bheidh a fhios agat an dtaitneoidh nó nach dtaitneoidh muna dtriaileann tú é. Seo, déan é. Tá achan duine sa chéad bhliain ag caitheamh, tá a fhios agat.

Ríonach: Arú, tabhair domhsa é!

Orla: Iuch! Tá drochbhlas i mo bhéal!

Gráinne: Ar mhaith leat braon líomanáide, a Orla? Bhainfeadh sé an blas as do bhéal.

Orla: Ó! Tabhair dom bolgam de tapaidh.

Gráinne: Maith an bhean. Sin anois é. Caith siar é, a Orla.

Ríonach: Líomanáid a deir tú, a Ghráinne?

Gráinne: Cad é an cineál gám tú, a Orla! An bhfeiceann tú cad é atá déanta anois agat. Droch-chríoch air! Tá an buidéal ina smionagar.

Garda: Heileó. Cé atá ansin? Tar amach anseo láithreach.

Ríonach: Droch-chríoch air seo! Garda atá ann. Athair Pháid, tá mé ag déanamh.

Gráinne: Sh! Fan! Ná déan trup! Ná bog!

Orla: Garda! Ó, a thigh ná tit orm ... táim i dtrioblóid anois. Marófar mé ag baile!

Garda: Cé atá ansin? Tar amach anois ar hap an tairne ...

Mír 4: Sa pháirc

- Gráinne:** Bainfidh muid giota de, a chailíní! An bealach seo ...
- Orla:** Ach ... an ndéarfá ... nárbh fhearr dúinn fanacht anso agus labhairt leis? Beidh an scéal seacht n-uair níos measa má rithimid agus go mbeireann sé orainn.
- Ríonach:** B'fhéidir go bhfuil an ceart ag Orla. D'fhéadfadh muid a rá leis nach raibh muid ag déanamh a dhath as cosán – nach raibh muid ach inár suí anseo go múinte ag fanacht le Páid agus le Darach.
- Gráinne:** Arú, scrios ar an bheirt agaibh. Tá mise ag baint giota de anois díreach ...
- Ríonach:** Tá mé ag déanamh gurbh fhearr dúinn í a leanstan, a Orla. An bhfuil tú ag teacht?
- Tuairisceoir:** Tá Gráinne ag bailiú léi sa dorchadas go dtí bearna atá sa gclaí agus Ríonach sna sála uirthi. Tá Orla idir dhá chomhairle agus faoin am a socraíonn sí iad a leanacht tá sé rómhall. Scalann solas san éadan uirthi.
- Garda:** Cé atá ansin? Cé thú féin?
- Orla:** O ... Or ... Orla, a Gharda.
- Garda:** Orla Ní Bhriain. Go bhfóire Dia orainn. Céard atá tú a dhéanamh anseo leat féin?
- Orla:** Ag ... ag fanacht le Páid agus le Darach.
- Garda:** Páid? Ach nach bhfuil Páid imithe chuig an bpictiúrlann?
- Orla:** Tá. Ach cheapas ... Dúirt Grá– ... Cheap sí go raibh sé ... go raibh sé anso – sa ... sa pháirc.

Mír 5: Taobh istigh den phictiúrlann

- Darach:** Cá raibh sibh, a Ghráinne?
- Gráinne:** Áit ar bith. Cá bhfuil Carlos, a Pháid? An bhfuil sé libh?
- Glór:** Sh ... Sh ... Sh ...
- Páid:** Ní fheicim Orla. An é an chaoi nár tháinig sí ar chor ar bith?
- Ríonach:** Tháinig sí, ceart go leor. A Ghráinne, cá bhfuil Orla? Caithfidh sé go bhfuil sí thall sa pháirc go fóill. Caithfidh muid a ghabháil ar ais, ar eagla gur éirigh a dhath di.
- Páid:** Sa bpáirc ... D'fhág sibh Orla sa bpáirc – léi féin! Céard sa diabhal? ... Cén fáth ar fhág sibh í? Céard atá oraibh?
- Glór:** Sh ... Sh ...
- Ríonach:** A Ghráinne, nár cheart dúinn a ghabháil anonn go bhfeicfidh muid ...?
- Gráinne:** Arú, lig domh, a Ríonach. Ní naíonán í. Déanfaidh sí a bealach féin.
- Ríonach:** Rachaidh mé anonn liom féin, más mar sin atá.
- Páid:** Fan mar atá tú, a Ríonach. Gabhfaidh mise anonn. Coinnigh mo shuíochán dom.

Mír 6: Ar ais sa pháirc

- Garda:** Céard atá tusa a dhéanamh anseo, a Pháid? Cheap mé go raibh tú ag an bpictiúrlann.
- Páid:** Bhí, a Dheaide. Ach dúirt Ríonach go raibh Orla abhus anseo léi féin. Ní raibh a fhios agam céard a bhí ag tarlú. Cén chaoi ar fhág an bheirt raicleach sin anseo thú, a Orla? An bhfuil sibh in árach a chéile nó rud eicint?
- Orla:** Ó, a Pháid. Dúirt Gráinne liom gur líomanáid a bhí sa bhuidéal. Chuir sí an dubh ina gheal orm. Ní raibh a fhios agam gur ...
- Garda:** Céard é seo faoi bhuidéal? Agus cé hí Gráinne? Inis dom, a Orla, céard go díreach a bhí tú féin agus do chairde a dhéanamh anseo? Ná habair liom gur ag ...
- Orla:** Ní bhraithim rómhaith. Tá míobhán i mo cheann.
- Páid:** Seo. Suigh síos nóiméad. Fan go bhfaighe mé greim ar an nGráinne sin. Ní mórán í. Bainfidh mise siar aisti é.
- Garda:** Déarfainn gur cheart dúinn tusa a thabhairt abhaile anois, a Orla. Ní féidir leat ...
- Orla:** Ach marófar mé! Nach bhféadfaimis ...
- Páid:** B'fhearr duit a ghabháil abhaile, a Orla. Gabhfaidh mise in éindí libh.
- Orla:** Ach ní theastaíonn uaim dul abhaile. Ní thuigeann éinne de lán na beirte agaibh ...
- Garda:** Níl an dara rogha agam, a Orla. Caithfidh mé thú a thabhairt abhaile. Agus ansin caithfidh mé an scéal seo a fhiosrú.

AINM:

Eiseamláirí Rang a Sé

ÉADAÍ / SIOPADÓIREACHT

CEACHT 1

1. Ba mhaith le mo mháthair / ...*(ainm)* fios a bheith aici / aige tráthnóna / ...*(an uair a bheidh an freagra ag teastáil)* an mbeidh tú ag teacht linn nó nach mbeidh / ...*(an rud ba mhaith leis an duine a fháil amach)*. [Ba mhaith le Mam a fhios a bheith aici tráthnóna pé acu an mbeir ag teacht inár dteannta nó nach mbeir. / Tá mo Mhama ag iarraidh fios a bheith aici tráthnóna cé acu a bheidh tú nó nach mbeidh tú ag teacht in éineacht linn.]

☐

2. Bhí sé fial flaithiúil riamh sa saol. [Bhí an-chroí aige. / Fear gnaíúil a bhí ann. /

Bhí croí mór maith aige.]

☐

3. Le roghnú ag an múinteoir de réir riachtanais na ndaltaí agus iad i mbun cumadóireachta / aisteoireachta:

☐

CEACHT 2

1. Le roghnú ag an múinteoir de réir riachtanais na ndaltaí agus iad i mbun plé:

☐

CEACHT 3

1. Cheap mise [Shíl mise / Cheapas-sa] agus ...(ainm) go dtabharfadh / nach dtabharfadh a tuismitheoirí cead d'Aija dul [a ghabháil] go dtí an chluiche [go dtí an gcluiche] mar ...(cúis go raibh siad den tuairim sin).

☐

2. Dúirt máthair Aija / ...(ainm) go dtabharfadh sí luach [fiacha] an ticéid traenach [luach na traenach] agus luach [fiacha] thicéad an chluiche do mháthair Bhrídín / go ....

☐

3. Le roghnú ag an múinteoir de réir riachtanais na ndaltaí agus iad i mbun plé agus i mbun an chluiche:

☐

CEACHT 4

1. Sin (é) mar [Sin é an chaoi] is fearr é mar bainfidh mé [bainfead] cúpla bliain as / mar ...(cúiseanna eile).

☐

2. Is é / í seo [Seo é / í] an ... is fearr (amuigh) [is iontaí] faoi luí na gréine [faoi spéir / ar dhroim na cruinne]. Má cheannaíonn tú an ... seo (uaim) beidh / tiocfaidh / éireoidh / ...(briathra eile san aimsir fháistineach) ...(cur síos an dalta ar bhuntáistí an ruda atá á dhíol).

Bhainfinnse an-úsáid as sin. ... (cúis). / Níl a fhios agam [Ní fheadar] anois. Caithfidh mé [Caithfead] mo mhachnamh a dhéanamh [cuimhneamh orm féin / smaointiú]. ... (cúis). / An ag magadh (fúm) atá tú! Ní fiú faic [tada / na seacht mallacht / uisce na bhfataí] é sin. ... (cúis). / ... (an ceannaitheoir ag glacadh leis an áitiú nó ag diúltú dó).

☐

3. Le roghnú ag an múinteoir de réir riachtanais na ndaltaí agus iad i mbun an chluiche:

☐

CEACHT 5

1. Tá an t-ádh orainn [Tá seans linn] gur féidir [go dtig] rudaí [nithe / earraí] atá níos deise / níos spéisiúla / níos ... (aidiachtaí eile) a cheannach gan aon stró [go furasta / go héasca / gan (aon) dua] sa lá atá inniu ann. / Cuirtear barraíocht [an iomarca] brú orainn rudaí a cheannach nach bhfuil aon ghnó againn díobh [nach bhfuil gá againn leo]. / ... (dearcadh na ndaltaí i leith an ábhair).
☐ _____
2. Tá ciall le cuid dá bhfuil á rá ag ... (ainm) ach caithfear cuimhneamh [smaointiú / a chur san áireamh] freisin [fosta / chomh maith] .... / Cinnte [Siúráilte], is féidir [thig] a rá go bhfuil ... ach ní mór [caithfear] cuimhneamh freisin [fosta / leis] go bhfuil .... / Ba mhaith liomsa cur leis an méid [leis an mhéid] atá ráite ag ... (ainm) maidir le [i dtaca le] .... / Bhí an ceart (ar fad) ag ... (ainm) nuair a dúirt sé / sí .... Déarfainn féin chomh maith .... / A Chathaoirligh, an bhféadfainnse [an dtig liomsa] rud éigin [inteacht] a rá?
☐ _____
3. Cheapfainn [Sílim / Deinim amach] gur tugadh níos mó ama do na daoine a bhí ag caint ar son [i bhfabhar] an rúin ná mar a tugadh dóibh siúd a bhí ag caint ina choinne [ina éadan]. / Dúradh liomsa a bheith i mo thost [mo bhéal a dhúnadh] toisc [cionn is / mar] go raibh mo dhóthain [mo sháith] ráite agam! / Is mór an trua nár tugadh níos mó ama dúinn chun an t-ábhar a phlé. Bhí go leor [cuid mhór / mórán] rudaí eile le rá ag daoine.
☐ _____

CEACHT 1

1. **Bhain timpiste** [taisme] **bhóthair dom** [domh] / **do ...** (ainm). [Gortaíodh mé / ... (ainm) i dtimpiste bhóthair. / Bhí mé / ... (ainm) i dtimpiste bhóthair.] **Is é an rud is mó is cuimhin** [cuimhneach] **liom / leis / léi faoi (ná) ...** (cur síos ar an taisme).
☐ _____
2. **Dá mba mise Cormac** [Dá mbeinnse in áit Chormaic] **bheinn / ní bheinn / chuirfinn / ní chuirfinn / chaithfinn / ní chaithfinn / thabharfainn / ní thabharfainn / ...** (briathra eile sa mhodh coinníollach) **...** (tuairiscí na ndaltaí ar a ndéanfaidís dá mbeidís sa chás ina bhfuil Cormac).
☐ _____

CEACHT 2

1. **Is dócha** [Is dóigh] **gur tháinig ...** (duine) **go dtí** [chuig] **an teach** [an tigh] / **gur ghlaigh** [gur scairt] **...** (duine) **orthu ar an bhfón** / **...** (slite a fuair siad an scéal, de réir thuairimí na ndaltaí). **Tá mé cinnte** [Táim siúrálte / Chaithfeadh sé] **gur bheag nár thit an t-anam astu** [gur baineadh an mothú astu / gur baineadh stad astu] / **gur líon a gcroí le huafás** [le scéin / le sceon] / **go raibh siad croite go dona.**
☐ _____

CEACHT 3

1. **Dúirt Oisín gurb amhlaidh a bhí sé** [gurb é an chaoi a raibh sé] **ina phaisinéir i seanmhótar** [i seancharr] **a cheannaigh a chara, nach raibh aon taithí** [aon chleachtadh] **tiomána ag an gcara agus gur imigh an mótar** [an carr] **den bhóthar / gur imigh an carr** [an mótar] **ó smacht** [as smacht] / **gurb amhlaidh a** [gurb é an chaoi a(r)] **... / go raibh ... / nach raibh ...** (an chúis agus an chaoi ar tharla an timpiste).
Dúirt an léitheoir nuachta [Bhí sé ráite ar an nuacht] **...** (cur síos ar thimpiste a bhí á tuairisciú le déanaí sna meáin).
☐ _____
2. **Déarfainn go raibh sé ar a sheanléim arís sula i bhfad** [sara i bhfad / roimh i bhfad / go gearr ina dhiaidh sin] / **gur thóg** [gur ghlac] **sé (na) blianta (fada) air** [uaidh] **teacht** [a theacht] **chuige féin / nach bhfuair sé lúth na gcós ar ais beag ná mór** [ar chor ar bith / in aon chor] / **gur fheabhsaigh** [gur bhisigh] **sé beagán** [rud beag / ar éigean / ábhairín] / **...** (de réir thuairiscí na ndaltaí).
☐ _____
3. **Thuas seal thíos seal, sin mar a bhíonn an saol.**
☐ _____

CEACHT 4

1. Le roghnú ag an múinteoir de réir riachtanais na ndaltaí agus iad ag cur agus ag freagairt na gceisteanna:

☐

2. Nathanna úsáideacha as Cuid 2 den scéal le roghnú ag an múinteoir:

(Nóta: Tabhair tús áite do nathanna a mbeidh deis ag na daltaí úsáid rialta a bhaint astu, e.g. **Ghoill sé go mór uirthi.** [Bhris sé a croí.] agus **Ní raibh aon fhonn cainte air.**)

☐

CEACHT 5

1. **Caith do ...**(trealamh) / **Cuir ort do ...**(trealamh) / **Ceangail do ...**(trealamh) / **...**(briathra eile sa mhodh ordaitheach) **do ...**(trealamh) **i gcónaí agus tú ag ...**(gníomh).

☐

2. **Rothaíocht. Is é ‘t’ an litir dheireanach (atá) san fhocal** [sa bhfocal] **‘rothaíocht’.** / **...**(focail eile). **Is é ‘...’ (litir) an litir dheireanach (atá) san fhocal** [sa bhfocal] **‘...’ (an focal a litríodh)’.**

☐

3. **Nár sháraí Dia do shláinte.**

Tuilleadh bisigh chugat.

Go lige Dia do shláinte leat.

Nára fada go raibh tú [go rabhair] **ar do sheanléim arís.**

Sláinte chugat is cabhair.

☐

ÓCÁIDÍ SPEISIALTA – AN tSAMHAIN

CEACHT 1

1. Nach bhfuil sé iontach [thar a bheith / an-] aisteach [ait] / spéisiúil [suimiúil] / barrúil [greannmhar / ait] / ... (aidiachtaí eile) go mbíodh / nach dtéadh / ... (briathra eile san aimsir ghnáthchaite) ... (rudaí a chuir ionadh ar na daltaí) san am a chuaigh thart [san am atá caite / san am atá imithe].
☐ _____
2. Faoi Shamhain [Um Shamhain] san am a chuaigh thart [san am atá caite / san am atá imithe] chreideadh daoine go mbíodh taibhsí ag dul [ag gabháil] thart [timpeall] / bhaintí úsáid as piseoga [piseoga] chun an t-olc [leis an drochrud / leis an anachain] a choinneáil [a choimeád] ó dhoras / d'imríte go leor [cuid mhór / fuilleach] cluichí / chuirte ... / deirte ... / théite ... / ... (cur síos ar nósanna agus ar phiseoga nach ann dóibh anois).
☐ _____
3. Thug an bheirt againne suntas don [Thug an bheirt againne aird ar an / Dhein an bheirt againne iontas don] dá rud seo thar rud ar bith [aon rud] eile de bharr [cionn is / toisc / mar gheall] ... (cúis lena rogha).
☐ _____

CEACHT 2

1. Ceapaimse [Sílimse / Déarfainnse] gur deargsheafóid [amaidí / amadántaíocht (cheart)] atá ansin / sna piseoga [sna piseoga] ar fad [uilig]! ... (cúis le dearcadh na ndaltaí). / Ní bheinn ag déanamh fonóide [ag magadh] faoi sin / fúthu / ag caitheamh drochmheas air sin / orthu [ag déanamh beag is fiú de sin / díobh] mar gur cuid dár gcultúr iad / mar go ... (cúis le dearcadh na ndaltaí) / mar gur ... (cúis le dearcadh na ndaltaí).
☐ _____
2. A thiarcais! [Ó, a dhiabhail!] Ní fhéadfaidh mé [Ní thiocfadh liom] / Tá drogall [leisce] orm ... (dul in áit / rud a dhéanamh) de bharr [cionn is / toisc / mar gheall] ... (míniú ar an bpiseog atá i gceist). Dhera [Arú], níl ciall ná réasún leis sin [ná bíodh seafóid ort / níl brí ná dealramh leis sin]. / Ná habair liom go gcreideann tú an ráiméis (gan dealramh) [an amaidí / an tseafóid] sin! [Ná habair liom go dtugann tú isteach dá leithéid sin!] / ... (rudaí eile chun intinn an duine a athrú).
☐ _____

CEACHT 3

1. **Bhí (cuid de) na cleasa** [cleasanna] **a bhíodh acu fadó aisteach** [ait / iontach] / **gránna** [cruálach] / **barrúil** [greannmhar] / ... (aidiachtaí eile).
Ní bheadh glacadh ar bith [aon ghlacadh] **leis an sórt** [leis an saghas / leis an gcineál] **sin bithiúnaíochta** [scabhaitéireachta / mí-iompair / geallamansaíochta] **sa lá atá inniu ann. Dá ndéanfadh duine againn a leithéid (sin) (de rud) is éard a tharlódh** [a thitfeadh amach] **(ná)** ... (an rud a tharlódh, de réir thuairimí na ndaltaí).

☐

2. **Ceapaimse** [Sílimse / Déarfainnse] / **Ceapann** [Síleann / Déarfadh] **an bheirt againne gurb é / í** ... (ainm) **a dúirt / a scríobh é sin** / ... (an rud a dúirt / a scríobh an dalta).
Is é / Ní hé / Is í / Ní hí. / ... (freagraí eile).

☐

ÓCÁIDÍ SPEISIALTA – AN NOLLAIG

CEACHT 1

1. Is dána (agus is deiliúsach) an gnó duit / daoibh teacht faoi dhíon an tí seo / é sin a rá / a leithéid de rud a dhéanamh / tosú [toiseacht] gan mé [de m'uireasa] / ... (de réir mholtaí na ndaltaí).

☐

2. A ... (ainm), cén abairt, i do thuairimse [a cheapfása / a déarfása], atá i gceist / a théann leis an bpictiúr [leis an phictiúr] atá tarraingthe anseo?

... (an abairt a shíleann an dalta atá léirithe). / Ní fhéadfainn a rá [Ní fheadar] / Níl mé [Nílim] siúrálte [cinnte] ach tabharfaidh mé [tabharfad] buille faoi thuairim. ... (an abairt a shíleann an dalta atá léirithe).

☐

CEACHT 2

1. Ní fhéadfainn é (sin a dhéanamh) [Ní bheinn in ann é sin a dhéanamh / Ní thiocfadh liom é sin a dhéanamh] mar nach bhfuil [níl] aon lámh orm / mar ... (cúis nach féidir rud a dhéanamh). / Faraor [Is trua] nár fhan mé [nár fhanas] sa bhaile [ag baile / sa mbaile] sa(n) / i(n) ... (áit)! / A thiarcais [A Mhaighdean / A Mhuire Mháthair], an bhfuil an bhean / ... (duine eile) as a m(h)eabhair [bailithe]? / Táim [Tá mé] siúrálte [cinnte] go dtitfeadh an leanbh / an ... uaim dá ndéanfainn iarracht é / í a ardú [a ardach / a chrochadh / a thógáil]! / ... (smaointe an chailín, de réir thuairimí na ndaltaí).

☐

CEACHT 3

1. Nach deacair [doiligh] an cruth ceart a chur air / é a mhúnlú / é a choinneáil [a choimeád] tais / ... (rud a dhéanamh)!
Dhera [Arú], níl sé chomh deacair [crua] sin! Cuir braon uisce air. / Fuin [Múnlaigh] an chré. / Tosaigh arís. / ... (comhairle na ndaltaí).
Mallacht mo chait air (mar rud)! [Scríos fia air! / Scread mhaidine air! / Mo sheacht mallacht air!]
Nílim ábalta [Níl mé in ann / Ní thig liom] tóin ná ceann [bun ná barr] a dhéanamh de.

☐

2. Le roghnú ag an múinteoir de réir riachtanais na ndaltaí agus iad ag múnlú na cré:

☐

CEACHT 1

1. **Dá / Mura** [Abair [Cuirim i gcás] go / gur / nach / nár] ... (cur síos ar chúinsí) **seans / is beag seans (atá ann)** [níl mórán seans (ann)] / **níl aon seans (faoin spéir)** [níl caoi [dóigh] ar bith] **go ligfí dom** [go dtabharfaí cead dom / go bhféadfainn] **dul** [a ghabháil] **ann. Bhraithfeadh sé ar ...** (cúinsí).

☐

2. **Is éard a rinne** [Is é a dhein] **an grúpa seo againne leis na blúirí eolais a tugadh dúinn** [a bhí tugtha dúinn] **(ná)** ... (cur síos ar an gcur chuige a d'úsáid siad).

De bharr [Toisc / Mar gheall (ar) / Siocair] **gur tugadh le fios i mblúire eolais ...** (uimhir) / **i mblúirí eolais ...** (uimhreacha) ... (an t-eolas a tugadh sa bhlúire eolais) **d'oibrigh an grúpa seo againne amach** [shocraigh / d'aontaigh ár ngrúpa] **gur dócha go n-éireodh le / nach n-éireodh le** [go bhféadfadh / nach bhféadfadh] **Tarlach dul** [a ghabháil] **chuig an gcoirm cheoil** [chuig an choirm cheoil / go dtí an choirm cheoil].

... (tuairimí éagsúla a cuireadh chun cinn agus na daltaí ag plé na mblúirí eolais ina ngrúpaí).

☐

3. **Le roghnú ag an múinteoir de réir riachtanais na ndaltaí agus iad i mbun plé:**

☐

CEACHT 2

1. **D'fhéadfadh (sé)** [B'fhéidir / Tharlódh] **go bhfuil an cailín** [an ghirseach] **sa chéad suíochán** [sa suíochán chun tosaigh] / **an buachaill** [an gasúr / an stócach] **leis an ngruaig** [leis an ghruaig] **rua sa suíochán** [sa tsuíochán] **deiridh** [deireanach] / **an ...** (cur síos ar dhuine ar an bpóstaer) **ag rá leis an / ag cur i gcuimhne don / ag fiafraí den / á mholadh don / ag fógairt ar an / á chur ina luí ar an duine** [té] **atá suite** [ina s(h)uí] **lena t(h)aobh** [ag a t(h)aobh / taobh leis / léi] / **trasna uaidh / uaithi / os a c(h)omhair** ... (an rud atá á rá).

Déarfainnse [Shílfinnse] **gur ar ... atá an buachaill** [an gasúr / an stócach] / **an cailín** [an ghirseach] / **an fear ag smaoineamh** [ag cuimhneamh / ag smaointiú]. / **Cheapfainnse** [Mheasfainnse / Déanaim amach] **nach bhfuil a dhath beo** [aon cheo / rud ar bith / aon ní] **ar a n-intinn** [ina gceann] **acu ach** [seachas] **an choirm cheoil / ...** (an rud atá ar intinn ag an duine).

☐

2. **Is fánach an áit a bhfaighfeá gliomach.** [Is iontach an áit a bhfaighfeá gliomach. / Is olc an áit ná geofa breac.]

☐

CEACHT 3

1. Le roghnú ag an múinteoir de réir riachtanais na ndaltaí agus iad i mbun plé agus aisteoireachta:

☐

CEACHT 4

1. Déarfainn go bhfuil féith an cheoil ionam [go bhfuil mianach an cheoil ionam / go bhfuil luí agam leis an gceol]. Ceapaim [Sílim / Is dóigh liom] go bhfuil mé [go bhfuilim] **thar barr** [ar fheabhas / go hiontach / go maith] / **réasúnta** [measartha maith / sách maith / maith go leor] (**ag casadh** [ag bualadh / ag seinm / ag seinnt]) **ar an ...** (gléas ceoil) / **ag gabháil fhoinn** [ag amhránaíocht / ag canadh / ag casadh amhráin / ag amhrán].
Ní cheapaim [Ní shílim / Ní dóigh liom] **féin go bhfuil féith an cheoil ionam. Níl mé** [Nílim] **thar mholadh beirte / Níl maith ná maoin** [maith ar bith beo] **liom** [ionam] **ag an gceol** [chuig an gceol / chuig an cheol] / **ag** [chuig] **an amhránaíocht.** [Níl aon chríoch orm chun ceoil / chun amhránaíochta.]

☐

CEACHT 5

1. Nathanna úsáideacha as an scéal le roghnú ag an múinteoir:
(Nóta: Tabhair tús áite do nathanna a mbeidh deis ag na daltaí úsáid rialta a bhaint astu, e.g. **Bhí sciob sceab** [ráchairt mhillteanach] **ar ....** agus **Thabharfainn** [Bhéarfainn] **mo dhá shúil ar ....**)

☐

2. Le roghnú ag an múinteoir de réir riachtanais na ndaltaí agus iad ag cur agus ag freagairt na gceisteanna:

☐

AN SCOIL SEO AGAINNE

CUID 1: TAIGHDE – STAIR NA SCOILE

1. ... an t-ainm atá ar an scoil seo againne. [... ainm na scoile seo againne.] **Bunaíodh an scoil sa bhliain** [sa mbliain] ... (bliain). ... (uimhir) **daltaí a bhí ar rolla na scoile an bhliain ar bunaíodh í. Tógadh foirgneamh nua** [úr] / **Cónascadh an scoil le** ... (ainm scoile) / **Cuireadh síneadh** [giota eile / píosa breise / breis] **leis an scoil / Lonnaíodh an scoil ar shuíomh** [ar láthair] **nua** [úr] **sa bhliain** [sa mbliain] ... (bliain). / ... (eolas atá ag na daltaí faoi dhátaí tábhachtacha i stair na scoile).
Níl a fhios agamsa mórán [Ní fheadarsa puinn] / **an oiread sin / faic (na ngrást** [na fríde]) **[a dhath (beo [riamh]) / rud ar bith / tada (ar bith beo)] faoi stair na scoile.**

☐

CUID 2: TAIGHDE - AN SCOIL SA LÁ ATÁ INNIU ANN

1. ... (ainm) an t-ainm atá ar phríomhoide / ar leasphríomhoide / ar rúnaí / ar ... (daoine atá fostaithe sa scoil) [Is é / Is í ... (ainm) príomhoide / ...] **na scoile seo againne. Beirt / triúr / ceathrar / ... (uimhir phearsanta) atá ar fhoireann mhúinteoireachta na scoile i mbliana. Is é / Is í ... (ainm) atá ag múineadh** [ag teagasc] **rang** ... (uimhir) **faoi láthair** [i láthair na huaire]. ... (líon daltaí) **daltaí** [scoláirí] **atá ar rolla na scoile i mbliana / ... (cur síos ar nithe éagsúla a bhaineann le pearsanra na scoile).**
2. ... (ainm) an t-ainm atá ar an scoil seo againne. **Tá an scoil suite** [tógtha / lonnaithe] **sa(n) / i(n)** ... (baile / ceantar). **Scoil bheag / Scoil mhór atá inti. / ... (cur síos ar an bhfoirgneamh). / Is é mana na scoile (ná) ‘...’ (mana). / Seo iad** [Is iad seo] **na háiseanna / na ... (nithe eile) atá againne sa scoil: ... (cur síos ar nithe éagsúla a bhaineann leis an scoil). ... (eolas eile maidir leis an scoil de réir thuairiscí na ndaltaí).**

☐

AN AIMSIR / BIA

CEACHT 1

1. Déarfainnse go mbíonn an ceart ag (lucht) oifig na haimsire [ag an dream in oifig na haimsire / ag lucht na haimsire] **formhór an ama** [an chuid is mó den am]. / **Ní fhéadfá mórán** [puinn] **airde** / **aon aird** [aird ar bith] **a thabhairt ar an réamhaisnéis** [ar thuar na haimsire]. / ... (de réir thuairimí na ndaltaí).

☐

2. Bhítí ag brath go mór ar chomharthaí aimsire sa dúlra agus sa timpeallacht. Deirtí dá mbeadh / dá dtiocfadh / dá mbaileodh / dá bhfeicfeá / dá gcloisfeá ... (comhartha ar leith) gurbh in (é) le rá nárbh fhada uathu an bháisteach [go raibh báisteach air] / **gur drochaimsir a bhí ag teacht** [ar an mbealach] / ... (cur síos ar an gcineál aimsire a chreidtí a bheith á thuar ag comhartha ar leith). / ... (de réir thuairiscí na ndaltaí).

☐

CEACHT 2

1. Is é an chéad / an dara réamhaisnéis [tuar aimsire] **an ceann is mó** [is fearr] / **is lú a d'oirfeadh** [a d'fheilfeadh] **do lá an bheárbaiciú toisc** [cionn is / ó tharla / mar] **gur aimsir bhreá** [dea-aimsir] / **báisteach** / **ceathanna** [múraíl] (scaipthe) / **gaoth láidir** / **gála** / ... (cineál aimsire) **atá geallta** [tugtha (amach) / tuartha].

☐

2. Is ag ... (ainm) a bhí an réamhaisnéis **ab oiriúnaí** [ab fheiliúnaí / ba chirte] **le haghaidh** [i gcomhair / do(n)] ... (imeacht / ócáid ar leith) **toisc** [de bharr / mar gheall / cionn is] ... (cúis).

☐

CEACHT 3

1. Is iad na bianna [Is é an bia / Is í an bheatha] **(c(h)eannann) c(h)éanna a bhí againne** / **ag ...** (an té a raibh an beárbaiciú aige / aici). / **Bhí sailéad prátaí** [fataí] / **ispíní** / **filléid sicín** [filléid chirce] / ... (bianna a bhí luaite sa scéal) **acusan ach ní raibh siad** [ní rabhadar] **sin againne** / **ag ...** (an té a raibh an beárbaiciú aige / aici). / **Ní raibh an rogha céanna** [an oiread céanna de rogha] **againne** / **ag ...** (an té a raibh an beárbaiciú aige / aici) **ó thaobh bia / dí de.** / ... (de réir thuairiscí na ndaltaí).

☐

2. **Bhí mé** [Bhíos] **caillte** [lag / stiúgtha] **leis an ocras** [Bhí mo bholg thiar ar mo dhroim leis an ocras] **an lá / tráthnóna / oíche áirithe seo de bharr** [toisc / mar / cionn is] **nach raibh faic** [a dhath / tada / aon cheo / smeach] **ite agam ó mhaidin** / ... (cúis). / **Is éard** [Is é an rud] **a rinne mé ná** ... (de réir thuairiscí na ndaltaí).

☐

CEACHT 5

1. **Bia milis / searbh / géar / goirt / saillte / Síneach / ...**(aidiachtaí) **is mó a thaitníonn** [is deise / is fearr] **liomsa.** [B'fhearr liomsa bia ... (aidiachtaí) ná aon saghas bia eile.] / **Ní bhlaissinn / Ní íosfainn ...**(cineál bia) **dá bhfaighinn Éire air** [ar ór ná ar airgead / ar ór na cruinne / dá sábhálfadh [dá saorfadh] sé ón mbás mé / dá n-íocfá mé].

☐

CEACHT 6

1. **Is éard ba mhaith liomsa a fháil amach ná** [Ba mhaith liomsa a fháil amach] **cé hé féin / cén fáth** [tuige / cad chuige] **a** [go] **bhfuil cáil** [ainm in airde] **air / cén tslí bheatha** [cén tslí mhaireachtála] **atá aige / cá bhfuil sé ina chónaí** [cá bhfuil cónaí air] / **an maith leis go bhfuil an oiread sin aithne air** [go bhfuil ainm in airde air] / ... (ceisteanna na ndaltaí faoin té atá sa phictiúr).

☐

AN TEILIFÍS / CAITHEAMH AIMSIRE – AN SOBALDRÁMA ‘COIS CUAIN’

CEACHT 1

1. **Déarfainnse** [Chearfainnse / D'fhéadfadh sé / Deirimse amach] / **Is léir** [Tá sé soiléir] **gur cairde** / **deirfiúracha** / **deartháireacha** / **cúpla** / **col ceathracha** / ... (gaol) **iad** ... (ainmneacha) [go bhfuil gaol ag ... (ainm) le ... (ainm)] **cionn is** [de bharr / toisc / mar] ... (leideanna sa sobal).

2. **Tá Gráinne dícheillí** [amaideach / seafóideach]. [Níl aon chiall ag Gráinne.] **Nach gceapfá** [Nach sílféa] **go mbeadh a fhios aici nár cheart** [nár chóir] / **gur cheart** [gur chóir] ... (rudáí ba chóir a dhéanamh chun sábháilteacht ar an idirlíon a chinntiú). / **Chomh fada** [A fhad] **is go** / **nach** ... (de réir thuairimí na ndaltaí) **níl dochar ar bith** [aon dochar / aon díobháil] **ann**.

3. **Déanfad** [Déanfaidh mé] **mo mhíle dícheall (a theacht** / ... (rudáí eile a dhéanamh)).

CEACHT 2

1. **Bonjour! Ca va?** / ... (an rud a deir cairde i dteangacha éagsúla nuair a chasann siad ar a chéile).

2. **Au revoir!** / ... (an rud a deir cairde i dteangacha éagsúla agus iad ag fágáil slán ag a chéile).

3. **Sílimidne** [Ceapann muidne / Deirimidne amach] **go raibh** / **Is léir go raibh** ... (ainm) **cúthail** [cúthalach / náireach / támáilte] / **éadmhar** / **neirbhíseach** / **náirithe** / **mífhoighneach** / ... (mothúcháin eile) [go raibh ... (ainm) ag brath cúthalach / go raibh éad ar ... (ainm), etc.,] **nuair a dúirt sé / sí ‘...’**.

Is dóigh linne [Tá muidne ag déanamh / Deirimidne amach] **nach raibh** ... (ainm) **ach ag cur i gcéill** [ag ligean [ag ligint] air / uirthi] / **ag plámás (le ... (ainm))** / **ag ... nuair a dúirt sé / sí ‘...’**.

CEACHT 3

1. Ós rud é [Ó tharla / Toisc / De bharr / Cionn is] **go / gur / nach / nár ...**(cúinsí) **gach seans** [chuile sheans / tá gach aon tseans ann] **go ligfear ann í** [go scaoilfear ann í / go dtabharfar cead di dul ann] / **is beag seans go ligfear ann í** [go scaoilfear ann í / go dtabharfar cead di dul ann] / **is deacair a rá** [a dhéanamh amach] **cad** [céard / cad é] **a tharlóidh** [a tharlós] / ... (de réir thuairiscí na ndaltaí).
☐ _____
2. **Is é an fáth** [Is í an chúis] **is mó a** [go] **n-insíonn páistí** [leanaí / daoine óga] **bréaga** [go mbíonn daoine óga ag tabhairt [ag insint] éithigh] **ná ...** (cúiseanna de réir thuairimí na ndaltaí).
☐ _____
3. **Tá an bheirt againne den tuairim** [den bharúil] **nár cheart bréag a insint** [éitheach a thabhairt [a insint]] **riamh** [choíche] / **nach mbeadh mórán dochair ann** [gur beag dochair a bheadh ann / nach mór an díobháil a dhéanfadh sé] **bréag a insint** [éitheach a thabhairt [a insint]] **sa chás (is) go / nach ...** (cúinsí de réir thuairimí na ndaltaí). / **Níl an bheirt againn** [Nílimid] **ar aon fhocal** [ar aon aigne / ar fhocal amháin] **faoi seo. ...** (cur síos ar dhearcadh na beirte).
☐ _____

CEACHT 4

1. **Nathanna / abairtí as an sobaldráma a d'úsáid Orla lena cás a threisiú:**
(Nóta: Tabhair tús áite do nathanna a mbeidh deis ag na daltaí úsáid rialta a bhaint astu.)
_____
_____
☐ _____
2. **Le roghnú ag an múinteoir de réir riachtanais na ndaltaí agus iad i mbun plé agus aisteoireachta:**
_____
_____
☐ _____

CEACHT 5

1. Feictear domsa [Chítear domhsa] **go / nach bhfuil / bhfaigheann / dteastaíonn / ...**(briathra eile) ... (pointí na ndaltaí). [Ó mo thaobhsa den scéal [De réir mar a chímse é] tá / níl / faigheann / teastaíonn / ... (briathra eile) ... (pointí na ndaltaí).] **Is é an fáth** [Is í an chúis] **a ndeirim é seo ná ...** (cúis de réir thuairimí na ndaltaí).

☐

2. **A Chathaoirligh, an bhféadfainnse** [an dtig liomsa] **rud éigin** [inteacht / eicint] **eile a chur leis na pointí atá cláraithe cheana féin, más é do thoil é** [le do thoil]? [A Chathaoirligh, an bhféadfainnse cur leis na pointí atá cláraithe cheana féin, más é do thoil é?]

A Chathaoirligh, níor cláraíodh an pointe faoi [fá dtaobh de / i dtaobh / mar gheall ar] **... ar chor ar bith** [in aon chor].

☐

3. **Bunaithe ar na pointí** [na hargóintí] **a cuireadh chun cinn** [a cuireadh os ár gcomhair / a ardaíodh] **creideann an rang seo go bhfuil / nach bhfuil daoine óga i dtús na ndéaga sách ciallmhar** [go bhfuil / nach bhfuil déagóirí óga ciallmhar a ndóthain / go bhfuil / nach bhfuil dóthain céille ag déagóirí óga] **le breathnú amach** [chun faire amach / le haire a thabhairt] **dóibh féin.**

☐

CEACHT 6

1. **Nathanna as an sobaldráma a d'úsáid Gráinne agus Orla:**

(Nóta: Tabhair tús áite do nathanna a bhaineann le duine a mhealladh agus le glacadh nó diúltú do thairiscint.)

☐

2. **Le roghnú ag an múinteoir de réir riachtanais na ndaltaí agus iad i mbun aisteoireachta:**

☐

CEACHT 7

1. Is iondúil [Is gnách] go mbíonn plotaí casta / fadhbanna le réiteach / teannas idir na carachtair / achrann idir na carachtair / míthuiscintí idir na carachtair / ... (saintréithe eile de réir thuairimí na ndaltaí) i sobaldráma. Sa sobal 'Cois Cuain' agus sa sobal ... (ainm an tsobaldráma eile) ... (cur síos ar na plotaí, fadhbanna, etc.).

☐

2. Dá mbeinnse i bhfolach agus Garda ar mo thóir [i mo dhiaidh] / Dá mbeinnse ... (cás éigin eile) tá mé cinnte [táim siúrálte / táimse á rá leat] go / nach ... (an rud a dhéanfaidh an dalta). ... (an chúis a ndéanfaidh sé / sí an rud sin).

☐

CEACHT 8

1. Is duine mífhoighneach [griothalach] / cúthail [cúthalach / náireach / támáilte] / réchúiseach [sochma / neamhfhuadrach] / béasach [mín macánta / múinte] / aerach [spráúil] / cantalach [cancrach / ciotrúnta / clamhsánach] / goilliúnach / glic / suáilceach [cairdiúil] / greannmhar [barrúil] / ... (aidiachtaí eile) í / é ... (ainm). Léiríonn [Taispeánann] sé / sí é seo nuair a deir [a deireann] / a dhéanann sé / sí ....

☐

CEACHT 10

1. Le roghnú ag an múinteoir de réir riachtanais na ndaltaí agus iad i mbun aisteoireachta:

Tráth na gCeist Dheireadh na Bliana

RIALACHA

1. Roghnaigh triúr daltaí chun na ceisteanna a chur sna babhtaí difriúla.
2. Roinn an chuid eile den rang ina ghrúpaí de cheathrar. Tabhair bord do gach grúpa agus cuir litir ar gach bord. Mínigh do na daltaí go mbeidh freagraí na gceisteanna le scríobh acu seachas iad a fhreagairt ó bhéal. Tabhair trí leathanach bán an grúpa dóibh.
3. Iarr ar gach grúpa captaen a roghnú. Scríobhadh an captaen an litir a thug tú don ghrúpa agus ‘Babhta 1’ ar bharr an chéad leathanaigh agus uimhreacha 1 go dtí 10 ina gcolún taobh thíos, áit a scríobhfaidh siad na freagraí. Scríobhadh sé an litir a thug tú don ghrúpa agus ‘Babhta 2’ ar bharr an dara leathanaigh, etc. Mínigh do na grúpaí gur féidir leo freagraí na gceisteanna a phlé os íseal ach nach ceart dóibh iad a roinnt le grúpaí eile. Iarr ar an gcaptaen na freagraí aontaithe a scríobh nuair atá siad pléite ag an ngrúpa.
4. Tabhair ceisteanna Bhabhta 1 do dhalta amháin le léamh amach os ard. Léadh sé amach na ceisteanna go soiléir ceann ar cheann. Cabhraigh leis más gá. Faoin múinteoir atá sé a shocrú cathain a bhogfaidh sé ar aghaidh go dtí an chéad cheist eile.
5. Nuair a bheidh na ceisteanna ar fad i mBabhta 1 léite agus na freagraí scríofa bailigh na leathanaigh ó na captaein.
6. Tabhair ceisteanna Bhabhta 2 do dhalta eile le léamh amach os ard. A fhad is atá na ceisteanna á léamh ceartaigh ceisteanna Bhabhta 1.
7. Nuair a bheidh na ceisteanna ar fad i mBabhta 2 léite agus na freagraí scríofa bailigh na leathanaigh ó na captaein. Léigh amach os ard na freagraí cearta le haghaidh Bhabhta 1 agus scríobh torthaí an bhabhta sin ar an gclár.
8. Lean ar aghaidh go dtí go mbeidh na ceisteanna ar fad curtha, na freagraí cearta ar fad léite amach agus na torthaí ar fad ar an gclár.
9. Ag an ngrúpa leis an líon is mó freagraí cearta a bheidh an bua. D’fhéadfaí duaiseanna beaga a thabhairt don chéad agus don dara háit sa tráth na gceist.

(**Nóta:** D’fhéadfaí torthaí an tráth na gceist seo a mheas chun ceachtanna a roghnú chun dul siar a dhéanamh orthu.)

Tráth na gCeist Dheireadh na Bliana

CEISTEANNA

Babhta 1

1. Cé na hainmneacha a bhí ar an mbeirt chailíní a chuaigh chuig Páirc an Chrócaigh sa scéal 'Corn Mháirtín!'?
2. Breischéim na haidiachta is ea 'níos tábhachtaí' agus 'níos spéisiúla', mar shampla. Ní bhfaighfeá na focail 'tábhachtaí' agus 'spéisiúla' san fhoclóir, áfach, ach gheofá bunchéim na haidiachta. Cé na aidiachtaí a bhfuil na focail 'tábhachtaí' agus 'spéisiúla' bunaithe orthu?
3. Cén cineál siopa a ndeachaigh na cailíní chuige i dtús an scéil 'Corn Mháirtín!'?
4. Sa scéal 'Tá Dia láidir agus Máthair mhaith Aige' níor thug Cormac mórán airde ar na rialacha a bhaineann le sábháilteacht ar bhóithre nuair a bhí sé ag rothaíocht abhaile. Luaigh dhá rud a léiríonn é sin.
5. Ag deireadh an scéil 'Tá Dia láidir agus Máthair mhaith Aige' bhí Cormac ag tabhairt aghaidh ar ospidéal speisialta chun go bhfoghlaimeodh sé conas siúl arís. Cá raibh an t-ospidéal sin lonnaithe?
6. D'fhoghlaímíomar roinnt nathanna chun dea-shláinte a ghuí ar dhaoine atá breoite. Luaigh ceann amháin acu.
7. Luaigh piseog amháin a bhaineann le hOíche Shamhna nach gcreidtear ann níos mó.
8. Luaigh cleas amháin a d'imrítear Oíche Shamhna ach nach n-imrítear níos mó.
9. Léamar scéal 'Míorúilt na Nollag' a bhí scríofa mar a d'inis scéalaí clúiteach as Corca Dhuibhne é. Cé hé an scéalaí sin?
10. Tá dhá ainm ar an gcoinneoir speisialta a úsáideann na Giúdaigh agus iad ag ceiliúradh féile Hanukkah. Scríobh ceann amháin acu.

Babhta 2

1. Sa scéal 'Bhí an lá le Tarlach' conas a fuair Tarlach ticéad don cheolchoirm?
2. Ní fhéadfadh tuismitheoirí Tharlaigh teacht chuig an gceolchoirm sa scéal 'Bhí an lá le Tarlach' agus bhí Tarlach ró-óg le bheith ag faire amach dó féin ag an gceolchoirm. Cén duine fásta a bhí ag faire amach do Tharlach?
3. Cén t-ainm a bhí ar an ngrúpa ceoil a bhí ag seinm sa scéal 'Bhí an lá le Tarlach'?
4. D'fhoghlaímíomar seanfhocal ina luaitear 'gliomach' (nó 'breac') agus a bhaineann le rudaí nó daoine a bheith in áiteanna nach mbeifeá ag súil leo. Cén seanfhocal é sin?
5. Cad a cheannaigh Lorcán taobh amuigh den staid nuair a bhí an cheolchoirm thart sa scéal 'Bhí an lá le Tarlach'?
6. Cén bhliain inar bunaíodh an scoil seo?
7. Tabhair ainm agus sloinne gach múinteoir atá sa scoil seo faoi láthair.
8. Cé mhéad dalta atá ar rolla na scoile i mbliana?
9. _____
(Ceist bunaithe ar eolas a fuarthas agus an tionscadal faoin scoil á ullmhú)
10. _____
(Ceist bunaithe ar eolas a fuarthas agus an tionscadal faoin scoil á ullmhú)

Babhta 3

1. Scríobh síos dhá chomhartha sa dúlra a d'úsáideadh ár sinsir fadó chun an aimsir a thuar, sula raibh réamhaisnéis na haimsire ar fáil ó oifig na haimsire.
2. Cén sloinne a bhí ar an teaghlach a raibh beárbaiciú acu sa scéal 'Ní neart go cur le chéile'?
3. Ainmnigh dhá shaghas feola a bhí ar fáil ag an mbeárbaiciú sa scéal 'Ní neart go cur le chéile'.
4. Scríobh síos nath a chiallaíonn 'Bhí an-ocras orm'.
5. D'éisteamar le hagallamh raidió le cócaire cáiliúil. Cén t-ainm atá ar an gcócaire?
6. Cén t-oideas simplí a thug an cócaire cáiliúil ag deireadh an agallaimh?
7. Ainmnigh ceathrar de na príomhcharachtair sa sobaldráma 'Cois Cuain'.
8. Sa sobaldráma 'Cois Cuain' cén teanga eachtrannach a thaitníonn le hOrla?
9. Conas a d'éirigh le hOrla cead a fháil óna máthair dul chuig an bpictiúrlann sa sobaldráma 'Cois Cuain'?
10. Tá gaol ag an ngarda sa sobaldráma 'Cois Cuain' le duine de phríomhcharachtair an tsobaldráma. Cén príomhcharachtar atá i gceist agus cén gaol atá ag an ngarda leis nó léi?

Tráth na gCeist Dheireadh na Bliana

FREAGRAÍ

Babhta 1

1. Brídín agus Aija
  2. 'Tábhachtach' agus 'spéisiúil'
  3. Siopa carthanais
  4. Bhí cluasáin air, ní raibh clogad air, ní raibh veist shofheicthe air, ní raibh solas ar an rothar, níor sheas sé isteach ag taobh an bhóthair nuair a chonaic sé go raibh carr ag teacht ina threo
  5. Dún Laoghaire
  6. Nár sháraí Dia do shláinte.
Tuilleadh bisigh chugat.
Go lig Dia do shláinte leat.
Nára fada go raibh tú [go rabhair] ar do sheanléim arís.
Sláinte chugat is cabhair.
-
- (Má mhúin tú nath eile scríobh isteach anseo é.)
7. Féach Leabhar an Oide H leathanach 55 agus 57.
  8. Féach Leabhar an Oide H leathanach 65.
  9. Bab Feirtéar
  10. Meanóra / Hanúicia

Babhta 2

1. Bhuaigh sé an ticéad ar chomórtas raidió.
2. Athair Lorcáin, cara le Tarlach
3. Síoraí
4. Is fánach an áit a bhfaighfeá gliomach. [Is iontach an áit a bhfaighfeá gliomach. / Is olc an áit ná geofá breac.]
5. T-léine
6. _____
(le líonadh isteach ag an múinteoir)
7. _____
(le líonadh isteach ag an múinteoir)
8. _____
(le líonadh isteach ag an múinteoir)
9. _____
(le líonadh isteach ag an múinteoir)
10. _____
(le líonadh isteach ag an múinteoir)

Babhta 3

1. _____
_____
(le líonadh isteach ag an múinteoir)
2. Mac Gearailt
3. Ispíní, filléid sicín [filléid chirce], lorgaí sicín [leisreacha circe], stéigeanna, burgair
4. Bhí mé [Bhíos] caillte [lag / stiúgtha] leis an ocras. [Bhí mo bholg thiar ar mo dhroim leis an ocras.]
Bhí airc [goin] ocrais orm. [Bhí mo phutóga ag beannú dá chéile leis an ocras. / D'íosfainn cos an bhoird
[an chos den bhord] duit. / Bhíos i riocht titim as mo sheasamh leis an ocras. / Bhí ampla orm.]
_____
(Má mhúin tú leagan eile scríobh isteach anseo é.)
5. Éamonn Ó Catháin
6. Oideas le haghaidh Bruschetta a dhéanamh
7. Gráinne, Orla, Ríonach, Páid, Darach, máthair Orla, Peadar (deartháir Orla), an garda (athair Pháid)
8. An Fhraincis
9. D'inis sí bréag. / Dúirt sí go raibh sí ag dul chuig scannáin staire. / Chum sí scéal maidir le tionscnamh staire, etc.
10. Páid. Is é an garda athair Pháid.

